

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra antropologie a zdravotní vědy

Bc. Veronika Kolečkářová

II. ročník – kombinované studium

Obor: Učitelství odborných předmětů pro zdravotnické školy

**Rasové a etnické předsudky v postojích studentů
středních zdravotnických škol**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Miroslav Kopecký, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu.

V Olomouci dne 6.4.2011

.....

Veronika Kolečkářová

Poděkování

Děkuji doc. PaedDr. Miroslavu Kopeckému, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady při zpracování diplomové práce. Rovněž děkuji ředitelkám středních zdravotnických škol, které svolily k realizaci mého výzkumu a studentům, kteří se ochotně zúčastnili dotazníkového šetření.

OBSAH

1	Úvod	6
2	Cíl práce.....	8
3	Teoretické poznatky	10
3.1	Základní pojmový aparát.....	10
3.1.1	Etnikum, etnicita a etnická příslušnost	10
3.1.2	Národ, národnost a národnostní menšina.....	11
3.1.3	Rasa, rasismus, xenofobie a diskriminace	12
3.2	Rasa z pohledu antropologie	14
3.3	Předsudky	16
3.3.1	Pojmy související s předsudky.....	18
3.3.2	Teorie vzniku předsudků	19
3.3.3	Vznik a vývoj rasových a etnických předsudků	21
3.4	Národnostní menšiny a migranti	23
3.4.1	Mezinárodní migrace obyvatelstva.....	23
3.4.2	Právní problematika migrantů a menšin	26
3.4.3	Etnická struktura obyvatelstva České republiky.....	27
3.4.4	Ruská komunita	29
3.4.5	Ukrajinská komunita.....	30
3.4.6	Vietnamci.....	31
3.4.7	Romové.....	32
4	Metodika práce	35
4.1	Charakteristika zkoumaného souboru	35
4.2	Organizace výzkumného šetření	35
4.3	Charakteristika zaměření výzkumu	36
4.4	Metodika výzkumného šetření	36

4.5 Zpracování výsledků výzkumného šetření	38
5 Výsledky práce a diskuse	39
5.1 Otázka zjišťující demografické údaje.....	39
5.2 Otázka zjišťující míru tolerance a xenofobie	39
5.3 Otázka zjišťující míru předsudků a postojů vůči Romům.....	44
5.4 Okruh otázek zjišťující sociální distanc	50
5.5 Otázka zjišťující míru sympatie	58
5.6 Otázka zjišťující míru ovlivnění postojů.....	63
5.7 Okruh otázek zjišťující osobní zkušenosti	68
5.8 Otázka zjišťující přítomnost předsudků	71
5.9 Vyhodnocení stanovených hypotéz.....	72
6 Závěr	75
6.1 Přínos do praxe.....	77
7 Souhrn.....	78
8 Referenční seznam	81
9 Přílohy.....	86

1 ÚVOD

Až do pádu komunistického režimu v roce 1989 můžeme bývalé Československo považovat z hlediska migrace za zemi zdrojovou. V historii došlo v několika obdobích k emigraci významnějšího počtu lidí především z politických důvodů. Významnější příliv imigrantů do země se v době komunistického režimu nevyskytl. Určitou výjimkou byla tzv. internacionální pomoc v 80. letech. Na základě mezivládních dohod docházelo k regulovanému příchodu zahraničních dělníků z Vietnamu, Kuby, Polska a některých dalších zemí. To způsobilo nepřípravenost české společnosti přijímat nové, socio-kulturně odlišné obyvatelstvo. Specifickým případem migrace je pro české země průběžný přesun slovenských Romů do západních částí bývalého Československa, který přetrvává dodnes. Migrace po roce 1989 probíhala zcela odlišně. Česká republika má ve vztahu k imigraci vcelku liberální přístup, což můžeme vidět na rychlém růstu migrantů. Otevření hranic a následně vstup České republiky do Evropské unie způsobila globalizaci a zvýšenou mobilitu pracovních sil. Vzhledem k tomu by mělo dojít ke změně nejen v politickém, legislativním, výchovně-vzdělávacím, manažerském systému, ale i v systému zdravotní péče. Tedy přímo v praxi zdravotníků, kteří se na přímé péči podílejí.

V současné době se Česká republika stejně jako většina moderních států vyrovnává se skutečností, že obyvatelstvo, které žije na jejím území, není z etnického, jazykového, kulturního, náboženského a rasového hlediska jednotné. Donedávna národnostně poměrně homogenní společnost se s rostoucím počtem imigrantů přicházejících do naší země vyrovnává se značnými obtížemi. Česká společnost nebyla a není dostatečně připravena na přijímání jakékoliv odlišnosti a tak se k ní staví s obavami či se strachem k neznámému. Strach pramení z velké části z nedostatku objektivních informací, nereálných přání či očekávání a negativních zpráv o tom, co nás ohrožuje, což je ve svém důsledku zdrojem předsudků, stereotypů, rostoucí xenofobie a v nehorším případě i rasismu. Rozdíly mezi různými národy a etniky existují a nelze je přehlížet. Tyto rozdíly jsou často spojeny s napětím, nedostatkem tolerance či neschopnosti vzájemného soužití. Snad nejvíce diskutovaným problémem týkajícím se etnických menšin je tzv. romská problematika.

Východiskem je kvalitní výchova a vzdělávání, která předpokládá uvědomělé učitele a rodiče o této problematice. Zejména výchova v rodině, vzdělávání a vliv médií ovlivňuje vznik etnických a rasových předsudků. Je to oblast citlivá, nedostatečně probádaná a křehká. A proto k ní musíme při výchovně-vzdělávacím procesu tak přistupovat.

Cílem této diplomové práce je zjistit postoje studentů středních zdravotnických škol k rasám a vybraným etnikům. Teoretická část si klade za cíl seznámit s danou problematikou. Zde si nejprve vymežíme základní pojmy s kterými budeme pracovat, jako jsou: rasa, etnikum, etnicita, etnická příslušnost a vědomí, národ, národnost, menšina. Dotkneme se i problematiky rasismu, diskriminace a xenofobie. Seznámíme se také s pohledem antropologie. Následující kapitoly se budou týkat oblasti předsudků. Poslední kapitola přibližuje multikulturní situaci v České republice.

V praktické části se budeme věnovat kvantitativnímu výzkumu u vybraného vzorku středoškolské populace. Výzkum bude proveden dotazníkovou metodou. Závěrem bude provedena analýza a diskuse získaných dat.

2 CÍL PRÁCE

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit etnické a rasové postoje studentů vybraných středních zdravotnických škol v České republice.

Dílčí úkoly práce:

- Zjistit, zda jsou studenti středních zdravotnických škol tolerantní či xenofobní vůči všem etnikům a národům.
- Zjistit u studentů přítomnost předsudků a rasistických postojů vůči Romskému etniku.
- Zjistit, jakou sociální distanc mají studenti k národnostem žijícím v České republice.
- Zjistit, jaké faktory a do jaké míry utváří postoje k etnickým skupinám či národnostem.
- Zjistit, zda osobní zkušenosti studentů ovlivňují postoje k odlišným etnikům a rasám.
- Zjistit, zda existují rozdíly mezi jednotlivými středními zdravotnickými školami v postojích k odlišným etnikům a národnostem.

Vzhledem k hlavnímu cíli diplomové práce jsme si stanovili následující nulové hypotézy (H_0) a alternativní hypotézy (H_A). Hypotézy se vztahují k dílčímu úkolu diplomové práce a to k zjištění sociální distanc. Následně jsme hypotézy vyhodnotili statistickou metodou chí-kvadrát.

Stanovené hypotézy:

H_0 : Domníváme se, že studenti nebudou shovívavější přijmout souseda jiného etnika či národnosti, než životního partnera jiného etnika či národnosti.

H_A : Domníváme se, že studenti budou shovívavější přijmout souseda jiného etnika či národnosti, než životního partnera jiného etnika či národnosti.

H_0 : Domníváme se, že studenti nebudou shovívavější přijmout televizního hlasatele jiného etnika či národnosti, než spolupracovníka jiného etnika či národnosti.

H_A : Domníváme se, že studenti budou shovívavější přijmout televizního hlasatele jiného etnika či národnosti, než spolupracovníka jiného etnika či národnosti.

H_0 : Domníváme se, že studenti nebudou shovívavější přijmout úředníka jiného etnika či národnosti, než kamaráda jiného etnika či národnosti.

H_A : Domníváme se, že studenti budou shovívavější přijmout úředníka jiného etnika či národnosti, než kamaráda jiného etnika či národnosti.

3 TEORETICKÉ POZNATKY

3.1 Základní pojmový aparát

Důležité je nejdříve vymezit základní pojmy multikulturality a začlenit je do širších souvislostí.

3.1.1 Etnikum, etnicita a etnická příslušnost

Pojem „**etnikum**“ dříve ethnos znamenal „kmen, rasa a národ.“ V současnosti je pojem **etnikum/etnická skupina** nejčastěji obsažen v etnologické, kulturně-antropologické a sociologické literatuře. Etnikum podle Velkého sociologického slovníku můžeme chápat jako společenství lidí, kteří mají společný rasový původ, obvykle společný jazyk a sdílejí společnou kulturu. Stručně bychom řekli, že se vyznačuje svou vlastní **etnicitou** (Velký sociologický slovník, 1996).

S etnikem souvisí i výraz **etnicita**, která je definována následovně: „*Etnicita je vzájemně provázaný systém kulturních (materiálních duchovních), rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu působících v interakci a formulujících etnické vědomí člověka a jeho etnickou identitu*“ (Velký sociologický slovník, 1996, s. 276). V britské a americké vědě jsou pojmy etnikum a etnická skupina považovány za synonyma. V české a evropské terminologii je za etnikum považováno společenství rozvinuté na úroveň národa např. Češi a za etnickou skupinu jsou považováni např. Romové v České republice.

Nedílnou součástí jsou i pojmy etnická příslušnost, etnické vědomí a etnická identita. Brouček et al. (1991) uvádí, že **etnická příslušnost** je sounáležitost jedince s etnickou skupinou na základě objektivních a subjektivních komponentů jeho etnicity. Za objektivní komponenty etnicity můžeme považovat teritorium, jazyk apod. a za subjektivní komponenty postoje, zvyklosti, hodnoty apod. **Etnická příslušnost** závisí na „**etnickém vědomí**“.

Etnické vědomí je považováno za synonymum k pojmu **etnická identita**. Definice zní: „*Etnické vědomí je vědomí sounáležitosti s určitou etnickou skupinou na základě společně sdílených objektivních komponentů etnicity nebo rodového původu. Jako forma společenského vědomí je souhrnem názorů na původ, etnický prostor (vlast), historické*

osudy, postavení, úlohu a povahu vlastního etnika a na jeho místo mezi ostatními etniky“ (Brouček et al., 1991, s. 244). **Etnické vědomí** obsahuje složku kognitivní a emocionální, v některých situacích může být emocionální složka silně dominantní vůči složce kognitivní (Průcha, 2001). Avšak podstatným objektivním a zároveň rozlišovacím znakem etnik je jazyk, ale není tomu tak vždy např. v případě francouzštiny či angličtiny.

3.1.2 Národ, národnost a národnostní menšina

V českém a evropském pojetí se moderní národy vyvinuly z příslušných etnik a posléze vytvořily vlastní státy. Příslušníci jiných etnik, kteří žijí ve státě jsou považováni za etnickou (národnostní) menšinu. Definice národa je různorodá, vykládána mnoha vědami např. etnologií, historií. My se budeme zabývat sociologickým hlediskem pojmu národ. Podle Velkého sociologického slovníku (1996) je **národ** považován za osobité, uvědomělé, kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území. Průcha (2007) uvádí, že do souvislosti s tímto pojetím národa patří tři typy kritérií podle kterých jsou národy rozlišovány. Kritéria se mohou kombinovat, jednotlivá kritéria se mohou projevovat slaběji či silněji nebo mohou úplně chybět. Kritéria jsou následující:

- **kritérium kultury**-spisovný jazyk, náboženství, dějinná zkušenost,
- **kritérium politické existence**-vlastní stát nebo autonomní postavení,
- **psychologická kritéria**-společné vědomí subjektů o národní příslušnosti.

S pojmem národ souvisí i pojmy národnost a národnostní menšina. **Národnost** je chápána v různých zemích odlišně, buď ve smyslu politickém nebo etnickém. Organizace Spojených národů (OSN) doporučuje zjišťovat národnost na základě tohoto vymezení: příslušnost ke skupině osob se společným původem, kulturou, případně jazykem, náboženstvím nebo jinou charakteristikou, které ji odlišují od další populace (Průcha, 2007). Roubíček (1997) chápe národnost jako příslušnost k určitému národu ve dvojitým smyslu pojmu „národ“. Národ v prvním pojetí je ve smyslu etnickém soubor osob obvykle se společným jazykem, společnou historií, tradicí a zvyky, společným územím a národním hospodářstvím. Národ v druhém pojetí je ve smyslu politickém soubor občanů určitého státu.

V českém jazyce se pojmy národ a národnost spojují s etnikem např. obyvatelé hlásící se k slezské národnosti, nejsou prakticky příslušníky slezského národa. Pokud jde

o příslušnost k etniku, slezská národnost postrádá většinu objektivních a subjektivních komponentů vytvářejících etnicitu.

Národnostní menšiny jsou v České republice definovány zákonem. V této souvislosti se pojem národnostní menšina vztahuje na společenství osob, které splňují současně všechny následující znaky:

1. *„trvale žijí v České republice a jsou jejími občany;*
2. *sdílejí etnické, kulturní a jazykové znaky, odlišné od většiny obyvatel státu;*
3. *projevují společně přání být považovány za národnostní menšinu v zájmu uchování a rozvíjení vlastní identity, kulturních tradic a mateřského jazyka;*
4. *mají dlouhodobý, pevný a trvalý vztah ke společenství žijícímu na území České republiky“ (Šišková, 1998, s. 55).*

Problematikou národnostních menšin se u nás zabýval Šatava (1994), který charakterizuje národnostní menšinu mnohovýznamově. Jako malé etnikum nedisponující vlastním národním státem, tak části velkých státních národů sídlící na území jiného státu a specifické případy na pomezí etnografické či sociální skupiny. Příkladem jsou Španělé na území Francie, kteří mají svůj národní stát. Existují i případy, kdy se samo etnikum považuje za národ, ale stát v němž příslušníci tohoto etnika žijí je za svébytný národ neuznává. Problém nastává i tehdy, pokud se některé menšiny nevymezují na základě etnického kritéria, ale na základě náboženského nebo rasového kritéria. V České republice tento problém souvisí s Romy a Židy.

3.1.3 Rasa, rasismus, xenofobie a diskriminace

V posledních letech se stala **rasa** kategorizací představ o rozdílech mezi lidmi. Vlivů na utváření tohoto pojetí bylo mnoho. Jedním z nich byl darwinismus, který podal obraz druhů, poddruhů čili ras, ujala se tedy představa o nejlepší čisté rase. Další nesprávnou představou byla dědičnost rasy z generace na generaci. Toto uvažování nebere v úvahu tu skutečnost, že přímá genetická kontinuita se v každé generaci mění vlivem sňatků a podobnost v rodině může být způsobena i učením. Barva pleti je spojená s rasou, to je vědecký fakt, ale ne geneticky, morálně a kulturně, jak je uváděno. Nesprávně se dává do souvislosti to, co je viditelné se vším ostatním např. povaha člověka odpovídá jeho šikmým očím. A vůbec zásadním úskalím je neznalost rozdílů mezi pojmy rasa, etnikum aj. na základě toho vytváření jednoduchých soudů např. vše je závislé na dědičnosti. Krev,

jako prastarý symbol hrdosti rodinné či rasové, nemá žádné vědecké opodstatnění. Snad největší hrozbou je propaganda panikářů a demagogů využívající rasy, jako užitečného nástroje, jedním z hrůzných příkladů je Hitler (Allport, 2004). Pojem rasa se definuje především v antropologickém významu, který shrnujeme v další kapitole.

„Rasismus je souhrnné označení pro takové jednání, které překračuje pouhé vnímání rasových odlišností a přetváří se na nepřátelské aktivity vůči příslušníkům jiné rasy, jež se projevují v diskriminaci, v agresivním chování (verbálním nebo fyzickém)“ (Průcha, 2004, s. 64). **Rasismus** nemůžeme ztotožňovat s pocity sociální distanc či nízké oblíbenosti příslušníků jedné rasy u příslušníků jiné rasy. Britský sociolog Giddens (1999) konstatuje, že odmítavý postoj nebo předsudek vůči jiné rase nebo kultuře ještě není rasismus, ten se projevuje až diskriminací, kdy jedné skupině lidí jsou upírána práva a příležitosti.

Rasismus je ideologie, která vychází z **xenofobie**. Základem je předpoklad fyzické a duševní nerovnosti lidských plemen a rozhodující vliv rasových odlišností na dějiny a kulturu lidstva. Zastává ideologii „vyšší“ a „nižší“ rasy. Vyšší rasy jsou tvůrčí, nositeli pokroku a civilizace, určeny k vládnutí. Nižší jsou charakterizovány neschopností kulturní tvořivosti a je třeba je vést. Rasismus můžeme pracovníčně rozlišit na „tvrdý“ a „měkký“. „Měkký“ rasismus je spíše nevyhraněný, latentní společenský postoj. Tento postoj je odpovědnými subjekty považován za spíše důvodné výhrady proti způsobu života těch, jichž se týká. Tedy není v rozporu s principem rovných práv a občanské společnosti, k nimž se Česká republika hlásí. „Tvrdý“ rasismus je agresivní postoj, který má podobu ideologií, jakými jsou nacionalismus, fašismus, apartheid atd. Nositeli jsou různá společenská, politická, organizační seskupení, někdy i státní orgány a instituce (Šišková, 1998).

Termín **„nový rasismus“** se objevil na začátku osmdesátých let 20. století a přetrvává dodnes. V podstatě je to rasismus v jiné skryté podobě, která se může zdát, že je dokonce mravná a žádoucí. Smyslem „nového rasismu“ je znovu a nově uchopit pojem národ a národní ráz. Definice národa je pojímána, jako určitý způsob života a sním spjatá homogenní kultura. Homogenost je vnímána, jako oprávněná norma, podmínka pro sociální harmonii a soudržnost členů společnosti. Je tedy zřejmé, že jakýkoli kulturní pluralismus je nežádoucí. Důkazem může být požadavek členů majority, aby byli „takoví jako my“, aby se nám přizpůsobili (Šišková, 2001).

Definice **xenofobie** z hlediska sociologického a filozofického je pojímána, jako strach z toho, kdo přichází z ciziny, z cizího prostředí, mimo vlastní sociální útvar. Xenofobie je spojena s heterostereotypem a autostereotypem. **Heterostereotypem** můžeme rozumět hodnocení cizí skupiny níže, než skupiny vlastní. **Autostereotypem** rozumíme hodnocení vlastní skupiny lépe, než skupiny cizí. Oba pojmy spolu úzce souvisí. Xenofobie je základem různých ideologií, jako je rasismus, nacionalismus, fašismus apod. Vzrůstá, když jsou sociální útvary v sociální, ekonomické, politické krizi či nesrozumitelné situaci. V podstatě se „cizí“ stává původcem nesnází (Šišková, 1998).

Klasickým případem jsou ti, kteří se fyziogonicky liší. V České republice jsou to Romové a Vietnamci, souhrnně příslušníci odlišných etnik a lidských ras.

Za produkty rasismu se označují **rasová** diskriminace a rasové násilí. **Rasová diskriminace** je neoprávněné rozlišování jedinců nebo skupin na základě jejich příslušnosti k určité biologické či sociální kategorii a znevýhodňování jedněch oproti druhým. Diskriminace se může objevovat ve všech sférách života, např. ve vzdělávání, na trhu práce. Zvláštním jevem v této souvislosti je tzv. afirmativní akce nebo-li pozitivní diskriminace, která byla zavedena zejména ve Spojených státech, jako snaha o odstranění nebo zmírnění rasové diskriminace. Příslušníci rasových a jiných menšin by měli mít zaručen stejný přístup ke vzdělávání a zaměstnání, jako příslušníci většinové populace. V České republice byla vládou zvýhodněna romská minorita v tom směru, že snížila požadavky na romské asistenty ve školách. Ve Spojených státech se účinky této akce hodnotí rozporuplně. Nesmíme opomenout i důležitý fakt, že preferování lidí z některých rasových minorit přispívá k negativním rasovým postojům u lidí majoritní populace. Rasové násilí je násilné chování s rasovým motivem vůči příslušníkovi rasově odlišné skupiny. Útočník napadá odlišnou rasu. Příkladů násilného chování je celá škála: od způsobení škody velkého rozsahu až po zabití, genocidy, progromy apod. (Šišková, 1998).

3.2 Rasa z pohledu antropologie

Studiu lidských **ras** se věnuje především biologická, ale zčásti i kulturní, sociální a politická antropologie. Další součásti biologické antropologie, jsou fyzická, prehistorická a etnická též rasová antropologie. Etnická antropologie se zabývá studiem lidských ras, antropologických typů, jejich vznikem, vývojem a zánikem či vymizením rasových rozdílů. Jejím základem je vědecké zdůvodnění rovnocennosti všech skupin a typů lidstva.

V minulosti antropologie odpovídala na citlivé a opomíjené otázky rasových problémů. Ve 30. a 40. letech 20. stol. byly poznatky světové antropologie zneváženy. Tento stav trval dlouho po 2. světové válce. Postupně začaly vznikat první učebnice antropologie o které se zasloužili naši přední antropologové Fetter a Wolf . Po sametové revoluci byla u nás plně obnovována výuka antropologie. V 90. letech 20. stol. musel být tento stav překonán, neboť bylo dokázáno, že poznatky z etnické a sociokulturní antropologie umožňují působit v boji proti rasismu, jeho teoriím či xenofobii (Wolf, 2000).

Pojem **rasa** přejala antropologie z obecné biologie, kde se tak označují poddruhy. V antropologii má pojem rasa význam ve smyslu jednotky lidské variability. Lidská rasa se nejčastěji spojuje s určitou skupinou lidí s podobnými tělesnými a dědičnými vlastnostmi, která je původně místně ohraničená. Základní znaky všech ras jsou stejné, rozdíly jsou ve znacích nepodstatných. Každý člověk je součtem různých znaků, které jsou dané faktory prostředí a zděděnými dispozicemi. Tyto znaky se od člověka k člověku liší, mluvíme o variabilitě znaků. U některých znaků existuje několik možných variant, u jiných přechází plynule jedna v druhou, mnoho znaků je výsledkem dlouhého adaptačního tlaku prostředí (Wolf, 2000).

Dnes je nezpochybnitelné, že lidstvo tvoří jediný živočišný poddruh Homo Sapiens Sapiens. Obyvatelstvo dělí antropologové do tří kategorií nebo-li plemen či ras: plemeno europoidní (bílé), plemeno mongoloidní (žlutohnědé) a negroidní (černé). Každá skupina má řadu znaků, které jsou pro ni charakteristické. K rozvoji těchto kategorií přispěl i významný český antropolog Aleš Hrdlička. Na základě lidských plemen rozlišujeme antropologické typy, ale jejich přesný celkový počet není zcela určen. Specifikem v lidské populaci je proces postupného vymizení rozdílů mezi rasami z důvodu velkého míšení obyvatelstva všech barev pleti, typů a ras. Někteří antropologové na základě tohoto procesu tvrdí, že tzv. čistá rasa, už vůbec neexistuje. Wolf (2000) zastává názor, že zvláštnosti a rozdíly v tělesné stavbě různých plemen a jejich typů jsou změny druhotné, způsobené vlivem různého přírodního prostředí. Všechna lidská plemena či rasy vznikly původně z jediného druhu člověka v průběhu historického vývoje lidstva (Wolf, 2000).

Kromě somatického třídění ras ve fyzické antropologii existuje ještě jiné pojetí ras. V kulturní antropologii, ale i sociologii, interkulturní psychologii a filozofii existuje ještě pojetí ras z pohledu kulturních fenoménů (vzorů chování, náboženství aj.) např. germánská rasa. Otázkou zůstává, jaký je vztah mezi somatickými znaky příslušníků určité rasy a kulturními příznaky jejich chování.

Pojem **rasa** byl v minulosti nesprávně směřován s pojmem národa, což bylo podkladem pro vznik různých rasistických teorií, jednou z nich je např. biologický rasismus. Zastánci rasových teorií jsou obvykle pokládáni za „vyvolené nejvyšší lidské kultury“ a všichni ostatní jsou pro ně méněcenní, podřízení a nepotřební. Rasismus se obvykle vyskytuje společně s nacionalismem. Rozdíl ve vnímání pojmů národ a rasa spočívá ve vymezení národa, jako společenského a historického pojmu a rasy, jako přírodovědeckého a biologického. *„Základem rasových teorií a rasistických doktrín je zpravidla teze o fyzické a psychické nerovnosti, nerovnocennosti lidských ras, případně o závislosti dějin lidské společnosti a kultury na rozdílech mezi rasami a národy“* (Wolf, 2000, s. 113).

Rasismus z pohledu antropologie představuje fenomén lidské společnosti založený na nevědeckých důkazech. Vznikal ve starověku ve spojitosti s otrokářskými společnostmi, kde měl ospravedlnit porobení, utiskování otroků a obhájit zotročování mezi národy. V novověku se stal nástrojem k vyvražďování národů či skupin lidí. Novodobý rasismus popírá rovnocennost lidských ras, která je prokázána vědecky a historicky. Především v 19. a 20. stol. se objevily nebezpečné rasové teorie. Mezi neznámější patří antisemitismus a genocida Židů nejen v Evropě. Apartheid tzv. biologický rasismus typický pro fašismus a nacismus v Jihoafrické republice s nímž souvisí rasistická teorie Adolfa Hitlera o nadřazenosti tzv. „árijské rasy“ (Wolf, 2000).

V roce 1948 vydala Organizace Spojených národů deklaraci lidských práv a svobod a dále další dokumenty, které potvrzovaly vědecké závěry o rovnocennosti lidských ras a jednotnosti lidstva. Připojila se i mezinárodní Organizace Spojených národů pro vzdělání, vědu a kulturu v roce 1966. Jeden z nejslavnějších českých antropologů Aleš Hrdlička potvrdil ve svých dílech, které jsou známé na celém světě, jednotný původ lidstva, z čehož vyplývá i rovnocennost lidských ras.

3.3 Předsudky

Předsudky se vyskytují v lidské společnosti nejen ve vztahu k etnikům, národům, rasám, či kulturám, ale i k homosexuálům, seniorům, postiženým, mužskému či ženskému pohlaví atd. V našem případě se budeme zabývat etnickými a rasovými předsudky. Jejich existence je u dospělé populace prokázána snad ve všech zemích.

Slovo **předsudek** je odvozeno od latinského slova „praejudicium“. U slova předsudek docházelo postupně ke změně jeho významu. Ve starověku „praejudicium“ znamenalo úsudek, který se opíral o dřívější rozhodnutí a zkušenosti. Později, v angličtině dostal význam úsudku předčasného a ukvapeného. Dnes je význam předsudku vnímán, jako předčasný, nepodložený a emocionálně ovlivněný (Allport, 2004).

V odvětví psychologie se vymezuje předsudek, jako určitá předpojatost, názorová strnulost, emočně nabitý, kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý jedincem nebo skupinou (Hartl a Hartlová, 2000).

Tyto postoje jsou stabilní a obtížně změnitelné, protože jsou přenášeny mezi generacemi. Předsudky se považují za univerzální rys interkulturních vztahů. Podle Berryho (2002) mají předsudky tři komponenty: **kognitivní** (stereotypy, tj. sdílené názory o charakteristikách skupin), **afektivní** postoje (postoje, v nichž se odráží hodnocení skupin), **behaviorální** (diskriminace v jednání se skupinami). Důležité je neopomínat, že předsudek může být pozitivní i negativní, ale v případě etnického předsudku je většinou odmítavý. Jedna z definic **etnického předsudku** zní: „*odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do této skupiny patří, a má se tudíž za to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině*“ (Allport, 2004, s. 39). Definice klade důraz na neopodstatněnou představu o skupině jako celku, můžeme si dovolit tvrdit, že se názory lidí zřídka opírají o naprostou jistotu.

Allport (2004) upozorňuje na to, že předsudek se může projevovat v několika úrovních, kdy činnost v jedné úrovni usnadňuje přechod na vyšší úroveň, ale není pravidlem, že lidé kteří např. osočují přejdou k vyhýbání se, mohou setrvat jen v první úrovni. Jeho rozdělení je následující:

1) **Osočování**-většina lidí, kteří mají předsudky, o nich také mluví. V rozhovoru se stejně smýšlejícími přáteli a občas i mezi lidmi mohou o nich mluvit svobodně. Mnoho lidí ve svých nesympatiích nikdy nezajde dál.

2) **Vyhýbání se**-pokud je předsudek silnější, vede člověka k tomu, aby se vyhýbal příslušníkům dané skupiny, třeba i za cenu značných nesnází. Nositel předsudku skupině, kterou nemá v oblibě, přímo neublíží.

3) **Diskriminace**-zaujatá osoba provádí nežádoucí rozlišování aktivním způsobem. Pokouší se vyloučit všechny příslušníky určité skupiny z některých druhů zaměstnání, z obytné čtvrti, zbavit je politických práv, příležitostí ke vzdělání či zábavě, odepřít jim

kostely, nemocnice či některé jiné sociální výhody. Institucionalizovanou formou diskriminace je segregace, prosazovaná právně nebo obecnou zvyklostí.

4) **Fyzické napadání**-při stupňování emocí může předsudek vést k násilným nebo polonásilným činům.

5) **Vyhlazování**-nejvyšší stupeň násilného projevu předsudku je lynčování, progromy, masakry a hilterovské genocidní programy.

3.3.1 Pojmy související s předsudky

Předsudky, postoje, či stereotypy mají psychologickou podstatu. Předsudek je jednou z forem postojů. V obecné a sociální psychologii se mnoho autorů snažilo definovat pojem postoj. Fishbein a Ajzen (1975) jej vysvětlili, jako naučené predispozice k celkově příznivé nebo nepříznivé reakci na daný objekt, osobu nebo událost. Podle těchto badatelů získáváme postoje v průběhu celého sociálního života.

Hayesová (2009) uvádí, že **postoje** jsou složité a většinou se popisují podle tří úrovní: kognitivní, emocionální a behaviorální. **Kognitivní a emocionální** složky postoje mohou být v rozporu, např. když opravím své znalosti o daném etniku, neznamená to automaticky že k němu změním vztah.

Fischbein a Ajzen (1975) vychází z rozdílnosti pojmů **postoj** a **názor**. Rozdíl spočívá v jejich emocionální úrovni. **Názory** jsou jen výroky, o kterých si myslíme, že jsou pravdivé. **Postoje** jsou naopak hodnotící, určují pocity k určité záležitosti, které se po té při popisu projeví v komunikaci. Hodnoty jsou stálé osobní předpoklady a jsou jedním ze základů postojů. Můžeme setkat i s jedinci u kterých jsou postoje v rozporu s jejich osobními hodnotami.

Smith, Bruner a White (1964) uvádí, že při vyjadřování postojů hrají roli sociální strategie a sociální omezení. Přestože mezi vyjádřenými a skutečnými postoji existuje souvislost, nemusí být totožné. Popisují tři funkce postojů: hodnocení objektů, sociální přizpůsobení a externalizace. Pomocí hodnocení objektů usměrňují postoje naše reakce vůči událostem v okolí, jedinec si vytvoří určitý způsob reagování. Sociální přizpůsobení ve smyslu posilování sociálních vztahů a skupinové soudržnosti. Externalizace je spojování nevědomých motivů či vnitřních stavů s něčím, co aktuálně probíhá v blízkém okolí.

Tajfel (1978) zastává názor, že sociální identita a sounáležitost se skupinou ovlivňuje postoje, které si osvojíme a tvoří část naší sebeúcty. Tvrdí, že tento mechanismus je podkladem stálých předsudků mezi sociálními skupinami. Jiní autoři Petty a Caccioppo (1979) tvrdí, že postoj se vyvíjí postupně, jak se seznamujeme s objektem. Na druhou stranu, pokud o objektu nic nevíme, neměli bychom zaujímat žádný postoj, ale v praktickém životě tomu tak bohužel někdy není.

Teorie odůvodněného jednání podle Ajzena a Fischbeina (1975) říká, že se osobní postoje vyvíjejí na základě přesvědčení o pravděpodobných výsledcích.

Pokud chceme působit na změnu postoje, pak musíme působit na všechny tři složky kognitivní, emocionální a behaviorální. **Postoje mají tři základní atributy:** vztahují se k něčemu, jsou pozitivní, negativní nebo neutrální a mají určitou intenzitu. Extrémní postoje jsou sice méně časté, ale intenzivnější, odolnější vůči změnám, zvláště vůči racionálním vlivům. Postoje založené na silných potřebách a zájmech jsou odolnější vůči změnám. Postoje se utvářejí v procesu sociálního učení. Jejich zdroji jsou: specifické zkušenosti, sociální komunikace, modely a institucionální faktory. Masmédia se též podílejí na změně postojů. Rozhodující jsou tyto faktory: zdroj materiálu, obsah, prostředí, ve kterém byl jedinec, vlastnosti jedince. Účinnější jsou vlivy informativní, než propagační, přesvědčování založené na vyvolání emocí než na logickém argumentování. Osoby s postoji ambivalentními nebo neutrálními jsou snáze ovlivnitelní, než osoby s postoji určitějšími. Mínění většiny má větší vliv, než mínění expertů (Šišková, 1998).

Berry (2002) uvádí, že stereotyp je součástí předsudků. Stereotyp má tendenci připisovat určité, dle jeho mínění typické vlastnosti všem členům dané skupiny a tím dávají za vznik klišé. Nakonečný (1997) uvádí vymezení stereotypu dle Jahodové (1965), která jej definuje jako *„mínění o třídách individuů, o skupinách nebo objektech, které jsou jaksi předem dána jako šablonovitě způsoby vnímání a posuzování toho, k čemu se vztahují; nejsou produktem přímé zkušenosti individua, jsou přebírány a udržovány tradicí“* (Nakonečný, 1997, s. 221). Nakonečný (1997) uvádí myšlenky Hofstättera (1963), který tvrdí, že stereotyp se může projevovat, jak pozitivně tak negativně (Nakonečný, 1997).

3.3.2 Teorie vzniku předsudků

Teorie o vrozené povaze agrese lze aplikovat i na problematiku předsudků v tom smyslu, že předpojaté chování chápou, jako soutěživost, obranu teritoria nebo ochranu příbuzenských genů (Hayesová, 2009). S tímto pohledem se ztotožňuje i Ardrey (1966)

a doplňuje, že ochrana teritoria patří mezi základní lidské „instinkty“. A tento instinkt vede k válkám a k rasovým konfliktům. Dawkins (1976) upozorňuje, že moderní pojetí biologické teorie chápe předsudky vůči vnějším skupinám jako důsledek biologického „pudu“ ochraňovat jedince, kteří s námi sdílejí stejné geny. Hayesová (2009) také upozornila na úzký pohled biologických přístupů, jenž opomíjí další aspekty lidského prožívání. Lidská agrese a její příčiny se podstatně odlišují od chování zvířat.

Adorno (1950) tvrdí, že určitý typ osobnosti je předpokladem k rozvoji předsudků. Autoritářská osobnost se rozvine díky velmi tvrdé rodičovské výchově. Ta vyvolá u dítěte silně agresivní pocity, které dítě nemůže ventilovat a proto zvnitřní a začnou se projevovat vůči jiným objektům. Zvláště pak vůči minoritním etnickým skupinám nebo společensky odlišným lidem. Adorno (1950) vytvořil test, zvaný F-škála, který měří autoritářství. Jedinci s vysokým skóre v testu mají skutečně často vysoké předsudky. Úskalím této teorie je, že nedokáže vysvětlit fakt, že předpojatými se stanou i celé společnosti nebo skupiny uvnitř společnosti.

Dle výzkumů Bagley a Verma (1979) existuje v Holandsku mnohem méně diskriminace než v Británii a to proto, že holandská kultura neschvaluje předsudky veřejně oproti Británii, která předsudky společensky akceptuje. Jedním z názorných příkladů výzkumů je **teorie obětního beránka**. Hovland a Sears (1940) analyzovali případy lynčování, které se každoročně odehrávaly na jihu Spojených států. Jejich rozbor ukázal, že počet lynčování vysoce (ale negativně) koreloval s cenou bavlny. Autoři mají za to, že farmáři přenesli svou ekonomickou frustraci na černošskou populaci a ta se projevila lynčováním. Černoši se tak stali „obětními beránky“ za ekonomické problémy farmářů. Weatherley (1961) naznačuje dle jejich výzkumů, že již existující předsudky se ještě zvýrazňují procesem výběru obětního beránka, ale toto neplatí pro formování předsudků tehdy, pokud ještě žádné neexistují.

Sherifova (1961) **realistická teorie konfliktu** popisuje vznik předsudku za předpokladu, že dvě skupiny soutěží o dosažení téhož cíle. Pokud má jedna skupina privilegia a druhá nemá, nastává tzv. situace soutěžení. Tajfel (1969) připustil význam členství v identifikované skupině, které může představovat důvod k diskriminaci ve prospěch členů vlastní skupiny. Popsal tři kognitivní mechanismy uplatňující se při formování předsudků: **kategorizace**-způsob, jakým klasifikujeme informace, zvláště pak proces stereotypizace, který hraje ve vývoji předsudků velkou roli. **Asimilace**-způsob, jak se učíme hodnotit, např. pomocí slov jako „dobrý“, „špatný“, „sympatický“

a „nesympatický“, jako by podobné soudy byly skutečné a neměnné a dále použití těchto soudů při kategorizaci. **Koherence**-způsob hledání pokusu vysvětlit či ospravedlnit vlastní myšlenky a postoje. Rozhodujícím faktorem předsudků je způsob vysvětlování událostí každého jedince.

Principy etnických předsudků popsal Bethlehem (1985), které shrnují výsledky výzkumů týkajících se této oblasti:

1. Existují dva druhy předsudků, které jsou ve vzájemném propojení: první má podklad v osobnosti, druhý ve špatné informovanosti a potřebě minimalizovat kognitivní úsilí.
2. Když spolu soutěží dvě skupiny lidí, nebo mezi nimi dojde ke konfliktu, stane se z diskriminace členů vnější skupiny oproti členům vnitřní skupiny společenská norma.
3. Čím méně informací o někom máme, tím spíše se uchýlíme ke stereotypům.
4. Postoje a stereotypy akceptované společností jsou známé naprostě většině členů.
5. Předsudky mohou samy sebe naplnit a vytvořit si tak vlastní „důkazy“.
6. Kategorie lidí, proti níž jsou předsudky namířeny, se u různých skupin liší.
7. Předsudky přetrvávají, dokud přetrvávají společenské normy, a mění se, pokud se změni společenské normy.
8. Inteligence, vzdělání a příslušnost ke společenské vrstvě negativně korelují s předsudky.
9. Děti si osvojují předsudky od svých rodičů a příbuzných.
10. Děti rozlišují mezi etnickými skupinami již od útlého věku, ale teprve ve starším věku si vytvářejí stálé postoje a preference.

3.3.3 Vznik a vývoj rasových a etnických předsudků

V prvních letech života má významnou roli **identifikace**. Rodiče přenáší na dítě vlastní představy a postoje, jak přímo prostřednictvím gest, slov apod. tak nepřímo, kdy vytváří „ovzduší“, které dítě ovlivňuje v rozvoji vlastních předsudků. Rozhodujícím je i způsob chování k dítěti (kázeň, něžnost, výhružky), které si na jeho základě po té osvojuje podezíravost, strach a nenávisť a později si je může pevně spojit s menšinovými

skupinami. Rodiče, kteří své děti „učí“ určité předsudky zároveň podporují dítě, aby si předsudky pěstovalo. S jistotou nemůžeme tvrdit, že matky, které dítě vychovávají tvrdě k poslušnosti a vyžadují kázeň pěstují u dítěte výskyt předsudků a naopak matky ochraňující, milující, tolerující vytváří u svých dětí spíše pocit důvěry a rovnosti. Allport (2004) uvádí výzkum Hopsona (2002), který učinil závěry ze svého výzkumu, že v integrovaných školkách si dítě poprvé všimne rasy ve dvou a půl letech. Zdá se, že prvním náznakem rasového uvědomění, které u dítěte budí zvědavost je barva kůže, jenž může vést k asociaci se slovy „čistý“ (bílý) versus „špinavý“ (barevný). Ve třech a půl až čtyřech letech mají děti stále pocit, že tmavá kůže připomíná „špínu“. Emocionálně nabitě slovo působí na dítě dříve, než si uvědomí, k čemu se vztahuje. Později si slovo spojí se skupinou lidí (Allport, 2004).

Dle Allporta (2004) dítě prochází několika obdobími:

- 1) období **pregeneralizovaného poznávání**, kdy dítě ještě plně nechápe, kdo je Žid a jaký by měl být postoj vůči nim. Ani neví, ono samo, že je např. Američan.
- 2) **naprosté zavrhování**, kdy dítě dokáže odlišit černochoy od ostatních skupin, vytváří si kategorie dospělých např. matka zdůrazňuje dceři, aby si nehrála s černými dětmi, protože jsou špinavé a nemocné. Naprosté zavrhování dosahuje vrcholu na začátku puberty. Děti v 1. a 2. třídě si často samy vyberou ke hře děti jiné rasy či etnické příslušnosti. Toto obvykle mizí v 5. třídě, kdy si děti začnou vybírat jen děti z vlastní skupiny např. černoši černochoy. Naprosté zavrhování je hlavně záležitostí slov.
- 3) **stadium diferenciaci**, předsudky se mění a postoje jsou doplňovány únikovými doložkami např. někteří z mých nejlepších přátel jsou Židé.

Školní výchova začíná na dítě působit ve smyslu akceptace všech ras a náboženství. U dětí kolem 12. věku se můžeme setkat s tím, že mohou verbálně akceptovat, ale chováním zavrhovat. Kolem 15. věku dokáží děti napodobovat vzorec dospělých, podle situací se mění mluva i chování jedince Allport (2004).

Giddens (1999) uvádí, že ve věku 3-4 let si některé děti uvědomují odlišné postoje, které jsou spojeny s rozdíly mezi bělochy a černochoy. Výzkumné šetření Škachová (2005) českých a francouzských dětí mladšího školního věku potvrdilo, že děti mají negativní postoje k jedincům odlišné kultury či rasy, aniž by s nimi měly nějakou osobní negativní zkušenost.

Jedním z nejvýznamnějších výzkumů vzniku a vývoje rasových předsudků u dětí byl proveden v Austrálii. Gutman a Hickson (1996) měli za cíl prokázat v kterém věku se u dětí rasové předsudky objevují, jak se v jednotlivých vývojových kategoriích dětí vyvíjejí, jaký vliv na vytváření předsudků má socioekonomické prostředí. Výsledky výzkumu dokazují, že rasové předsudky byly zjištěny u dětí ve věku 5-6 a 7-9 let. U strašších dětí 10-12 let se rasové předsudky diferencují v závislosti na etniku. Vliv školního prostředí na rasové předsudky byl malý u skupiny, kde převahu mělo sociokulturní prostředí a osobní zkušenost jedince. Prokázalo se, že sociokulturní kontext působí na vývoj rasových předsudků.

3.4 Národnostní menšiny a migranti

3.4.1 Mezinárodní migrace obyvatelstva

V dnešním světě migrace jsou však tato rozhodování a jejich následné naplnění velmi obtížné. Tento proces podléhá množství různorodých a vzájemně podmíněným faktorů, které se různě vážou ke třem prostředím: místu emigrace, cílovému místu imigrace a tranzitním zemím, přes něž migrant pouze prochází. Kromě řady jiných parametrů např. věk, vzdělání, zdraví apod. hraje určitou roli i geografická poloha těchto prostředí, socioekonomická situace, migrační politiky, migrační historie daných zemí, míra tolerance resp. stupeň xenofobie majoritních populací vůči cizincům či souběh dějinných událostí.

Odhaduje se, že dnes žije asi 150 milionů lidí mimo svou mateřskou zemi, kde se narodili nebo jejíž občanství nesou. Rozmístění mezinárodních migrantů je velmi nerovnoměrné. Asi polovina z celkového počtu migrační komunity žije v rozvinutých zemích, druhá polovina pak v rozvojových zemích. Německo, Francie, Velká Británie, Itálie, Japonsko, Kanada a Spojené státy mají na svých územích asi jednu třetinu světové populace imigrantů. Dynamika růstu této populace je vysoká cca 2-4 miliony migrantů za rok. Migrace do vyspělých zemí od konce osmdesátých let 20. století byla na vysoké úrovni, od roku 1992 byl naznačen pokles přílivu oficiálně registrovaných imigrantů a na konci 90. let začala opět narůstat. Z celkového počtu celosvětové migrační komunity představují cca 30 milionů utečenci či další obyvatelstvo nuceně vysídlené (Šišková, 2001).

Většinu mezinárodních migrantů tvoří pracovní, ekonomicky aktivní migranti, kteří jsou zastoupeni, jak v pravidelné migraci, ve smluvních pracovních pohybech, v pohybech

vysoce vzdělaných pracovníků a v ilegálních pohybech. Na počátku 90. let se odhadovaly počty ilegálně žijících cizinců v západoevropských zemích mezi 3,5-5,5 miliony. Celosvětová migrační komunita představuje celkově asi jen 2% ze světové populace. Existuje i fakt, že velká část migrantů se stěhuje na krátkou vzdálenost, většinou do sousedních zemí nebo zpětně migruje (Šišková, 2001).

Současné masivní pohyby mají mnoho příčin a z nich vyplývajících důsledků. Velmi zjednodušeně lze na globální úrovni mezinárodní migraci charakterizovat, jako přesun obyvatelstva z chudého Jihu na bohatý Sever. Hlavní determinanty těchto pohybů jsou bohatství, síla ekonomik, míra demokracie a politická stabilita. Situaci ovlivňují dále tzv. **vypuzovací faktory**, které obyvatelstvo vypuzují z mateřské země. Např. demografický tlak, ekologické katastrofy, lidská potřeba poznávat nové a dobývat nepoznané. Na druhé straně stojí bariéra migrační politiky cílových zemí, která se snaží regulovat příliv imigrantů. Imigrační politiku řídí stát, ale vlivem růstu globálního ekonomického systému se jeho funkce oslabila. Změny zasáhly především regulační role státu Šišková (2001).

Šišková (2001) uvádí hlavní aspekty Sassenova (1997) procesu, které jsou následující:

- 1) přesun rozličných pravomocí státu do rukou nadnárodních organizací, jakými jsou např. Evropská unie nebo jejich vtělení do kodexu mezinárodních lidských práv;
- 2) privatizace aktivit veřejného sektoru a ekonomická deregulace vedoucí k privatizaci různých řídicích a regulačních funkcí, včetně těch, jež přímo ovlivňují migrační proces (Šišková, 2001).

Dnešním trendem je spíše krátkodobý pobyt v zahraničí a zvýšení socioekonomického statusu v mateřské zemi, než trvalé usídlení v zahraničí a trvalý tamní vysoký příjem. Tato situace vede k vysoké intenzitě cirkulačních pohybů a častým přesunům kapitálu příbuzným do mateřské země. Zkušenosti migrujícího jedince nabyté prací a životem ve vyspělé ekonomice, jenž se vrací zpět do mateřské země, vyvolává mnoho změn v jeho motivaci a osobních přístupech. Pravděpodobnost dalších migračních pohybů se zvyšuje a zvyšuje se i potřeba uspokojování stále vyšších potřeb na cestě stále výše v sociálním žebříčku. Díky migraci a novým zkušenostem jedinci nabývají nové kvality ve smyslu jejich „lidského kapitálu“. Každá migrace vytváří rovněž sociální kapitál, který souvisí s osobami s nimiž je migrant v úzkém styku. Daný jedinec migruje, cena a riziko mezinárodní migrace se pro příbuzné snižuje. Někteří „závislí“ pak sami

migrují, což zvětšuje síť lidí svázanou s danou migrací a tím roste sociální kapitál (Šišková, 2001).

Migranty, kteří se usadí natrvalo v dané cílové zemi čeká dlouhý proces adaptace. Adaptace na nové podmínky v majoritní společnosti má mnoho často velmi rozdílných podob a je podmíněna mnoha faktory. Adaptace je ovlivněna na jedné straně migranty a na druhé imigrační politikou země a přístupem majoritní populace k imigrantům. Faktory, které se podílí na adaptaci jsou fyzická a kulturní blízkost imigrační a majoritní populace, přání minority úspěšně se začlenit do majoritní společnosti, místo bydliště minority a velikost a typ minulých a současných migračních pohybů etnika či geografická poloha (Šišková, 2001).

Obecně lze imigraci považovat za závažný akt hluboce zasahující do života člověka a z toho plynoucí stres. Adaptace resp. integrace se dotýká samozřejmě otázek biologických, psychologických, morálních, politických, právních, ekonomických, sociálních, geografických i kulturních.

Na makroúrovni se dnes prosazují zhruba tři základní modely imigrační politiky. Zjednodušeně je charakterizoval Castles (1998) takto:

- Diskriminační model je založen na dočasném a návratném pobytu cizinců. Imigranti jsou začleněni do určité společenské sféry např. trh práce, ale není jim umožněno vstoupit do ostatních oblastí např. nemohou získat občanství. Právní mechanismy i praxe brání cizincům v přístupu do mnohých sfér života. Příkladem jsou Německo, Švýcarsko a Rakousko.
- Asimilační model je založen na procesu rychlé adaptace imigranta do společnosti. Na druhé straně se očekává, že za rychlé umožnění získání občanství, práv a povinností majoritní populace imigrant zaplatí ztrátou svého mateřského jazyka, kulturních a sociálních rysů apod. a to povede k rychlé asimilaci do majoritní společnosti. Např. Francie.
- Multikulturní model podporuje odlišnost majoritní a minoritní populace. Imigrantům jsou dána stejná práva ve všech společenských sférách bez očekávání toho, že by se museli svých specifik z mateřské země vzdát. Naopak stát podporuje jejich rozvoj. Příkladem jsou Kanada, Austrálie, Švédsko, Nizozemsko a Spojené státy.

Výše uvedené „čisté typy“ se dnes prakticky nevyskytují. Většina zemí se sice kloní k některému z modelů, ale též používá některé aspekty modelů ostatních např. Francie. Charakterizace je závislá na časovém období.

Prostorově mají imigranti tendenci se soustřeďovat do **etnických enkláv**. Ke koncentraci imigrantů dochází na základě víry či zkušenosti, že hromadně se xenofobii popř. rasismu ze strany majority čelí lépe a přítomnost vlastního etnika zajistí lepší adaptaci po stránce kulturní, ekonomické a sociální (Šišková, 2001).

„**Vstup do systému**“ etnické vnitroměstské enklávy je umožněn pomocí sociálních sítí a institucionalizací etnického prostředí. S etnickým statusem je úzce spojen status sociální a rodinný. „**Výstup ze systému**“ je po určitém čase umožněn těm, kteří dosáhli zvýšení svého socioekonomického statusu. Tito pak fyzicky etnickou enklávu opouštějí a stěhují se do oblastí typických pro majoritní populaci. Vazba k původní etnické enklávě však zůstává stále důležitá. Souhrnem lze říci, že úspěšná integrace ekonomická, kulturní vede k opuštění etnické enklávy a následné integraci do majoritní společnosti (Šišková, 2001).

3.4.2 Právní problematika migrantů a menšin

Na území České republiky se můžeme setkat s několika kategoriemi osob, kteří se odlišují právě ve vztahu k ní. Jednou z kategorií jsou cizinci, kteří mají vstup i regulovaný pobyt na území České republiky. Cizincům, kteří porušili český zákon může být za určitých podmínek uložen trest vyhoštění ze země. Uprchlíci jsou další z kategorií. Nejsou občany České republiky se všemi právy a povinnostmi, ale jejich postavení je silnější než postavení cizince. Národnostní menšina je vymezena v paragrafu 2 podle zákona č. 273/2001 Sb. Dle zákonné definice vyplývají následující charakteristiky národnostní menšiny: jedná se o skupinu občanů České republiky; odlišují se od většiny počtem, jazykem, kulturou, původem a tradicemi; spojuje je úsilí o zachování a rozvoj svébytnosti menšiny; menšina má historickou souvislost s Českou republikou. Na našem území žijí různé národnostní menšiny, etnické a národnostní skupiny. Rozdíl mezi etnickou a národnostní menšinou nespadá do oblasti práva. Právo používá výlučně pojem „národnostní“ menšina. Práva národnostních menšin nejsou nějakým zvýhodněním části obyvatel, ale nutností k jejich udržení činěnou v zájmu veškerého obyvatelstva (Šišková, 2001).

Termín diskriminace. Úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace byla přijata rezolucí Valného shromáždění Organizace Spojených národů 21. prosince 1965, 4. ledna 1969 začala platit pro tehdejší Československou socialistickou republiku. Další definici stanovila Evropská unie dne 29. června 2000. Pro porozumění zranitelnosti jednotlivých menšin může dobře posloužit i starší definice diskriminace Organizace Spojených národů: „...*jakékoli rozlišování, vylučování, omezování nebo znevýhodňování založené na rase, barvě pleti, rodovém nebo národnostním nebo etnickém původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo uskutečňování lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální nebo kterékoli jiné oblasti veřejného života*“ (Šišková, 2001, s. 35).

3.4.3 Etnická struktura obyvatelstva České republiky

Česká společnost nebyla nikdy absolutně homogenní v etnické struktuře. Vraťme se do historie. Na přelomu 5. a 6. století, kdy Slované osidlovali území Čech a Moravy docházelo k prvním střetům s jiným obyvatelstvem, předpokládá se že s germánským. A v této souvislosti musíme počítat s germánským a předgermánským podložím, které mělo vliv na formování kultury slovanského obyvatelstva. V 13. století dochází k imigraci německých osadníků do českých zemí, což mělo velký ekonomický a politický vliv. To vyvolalo bouřlivou reakci českého etnika v podobě českého národního uvědomění a nárůst odporu vůči domácím Němcům. Ztvárnění tohoto postoje se uchovalo v Dalimilově kronice. Po vzniku Československé republiky v roce 1918 se silně heterogenizovala etnická skladba, která narušila etnické klima a důsledky jsou patrné dodnes. V Československu žili nejen Češi a Slováci, ale i početné skupiny Němců, Maďarů a menší populace Ukrajinců, Rusínů, Romů a dalších. Po skončení 2. světové války proběhla změna struktury populace a tato podoba se v podstatě udržela dodnes (http://mighealth.net/cz/index.php/V%C3%BDvoj_migrace_v_%C4%8Desk%C3%BDch_zem%C3%Adch).

Poslední sčítání obyvatelstva v roce 2001 ukázalo, že z celkového počtu 10 292 923 obyvatel se lidé hlásí k těmto národnostem (etnickým skupinám) v následujícím pořadí: česká, moravská, slezská, slovenská, polská, německá, romská a jiné (např. řecká, maďarská, bulharská, ruská aj.). K romské národnosti se na základě vlastního vyjádření přihlásilo při sčítání necelých 12 tisíc osob. Podíl romské národnosti v národnostní struktuře obyvatelstva republiky představoval v roce 2001 pouze 0,1 % všech obyvatel.

Z pohledu územního rozmístění nejsou v počtech osob s romskou národností, zjištěných při sčítání lidu na území České republiky, žádné výraznější regionální rozdíly. V absolutním vyjádření nejvyšší počty osob s romskou národností byly sečteny ve velkých městech, konkrétně v Ostravě a v Praze, kde se k romské národnosti přihlásilo více než 650 osob. Podíl osob s romskou národností na počtu obyvatel přesáhl pouze ve dvou okresech 0,5 % (Jeseník, Sokolov); v polovině okresů byl naopak menší než 0,1 %. Romská národnostní menšina má hodnoty u většiny charakteristik výrazně odlišné od průměru republiky i od jiných národnostních menšin, např. velmi nízký podíl osob ve věku 65 a více let, vyšší počet narozených dětí u žen, nižší úroveň vzdělání a ekonomické aktivity. ([http://notes3.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/C2002EA6AD/\\$File/Kapitola3.pdf](http://notes3.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/C2002EA6AD/$File/Kapitola3.pdf))

Počet cizinců v České republice podalo k datu 30. 9. 2010 Ředitelství služby cizinecké policie Ministerstva vnitra České republiky. V evidenci uvádí 425 568 cizinců, z toho 187 840 cizinců s trvalým pobytem, 237 728 cizinců s některým z ostatních typů pobytů. Podílejí se tak 4 % na populaci České republiky. Nejčastěji byli zastoupeni občané Ukrajiny (126 521 osob), Slovenska (71 676 osob). Dále následovala státní občanství: Vietnam (60 605 osob), Rusko (31 297 osob), Polsko (18 328 osob) a Německo (13 577). V menším zastoupení se nacházela státní občanství Rumunsko (4 296 osob), Rakousko (2 903 osob), Bosna a Hercegovina (2 147 osob), Srbsko a Černá Hora (1 981 osob) a Makedonie (1 961 osob).

([http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/DC0053CB0B/\\$File/c01t01.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/DC0053CB0B/$File/c01t01.pdf))

Zastoupení cizinců podle kraje, okresu a typu pobytu k 30.9. 2010 uvádí Ředitelství služby cizinecké policie Ministerstva vnitra České republiky. V Moravskoslezském kraji evidují celkem 22 750 cizinců, z toho 12 543 s trvalým pobytem, 10 207 s ostatními typy pobytů. Největší zastoupení cizinců je v Ostravě-městě (9 912 osob), nejmenší zastoupení v Bruntále (813 osob). V ostatních městech bylo rozložení následující: Frýdek-Místek (2 948 osob), Karviná (6 022 osob), Nový Jičín (1 552 osob) a Opava (1 503 osob). ([http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/DC00541777/\\$File/c01t02.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/DC00541777/$File/c01t02.pdf))

Podíl cizinců na obyvatelstvu České republiky k 31. 12. 2005 dle Českého statistického úřadu, Ministerstva vnitra České republiky uvádí údaje o počtech a podílech cizinců v Moravskoslezském kraji. Celkový počet cizinců bydlících v kraji bylo 19 337. Podíl cizinců na obyvatelstvu v kraji činil 1,6 %. Nejčetnější státní občanství cizinců v Moravskoslezském kraji zastávalo: Polsko (5 807 osob), Slovensko (5 511 osob), Vietnam (2 696 osob) a Ukrajina (1 952 osob). Ekonomicky aktivní cizinci: Slovensko (50

%), Polsko (27 %), Vietnam (14 %). Cizinci evidovaní na úřadech práce: Slovensko (56 %), Polsko (33 %). Cizinci-živnostníci: Vietnam (36 %), Slovensko (31 %). Účely pobytu cizinců s trvalým pobytem je sloučení rodiny a usídlení. Účely pobytu cizinců s dlouhodobým pobytem nad 90 dnů je zaměstnání, podnikání na živnostenské oprávnění, studium a praxe. Nejpočetnější věková struktura cizinců v kraji se pohybuje v rozmezí mezi 15-64 lety (86,6 %), což je produktivní složka obyvatelstva. ([http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/5E0036343A/\\$File/1377060214.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/5E0036343A/$File/1377060214.pdf))

I přesto Česká republika na rozdíl od některých evropských zemí, Spojených států nebo Kanady patří relativně stále mezi etnicky homogenní země. Legislativní stránka národnostních menšin je v České republice zakotvena v Listině základních práv a svobod přijaté v roce 1991. V roce 1993 byla začleněna do ústavy České republiky. Tyto menšiny tvoří lidé, kteří jsou české většinové společnosti velmi podobní např. barvou kůže apod. a též ti, jenž se značně liší tradicí, kulturou apod. např. Romové. Počet národnostních menšin se zvyšuje nejen rychlým demografickým přírůstkem určitých menšin, ale i otevřenou Evropou. Dnes největší pozornost přitahuje romské etnikum, které žije ve střední Evropě již několik stovek let, ale víme o něm velmi málo.

3.4.4 Ruská komunita

Rusové v České republice představují specifický typ imigrační komunity. Nelze opomenout dva základní rysy, které předurčují této komunitě jisté svébytné postavení. Prvním z nich je stále patrný negativismus české veřejnosti vůči všemu „ruskému“, což pramení z vpádu spojeneckých vojsk roku 1968. Druhým z nich je novodobá éra „ruského mafiánství“ srovnatelná s italskou mafií. **Ruská migrace** vyvěrá ve velké míře ze špatné socioekonomické situace v Rusku např. vysoké nezaměstnanosti, snižující se kvalitou života, rostoucí chudobou, zhoršující se dostupností a kvalitou vzdělání, růst socio-patologických jevů a ztrátou tzv. sociálních jistot (Šišková, 2001).

Z výsledků dotazníkového šetření Drbohlav, Lupták, Janská a Bohuslavová (1999) vyplývá několik zajímavých zjištění. Charakteristickým rysem **ruské komunity** je její uzavřenost vůči majoritní společnosti. Ve vztahu k majoritní populaci a jejím strukturám nejsou zaznamenány výraznější problémy ze strany ruské komunity, převládá spíše spokojenost s pobytem v Česku. Na druhé straně z výzkumů veřejného mínění vyplývá, že občané bývalého Sovětského svazu a Ruska patří k nejméně oblíbeným cizincům v Česku. Zkoumaný vzorek imigrantů potvrzuje minimální angažovanost v organizacích všeho

druhu, jak ve směru majoritní společnosti tak ve vazbě na vlastní etnikum. I přes izolovanost zkoumané ruské imigrační komunity jsou patrné určité integrační projevy. Nezaměstnanost ruské komunity je zhruba na úrovni majoritní populace, i řada podnikatelů z Ruska hodnotí svou situaci kladně. Z právního hlediska má většina Rusů v Česku dlouhodobý pobyt. Jedním z významných aspektů integrace je znalost jazyka. Ta se u ruských respondentů ukázala jako velmi omezená. Zájem učit se jazyk je pouze okrajový, spíše spoléhají na znalosti ruštiny u české společnosti.

3.4.5 Ukrajinská komunita

V uplynulých letech byla **ukrajinská komunita** nejpočetnější skupinou ekonomických migrantů v České republice. To bylo dáno zejména špatnou ekonomickou situací Ukrajiny, geografickou blízkostí obou států a poměrně malými jazykovými i kulturními bariérami. Současnou situaci Ukrajinců v České republice charakterizuje určité rozdělení. Jednou ze skupin jsou Ukrajinci s českým občanstvím, vyššího věku, kteří žijí v Čechách většinou už řadu desetiletí. Druhá skupina Ukrajinců přicházejících po roce 1989 se skládá z osob, které v Čechách pracují či podnikají, ale české občanství nezískali nebo o to ani neusilují. Tito využívají povolení ke krátkodobému či dlouhodobému pobytu a snaží se zlepšit finanční situaci svou i svých rodin. Míra jejich organizovanosti je minimální. Základní hodnotový systém tradiční ukrajinské skupiny nevykazuje zásadní odlišnosti vůči českému obyvatelstvu. Obecně je vyšší míra religiozity a národní hrdosti v podobě osobností, děl, událostí. Hrdost může přecházet až v nekritické hodnocení a idealizaci vlastního národa, který je může být vnímán až ve zkreslené podobě. Zvyky a tradice udržují tradiční ukrajinské skupiny. Soužití s českou majoritní společností nevykazovalo příliš velké problémy. Čeští Ukrajinci si tradičně stěžují na nedostatečnou míru pochopení Čechů pro specifika ukrajinských dějin a ukrajinsko-ruských vztahů. Samotný vznik nezávislé Ukrajiny postojem české populace nezlepšil. S pobytem velkého počtu ukrajinských dělníků u nás spojuje většina českého obyvatelstva nárůst kriminality a zmenšování pocitu bezpečí (Šišková, 2001).

Výsledky dotazníkového šetření Drbohlav, Janská, Šelepová (1999) u 100 ukrajinských respondentů přinesly následující zjištění. Mezi nejčastější příčiny migrace Ukrajinců je uváděno zlepšení ekonomické pozice a tím zvýšení prestiže na Ukrajině. Obecně vysoká úroveň vzdělání nekorresponduje s typem v Česku vykonávaných prací. Přetrvává vysoká pracovní aktivita imigrantů, obtížnost jejich práce, časté zneužívání

zaměstnavatelem a různými prostředníky. K trvalejším vlastnostem Ukrajinců v Česku můžeme zařadit slabé znalosti cizích jazyků nejen češtiny, chudý kulturní život a minimální využití organizací.

3.4.6 Vietnamci

Od 90. let nastala změna a Vietnamci do České republiky nepřichází, už z důvodů vzdělání a odborné praxe, ale za obchodní činností. Přijíždějí na období 5-ti let a více se svými rodinami a příbuznými. Nejvýraznějším rysem **vietnamské komunity** u nás je její uzavřenost, ta je dána několika příčinami. V první řadě je to velká odlišnost obou kultur a jazykové nedostatky. Oddělenost Vietnamců a Čechů vedla zbytečně k mnoha předsudkům a pověrám např. přijíždějící vietnamští občané mohou být zdrojem chorob, mohou to být narušení jedinci. V druhé řadě existence institutu „zástupce“, který vyřizoval veškeré problémy komunity na úřadech a tím opět nedošlo k přímé interakci Vietnamců a Čechů.

Vietnamský národ má svůj typický lidový charakter a hrdost na svou statečnost. Dodnes přetrvávají silné rodinné vztahy, jak mezi blízkými příbuznými tak vzdálenějším příbuzenstvím. Rodina zůstává stále silnou životní hodnotou. Rodiče, starší sourozenci učitelé jsou hodni úcty. Na druhou stranu mají starší povinnost starat se o „níže“ postavené. Na území Vietnamu působí dlouhodobě konfucianství. **Konfucianství** ovlivňuje styl života a mimo jiné stanovuje, že hlavní postavení v rodině mají muži. V opozici proti tomuto směru stojí silné tradice matriarchální kultury. I přes to je „funkce hlavy rodiny“ mužská záležitost. V praxi však tomu tak není např. postavení žen v řídicích funkcích. Pro nás Čechy zvláštním aspektem jsou specifická pravidla slušného chování. Nikdo nikomu nesmí ztěžovat situaci tím, že jej obtěžuje stížnostmi na vlastní problémy. Musí se chovat na veřejnosti tak, aby nezpůsobil konflikt, jinak by „ztratil tvář“. Přímé veřejné upozornění na nedostatky je považováno za neslušnost, nedostatky se řeší s „výše“ postaveným a nepřímě. Další důležitou hodnotou je vzdělání, které si chudé rodiny mnohdy nemohou dovolit (Šišková, 2001).

Vietnamské chování se od našeho odlišuje velmi výrazně. Důležitou podmínkou pro vzájemné porozumění je pochopit příčiny odlišného chování Vietnamců, ale nejen jich, ale všech cizinců. Jedním ze častých příkladů je vnímání úsměvu na tváři Vietnamců. Úsměv v Asii totiž neznamená jen pocit radosti, humoru, veselí, jako pro nás Evropany, ale i omluvu, zahanbení. Jedním z předsudků vůči Vietnamcům může být jejich vzhled, a ten

vede k frázím typu: „kdo je malý, je jako děcko, navíc když se přihloupě usmívá“. Objetí dvou vietnamských chlapců je jen výrazem blízkého přátelství, ne jejich sexuální orientace. Citové vnímání v životě Asijců je soukromá záležitost, kterou neprojevují na veřejnosti např. líbání. Dotyk či pohazení po vlasech je výsadou rodičů, jinak se pohazení považuje za projev velké sebedůvěry. Jedním ze zásad slušného chování je být slušně oblečen a upraven. Smrkání do kapesníku je považováno za neslušné a směšné. Pohostinnost je jednou ze základních ctností slušného chování. Při rozhovoru o spolupráci je důležité, aby bylo zřejmé, že s ním chce mluvit spolupracovat a nemusí znát ani celou pravdu. Přímá a ostrá argumentace a přímý pohled do očí je považována za nevhodnou (Šišková, 2001).

3.4.7 Romové

„Rom“ znamená v romštině člověk. Romové žijí ve světě, už od starověku a do Evropy začali přicházet z Indie ve středověku z východu, jihovýchodu a Indického poloostrova, jako kočovníci. Po roce 1989 získali v České republice svoji národnost. Kulturní integrace Romů byla od počátku v Evropě problematická. V průběhu 2. světové války byli prohlášeni německými fašisty „za nežádoucí“. V Evropě se Romové rozdělují na dvě odlišné skupiny: černí a bílí. **Černými Romy** jsou nazýváni původní, nesmíšené příslušníci romských etnik, kteří ctí starobylé tradice, jazyk, kulturu a jsou na ni hrdí. Naproti tomu bílí Romové jsou jejich opakem, ale hlásí se k romskému etniku. V této skupině převažuje nevzdělanost, nízká profesionalita a kriminalita (Wolf, 2000).

Jejich jiný jazyk, soustava pojmů, kultura, hodnoty, historie, zdroje obživy, rodinné vztahy či způsob života se vyvíjely v indické společnosti. A možná proto jejich pradávna historie je tolik odlišuje od české společnosti. Nejvyšší hodnotou je pro Romy život. Předkové hrají v rodině důležitou roli, podle toho ze které rodiny Rom je, si ho ostatní cení. Proto sebedůvěra Romů je závislá spíše na rodu, než na vzdělání či postavení v majoritní společnosti. Pokračování rodu je v dětech, které jsou láskyplně milovány a někdy až nekriticky hýčkány. **Romství** je hodnota, patří zde typický vzhled, znalost jazyka a tradic, zdvořilost, úcta ke starším, pohostinnost a solidarita. Peníze patří též k základním hodnotám Romů, které jsou potřebné pro přežití. Romové žijí minulostí a přítomností. Budoucnost je pro ně nejistá a proto si většina Romů necení školního vzdělávání. Romové se mezi sebou dělí do mnoha skupin, které mezi sebou téměř nekomunikují, mají odlišné historické zázemí a zkušenosti, nevytváří společná manželství

a nestýkají se. Většinová populace mezi těmito skupinami nečiní žádné rozdíly, což Romové těžce nesou. Komunikace Romů je specifická v tom, že je založena z velké části na mimoslovní komunikaci, doslova „umí přečíst člověka“. Přísnost, pokárání a kritika musí být pronášena taktně a upřímně, veřejné zostuzení je vnímáno jako kruté. Jejich dovedností je kritizovat problém, ne samotného člověka. Největší prioritou je pro Roma rodina, kvůli níž je ochoten udělat vše. Jistotu a bezpečí získávají i dotykem. Schopnost empatie hraje velkou roli v komunikaci Romů. V souvislosti s tím je patrná vysoká senzitivita při jednání s druhými. V tomto rozpoložení není Rom schopen „nadhledu“ jednat racionálně a systémově. Dalším specifickým rysem je nízká schopnost generalizace (Šišková, 2001).

Romská menšina má v soužití s Čechy nemalé problémy. Romové jsou u většinového obyvatelstva bráni, jako celek a to negativně se chovající bez hlubšího poznání. Češi vytýkají Romům hlučnost, špatné sousedské vztahy, nevzdělanost, špatnou pracovní morálku, lenost, nečestnost, agresi, kriminalitu a prostituci. Naopak Romové vytýkají Čechům citový chlad, vypočítavost, nadřazenost, xenofobii a rasismus. Chování obou skupin určují navíc předsudky a nevyřešené konflikty z minulosti.

Příčinou mnohých nedorozumění je i fakt, že jsme odlišně socializováni a žijeme v různých světech, které jsou odlišně sociálně konstruovány. Romové uznávají jiné hodnoty, jsou jinak vychováváni, mají jiné životní zkušenosti než neromové, což způsobuje vzájemnou izolaci. Historicky převažoval vůči Romům požadavek, aby se bezezbytku asimilovali nebo budou segregováni. Po Romech je na jedné straně požadována asimilace, ale ta je paradoxně na druhé straně zároveň mnohými neromy považována za nemožnou či nepřijatelnou. Jaké jsou překážky integrace Romů do majoritní společnosti? Jednou z možných příčin je představa majoritní společnosti vnívat jiným správný život. Výsledkem pro Romy bylo zničení hodnot starých bez náhrady hodnotami novými. Tento stav se nazývá **anomie**, kdy přestávají platit obecně závazné normy, buď je jedinci neznají nebo je neuznávají. Jak můžeme vidět, Romové napodobují chování majoritní populace se všemi negativy např. prostituce, dávání dětí do dětských domovů, hraní na automatech. Nedávno to bylo pro Romy nepředstavitelné chování. Mladí Romové zapomínají na nemateriální stránky života. Školství, jako činitel integrace nefunguje, je segregované a asimilované. Romové jsou povětšinou ve speciálních školách. Na Roma jsou kladeny velké nároky, bude úspěšný jen tehdy, když přijme standardy vytvořené neromy a na své romství zapomene. Mnozí z Romů skrývají fakt, že jsou

Romové, což jim usnadňuje soužití s neromy a čelit negativním stereotypům. (Fafejta, 2006)

V současné době i přes mnohé pozitivní kroky z obou stran dochází k řadě negativních jevů, které ztěžují soužití. Svoboda slova umožnila projevat xenofobní a rasistické názory. Tržní hospodářství vytlačilo z pracovních míst nekvalifikované pracovníky a tím i většinu Romů. Liberalizace trhů s byty vytlačila chudé obyvatelstvo a to i Romy na okraj měst. Dlouhodobá nezaměstnanost živitelů romských rodin a závislost na sociálních dávkách vytvořila předsudky u Čechů, že Romové jsou líní a zvyklí parazitovat. Romům škodí i některé mediální zprávy, které postrádají objektivitu. Různé formy diskriminace, se kterou se Romové běžně setkávají, a to nejen od jednotlivců nebo skupin, ale také od společnosti, přispívají ke zvětšování problémů a vytvářejí až sociální patologie. Taková situace působí také jako výrazný rizikový kriminogenní faktor. Romská kriminalita se v celku jeví příznivěji než trend kriminality celé populace. Z majetkové trestné činnosti převažují kapesní krádeže, které zřejmě značně přispívají k odsuzování Romů. Podobně je tomu i u kuplířství. Největším problémem z násilné kriminality jsou loupeže a to zejména u romské mládeže (Šišková, 2001).

4 METODIKA PRÁCE

4.1 Charakteristika zkoumaného souboru

Zkoumaný soubor byl sestaven podle několika následujících kritérií:

1. studenti středních zdravotnických škol v Moravskoslezském kraji
2. studenti 4. ročníku tj. ve věku 18–20 let
3. studenti oboru Zdravotnický asistent

Studenty 4. ročníků jsem si zvolila záměrně, neboť jsou maturitním ročníkem, mají za sebou určité zkušenosti z odborné praxe v nemocnici a lze u tohoto souboru předpokládat určitou osobní zralost.

Tabulka 1 předkládá údaje o pohlaví a věkovém zastoupení studentů. Výrazný rozdíl v počtu chlapců a dívek je dán tím, že výzkum probíhal na středních zdravotnických školách, kde tento výsledek můžeme očekávat.

Tabulka 1. Zastoupení studentů podle věku a pohlaví

Věk	Dívky		Chlapci		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
18	66	60,00	6	42,86	72	58,06
19	41	37,27	8	57,14	49	39,52
20	3	2,73	0	0,00	3	2,42
Celkem	110	100,00	14	100,00	124	100,00

4.2 Organizace výzkumného šetření

Uskutečnění výzkumu předcházelo prostudování odborné literatury zaměřené na danou problematiku s následnou analýzou a syntézou potřebných informací. Předběžná verze dotazníku byla předložena vedoucímu diplomové práce ke konzultaci. Před samotným výzkumem proběhl předvýzkum u deseti žáků střední zdravotnické školy v Ostravě. Dle vyhodnocení předvýzkumu jsem některé otázky upravila a upřesnila, aby všem studentů byly jasnější a srozumitelnější.

Následovalo oslovení ředitelů vybraných středních zdravotnických škol prostřednictvím osobního kontaktu, kdy jsem žádala o svolení k realizaci výzkumu. Dotazník byl ředitelům poskytnut k nahlédnutí. Sběr dat probíhal na Střední zdravotnické škole v Karviné, příspěvkové organizaci; Střední zdravotnické škole a Vyšší zdravotnické škole v Ostravě a Střední zdravotnické škole v Opavě. Byli osloveni i ředitelé Střední zdravotnické školy ve Frýdku-Místku a Novém Jičíně, kteří provedení výzkumu odmítli bez udání důvodu. Dotazníkové šetření na vybraných středních zdravotnických školách jsem organizovala osobně a probíhalo v průběhu listopadu a prosince 2010. Celkem bylo rozdáno 124 dotazníků s 100 % návratností. Na jednotlivých středních zdravotnických školách byly dotazníky rozdány následovně: v Opavě 42 dotazníků, v Ostravě 46 dotazníků a v Karviné 36 dotazníků.

4.3 Charakteristika zaměření výzkumu

Výzkumné šetření realizované prostřednictvím dotazníků bylo zaměřeno na získání dat v následujících oblastech. Dotazník je součástí přílohy č. 1.

Demografické údaje (pohlaví, věk, místo bydliště) byly v dotazníku zastoupeny v otázkách 1, 2, 3. Míru tolerance a xenofobie vůči etnikům a rasám zjišťuje otázka 4. Míru předsudků a rasistických postojů vůči Romům zjišťuje otázka 5. Sociální distance k jiným etnikům a národnostem mapují otázky 6, 7, 8, 9, 10, 11. Míru sympatie k jednotlivým vybraným národnostem zjišťuje otázka 12. Faktory, které ovlivňují postoje jedince k cizincům a Romům mapuje otázka 13. Negativní a pozitivní osobní zkušenosti zjišťují otázky 14, 15. Přítomnost předsudků mapuje poslední otázka 16.

4.4 Metodika výzkumného šetření

K získání dat byla použita dotazníková metoda. Jedná se o velmi frekventovanou metodu získávání dat v pedagogickém výzkumu. Dotazník je metoda, která umožňuje získat určité množství údajů od velkého počtu osob za poměrně krátkou dobu. Chráska definuje dotazník jako soustavu připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které respondent odpovídá písemně (Chráska, 2007). Dotazník tvoří vlastnoručně předem připravené otázky a otázky k nimž mě inspirovaly poznatky z knihy O předsudcích od Nováka (2002) a výzkum z knihy Mládež na křižovatce od Saka, Sakové (2004).

Sociální distance jsme v našem výzkumu hodnotili podle Bogardusovy škály (1925) sociální distance, která je klasickým nástrojem pro měření postojů k etnickým nebo jinak definovaným skupinám.

Základní podobu škály tvoří sedm položek, v nichž respondent hodnotil, zda by ochotně přijal určitou osobu: 1) do blízkého příbuzenstva skrze manželství; 2) do svého klubu jako blízkého přítele; 3) za souseda v ulici; 4) do svého zaměstnání za spolupracovníka; 5) jako občana své země; 6) jen jako návštěvníka své země; 7) vyloučil by jej ze země. Dotazovaní neodpovídali u každé hodnocené skupiny na všechny položky škály. Označili vždy jen tu položku, která vyjadřovala nejmenší přijatelnou sociální distancí vůči příslušníkovi dané skupiny. Nebyl-li pro respondenta například přijatelný blízký příbuzenský vztah, mohlo to být přátelství v klubu, sousedství atd. Tento postup vycházel z předpokladu, že položky škály jsou ordinálně seřazeny od první, identifikující nejnižší míru sociální distance, až k poslední položce, zachycující opačný extrém. Škála sociální distance použitá v našem výzkumu se od původní Bogardusovy škály v několika ohledech lišila.

Dotazník obsahuje celkem 16 otázek. Pro tvorbu dotazníku byly použity následující položky (Chráška, 2007).

Položky uzavřené (strukturované), kdy student zvolí pouze jednu možnost z určitého počtu předem připravených odpovědí. Uzavřené položky se dále dělí podle předkládaných odpovědí na dichotomické a polytomické.

U dichotomických položek student vybírá ze dvou vylučujících se odpovědí. V dotazníku je uvedeno 6 položek. U polytomických položek vybírá student z více odpovědí než dvou. Polytomické položky lze dále rozdělit na výběrové, výčtové.

Z výběrových položek byl zastoupen několikrát druh škálových položek. U škálových položek student odpovídá tak, že vybírá určitý bod na předložené škále. V dotazníku jsou zastoupeny dvakrát. Šestkrát je zastoupena pětibodová škála Linkertova typu, která prezentuje určité tvrzení a respondent vyjadřuje stupeň svého souhlasu resp. nesouhlasu na této škále.

U výčtových položek student vybírá současně několik odpovědí. Výběr počtu odpovědí byl v našem případě neomezený a tato položka byla zastoupena jednou.

Položky otevřené (nestrukturované), kdy student nevybírá s předem připravených možností, svou odpověď musí vyjádřit sám je zastoupena dvakrát.

4.5 Zpracování výsledků výzkumného šetření

Data získaná dotazníkovým šetřením byla zpracována do tabulky četností tzv. čárkovací metodou. Tím byla získána hodnota absolutní četnosti. Následně byly získané výsledky převedeny do jednotlivých tabulek četností a doplněny o výpočty relativních četností. Relativní četnost f_i je podíl četnosti absolutní n_i a četnosti celkové n . Relativní četnost vyjadřuje, jak velká část z celkového počtu hodnot připadá na danou dílčí hodnotu. Je možno ji vyjádřit v procentech tak, že se vypočítaná hodnota f_i vynásobí 100 (Chráška, 2007). Pro tvorbu jednotlivých tabulek a grafů byl použit tabulkový editor Microsoft Excel XP.

Některé ze stanovených cílů byly ověřeny statistickou metodou zvanou **chí-kvadrát**. Test shody chí-kvadrát je zaměřen na ověření nulové hypotézy. Tento test ověřuje, zda četnosti, které byly získány měřením, se významně odlišují od očekávaných četností. Hodnocení závislosti znaků závisí na sestavení kontingenčních tabulek. Z formulováním nulové a alternativní hypotézy je zahájen test dobré shody chí-kvadrát. Nulová hypotéza H_0 je předpoklad, že mezi sledovanými jevy není vztah. Zatímco alternativní hypotéza H_A předpokládá, že mezi sledovanými jevy je vztah. Zda výše uvedené hypotézy budou přijaty či nikoliv, se rozhodne na bázi testování nulové hypotézy. K tomuto účelu se používá tzv. testové kritérium (χ^2). Při rozhodování o platnosti nulové hypotézy, srovnáváme vypočítanou hodnotu testového kritéria s tzv. kritickou hodnotou, kterou nalezneme ve statistických tabulkách. Hladina významnosti (α) určuje pravděpodobnost, že nulovou hypotézu nesprávně odmítneme. Volí se buď hladina významnosti 0,05 (tj. s 5% přesností) nebo 0,01 (tj. s 1% přesností). Počet stupňů volnosti (f) je charakterizován počtem řádků a sloupců v tabulce. Pokud je hodnota testového kritéria menší než kritická hodnota, přijímáme nulovou hypotézu. Je-li hodnota testového kritéria větší či stejně velká jako hodnota kritická, pak nulovou hypotézu odmítáme. Jsme-li nuceni přijmout nulovou hypotézu, pak mezi sledovanými jevy není podstatná souvislost (Chráška, 2007). Výsledky dotazníkového šetření a chí-kvadrátu jsou zpracovány v kapitole 5.

5 VÝSLEDKY PRÁCE A DISKUSE

5.1 Otázka zjišťující demografické údaje

Otázka číslo 3 zjišťovala bydliště studentů a její znění bylo následující: „Jaké je Vaše bydliště?“. Studentům byly nabídnuty dvě uzavřené odpovědi: vesnice nebo město.

Více než polovinu z celkového počtu tvořili studenti bydlící ve městě, celkem 69 studentů (56 %). Studentů bydlících na vesnici bylo 55 (44 %). Výsledky místa bydliště prezentuje tabulka 2.

Tabulka 2. Bydliště studentů

Bydliště	n	%
Vesnice	55	44,35
Město	69	55,65
Celkem	124	100,00

5.2 Otázka zjišťující míru tolerance a xenofobie

Otázka číslo 4 zjišťovala, míru tolerance a xenofobie vůči etnikům a rasám. Studentům byly předloženy výroky na něž odpovídali souhlasem či nesouhlasem. Výroky byly následující:

- Mezinárodní kuchyně je výborná a ochutnám si na ní.
- Souhlasíte s tím, aby na školách vyučovali i učitelé jiné barvy pleti?
- Přistěhovalci a imigranti přinášejí do naší společnosti mnohé kladné podněty.
- Otevřít náš trh práce cizincům je prospěšné pro naši společnost.
- Rozložení inteligence a kladných osobnostních rysů je u všech ras zhruba stejné.
- Žlutá, bílá a černá rasa jsou si rovnocenné.
- Nezáleží na barvě pleti, ale na osobnosti jedince.
- Rasy se mají navzájem inspirovat.
- Při tvorbě zákonů o možnosti azylu má mít humanita přednost před

ekonomickými zřeteli.

- Za stejnou práci mají mít být cizinci i Češi ohodnoceni stejně.

Na uvedené výroky studenti mohli odpovídat souhlasem či nesouhlasem. Míru tolerance jsme zjišťovali podle počtu nesouhlasných odpovědí, které jsme dále vyhodnocovali a upravili podle klasifikace Nováka (2002). Studenty jsme následně podle počtu odpovědí zařadili do skupin, které zastávají určité postoje či názory: s pozitivní deviací, se samorostlými názory, s neznalostí či špatnou zkušeností, s názory podobající se rasistickým, s rasistickými názory a s tvrdým rasismem (Novák, 2002).

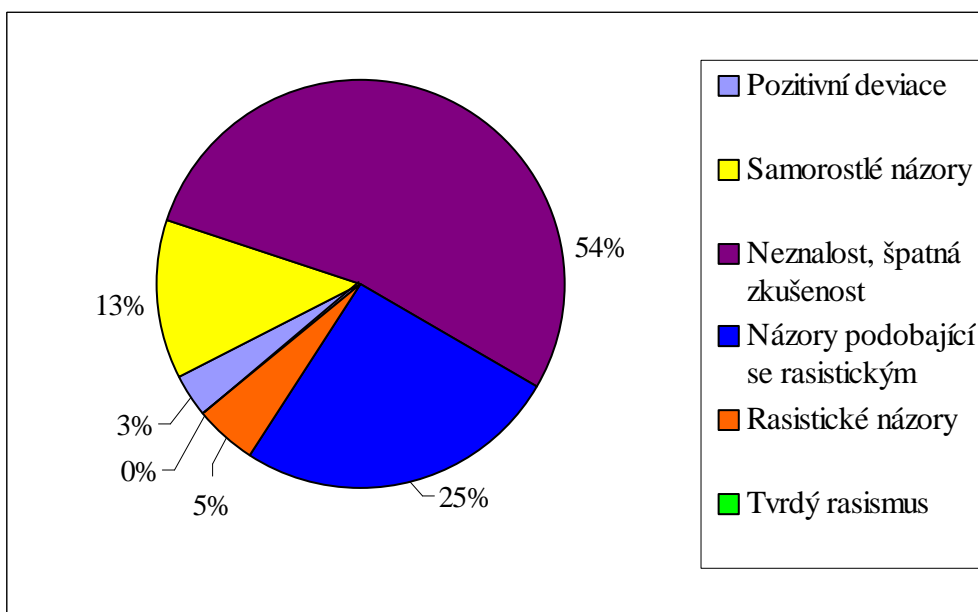
Postoje větší poloviny studentů jsou dány jejich neznalostí, či špatnou zkušeností. Necelá třetina studentů zastává názory, které se podobají rasistickým. V menším zastoupení se objevují další možnosti postojů, jako samorostlé názory, rasistické názory a pozitivní deviace. Názory tvrdého rasismu nebyly zastoupeny. V tabulce 3 a grafu 1 dokumentujeme celkový souhrn výsledků míry tolerance vůči etnikům a rasám na všech středních zdravotnických školách.

Tabulka 3. Míra tolerance a xenofobie u studentů všech škol

Míra tolerance u všech SZŠ*	n	%
Pozitivní deviace	4	3,39
Samorostlé názory	15	12,71
Neznalost, špatná zkušenost	63	53,39
Názory podobající se rasistickým	30	25,42
Rasistické názory	6	5,08
Tvrdý rasismus	0	0,00
Celkem	118	100,00

Vysvětlivky: *SZŠ-Střední zdravotnická škola.

Graf 1. Míra tolerance a xenofobie u studentů všech škol

Na **Střední zdravotnické škole v Opavě** činil celkový počet studentů 42. 5 studentů danou otázkou nevyhodnotilo a byli vyřazeni. Výsledky jsou tedy hodnoceny z celkového počtu 37 studentů (100 %). Nejvyšší počet 17 studentů (46 %) zastává názory, které plynou z jejich neznalosti či špatné zkušenosti. Druhý nejvyšší výsledek 10 studentů (27 %) seskupuje studenty s názory podobající se rasistickým, ale za rasisty je jednoznačně neoznačuje. Třetí nejvyšší výsledek 5 studentů (14 %) seskupuje studenty, kteří mají tzv. samorostlé názory. Rasistické názory se objevily u tří studentů (8 %) a pozitivní deviace u dvou studentů (5 %). Názory tvrdého rasismu neměl žádný ze studentů.

Celkový počet studentů na **Střední zdravotnické škole v Ostravě**, kteří odpověděli činil 46 (100 %). Názory, které plynou z neznalosti, špatné zkušenosti zastupuje 24 studentů (52 %). Názory podobající se rasistickým zastupuje 13 studentů (28 %). Samorostlé názory má 6 studentů (13 %). Rasistické názory se objevily u dvou studentů (4 %) a pozitivní deviace u jednoho studenta (2 %). Tvrdý rasismus nebyl zastoupen.

Výsledky míry tolerance studentů vůči etnikům a rasám na **Střední zdravotnické škole v Karviné**. Z celkového počtu 37 studentů (100 %), 1 student na otázku neodpověděl a byl z hodnocení vyřazen. Celkový počet respondentů tedy činí 36 (100 %). 22 studentů (63 %) zastává názory vycházející z jejich neznalosti, špatné zkušenosti či náhody. 7 studentů (20 %) zastává názory, jenž se podobají názorům rasistickým. 4 studenti (11 %) spadají do kategorie samorostlých názorů. Rasistické názory a pozitivní deviaci zastupují

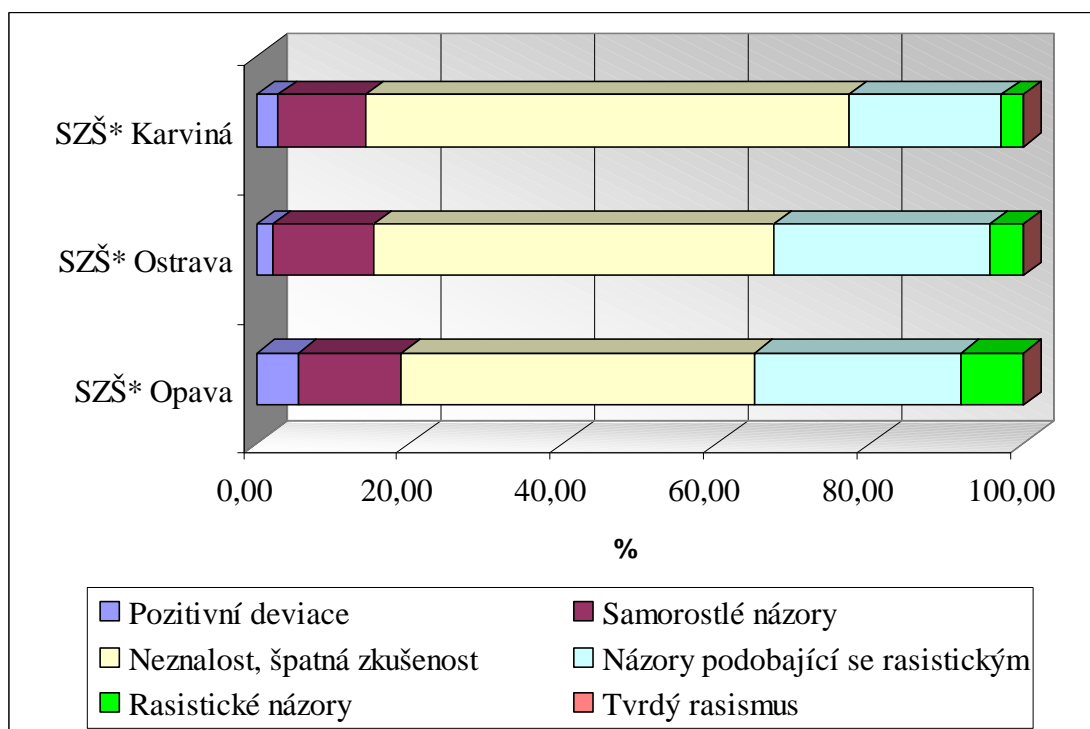
dva studenti (3 %). Tvrdý rasismus nebyl zastoupen. Tabulka 4 a graf 2 prezentují výsledky míry tolerance studentů vůči etnikům a rasám na jednotlivých školách.

Tabulka 4. Míra tolerance a xenofobie u studentů jednotlivých škol

	SZŠ* Opava		SZŠ* Ostrava		SZŠ* Karviná	
	n	%	n	%	n	%
Míra tolerance a xenofobie						
Pozitivní deviace	2	5,41	1	2,17	1	2,86
Samorostlé názory	5	13,51	6	13,04	4	11,43
Neznalost, špatná zkušenost	17	45,95	24	52,17	22	62,86
Názory podobající se rasistickým	10	27,03	13	28,26	7	20,00
Rasistické názory	3	8,11	2	4,35	1	2,86
Tvrdý rasismus	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Celkem	37	100,00	46	100,00	35	100,00

Vysvětlivky: *SZŠ-Střední zdravotnická škola.

Graf 2. Míra tolerance a xenofobie u studentů jednotlivých škol

Vysvětlivky: *SZŠ-Střední zdravotnická škola.

Zajímavé výsledky výzkumu této problematiky u jiného vzorku respondentů ve věku nad 15 let poskytlo Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav Akademie věd České republiky v projektu Naše společnost, které provedlo roku 2009 kvótní výběr 1139 respondentů. Respondenti se vyjadřovali k mnoha tématům, my se budeme zbývat jen některými. Předmětem výzkumu bylo zjistit názory respondentů k tématům: zda by

měla Česká republika přijímat uprchlíky, názory na cizince v České republice. První z oblastí výzkumu, která nás zaujala bylo zjistit názory respondentů na to, zda by měla Česká republika přijímat uprchlíky. Většina dotázaných si myslí, že v současnosti na území České republiky žije cizinců příliš mnoho, za přiměřený považuje počet cizinců třetina dotázaných. Názor označující zastoupení cizinců jako příliš nízké byl zcela ojedinělý. Dojem, že u nás žije cizinců příliš mnoho, mají zejména starší lidé (64 % ve věkové kategorii 60 let a více), mladí do 29 let názor sdílí v nižší míře (50 %). Názor, že by Česká republika měla přijímat jen některé uprchlíky, zastává většina dotázaných. K možnosti vůbec uprchlíky nepřijímat se přiklání 19 % respondentů, zatímco 7 % lidí by přijímalo všechny běžence bez rozdílu. Většina dotazovaných podmiňuje pobyt cizinců v České republice splněním určitých podmínek. Názory zcela zakazující pobyt cizinců (11 %) nebo naopak umožňující pobyt cizinců bez omezení (7 %) jsou silně menšinové (http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100892s_ov90410a.pdf).

Další z oblastí výzkumu, která nás zajímala byl názor na cizince v České republice. Mezi obyvateli České republiky převažuje názor, že občané jiných národností, kteří se v posledních letech do této země přistěhovali, představují v měřítku celé republiky problém; k tomu se přiklání zhruba dvě třetiny respondentů. Nepříznivé nazírání taktéž převládá v případě argumentů používaných ve veřejné diskusi ohledně cizinců dlouhodobě zde pobývajících. V baterii, kde byla uvedena jak kladná, tak záporná vyjádření, jednoznačně dominuje souhlas se třemi negativními položkami. Dlouhodobě zde žijící cizinci se podílejí na nárůstu kriminality (74 %), zvyšují celkovou nezaměstnanost (72 %) a znamenají zdravotní riziko, konkrétně šíření nemocí (71 %). Tvrzení, že by cizí státní příslušníci ohrožovali náš způsob života, není přijímáno tak jednoznačně: o něco více než třetina lidí s tím souhlasí a nesouhlas naopak projevuje menší třetina populace starší 15 let. Necelá třetina zvolila v tomto případě neutrální variantu. Pozitivní argumenty používané ve veřejné diskusi mají velmi podobné, ne zcela jednoznačné rozložení odpovědí. Silnější nesouhlas (41 %) je patrný u tvrzení, že cizinci dlouhodobě zde žijící obohacují naši kulturu, naopak čtvrtina české veřejnosti s tím souhlasí. Také přesvědčení o tom, že by cizinci přispívali k řešení ohledně stárnutí populace, není příliš silné. Nesouhlas u tohoto výroku převažuje (34 %), souhlasí čtvrtina lidí. Za pozornost stojí poměrně vysoký podíl odpovědí „nevím“ (18 %). Podobná situace je i u argumentu, že cizinci přispívají k rozvoji hospodářství. Rozdíly v názorech u uvedených argumentů se projevují zejména u lidí s různou deklarovanou životní úrovní. Lidé s dobrou životní úrovní jsou obecně pozitivněji

naladění vůči cizincům dlouhodobě zde pobývajícím. Podobně lze jistě rozdíly pozorovat u lidí s různým vzděláním, i když ne u všech položek; zejména lidé vysokoškolsky vzdělaní nejsou ve svých názorech natolik striktní (http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100913s_ov90518.pdf).

Pokud tyto výsledky porovnáme s výsledky v našem výzkumu je zřejmé, že většina studentů středních zdravotnických škol ve srovnání s výběrem obyvatelstva České republiky není k přicházejícím či usídleným cizincům odmítavá.

Přínosné je i mezinárodní srovnání názorů na přistěhovalce, jak uvádí další z výzkumných projektů VaV MS6-2 zadaný Ministerstvem práce a sociálních věcí. Ukazuje se, že podle často uváděných kritérií se negativními očekáváními (růstu kriminality, berou práci domácím) česká veřejnost poněkud liší od uváděných západních zemí. Na druhé straně má česká populace výrazně méně pozitivních očekávání od imigrace (přínos imigrace pro ekonomiku; přínos nových kultur a idejí) než ve většině srovnávaných zemí. V názoru na potřebu asimilace (proti integraci) se česká společnost dělí zhruba na dvě poloviny. Ve srovnání s námi jsou silněji orientováni na asimilování cizinců především Britové, Norové a Nizozemci. Více než Češi pak ještě Američané. Českému názoru se blíží názor v západní části Německa a v Polsku. Naproti tomu integraci jsou zřetelně více nakloněni Němci na východě a přes celkově silnější xenofobii i Maďaři (Čabanová, 2004).

5.3 Otázka zjišťující míru předsudků a postojů vůči Romům

Otázka číslo 5 zjišťovala míru předsudků studentů vůči Romům. Studenti měli k dispozici sérii tvrzení k nimž se měli vyjádřit, zda s nimi souhlasí. Záměrem byl výběr tvrzení, která budou vůči Romům silně negativistická, až s rasistickým podtextem. Série tvrzení byla následující:

- Romové nechtějí žít v míru s ostatními.
- Romové jsou schopni jakéhokoliv podvodu, jen když je přivede k cíli.
- Mezi Romy je víc lidí se špatnými charakterovými vlastnostmi než mezi příslušníky jiných národů.
- Romové nerespektují zákony, jen aby získali vlastní prospěch.

- Neoblíbenost Romů u většiny lidí je odůvodněná.
- Romové nejsou vlastenci ve vztahu k zemi, v níž žijí.
- Romové jsou hrozbou pro každý národ s nímž žijí.
- Romové by se chovali k ostatním ještě hůře, než jak se ostatní chovají k nim.
- Romové získávají peníze nečestným způsobem.
- Romové jsou nepřizpůsobiví a nezmění se.

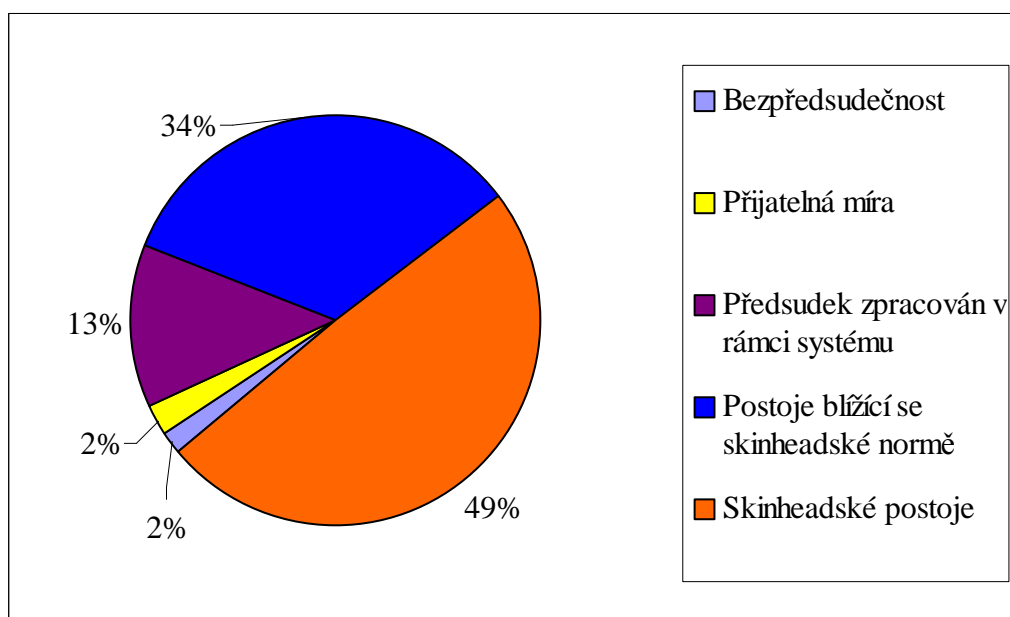
Výsledky jsme vyhodnocovali podle počtu souhlasů a klasifikovali podle Nováka (2002). Studenty jsme následně zařazovali do skupin podle jejich míry předsudků: bezpředsudeční, s přijatelnou mírou předsudků, s předsudky zpracovávány v rámci určitého systému, s postoji blížíci se skinheadské normě a se skinheadskými postoji (Novák, 2002).

Téměř polovina studentů zaujímá skinheadské postoje a třetina studentů postoje blížíci se skinheadské normě vůči Romům, což je alarmující zjištění. Menší míru zaujímají studenti s přijatelnou mírou předsudků, bezpředsudeční a s předsudky, které jsou zpracovány v rámci nějakého systému. V tabulce 5 a grafu 3 uvádíme celkový souhrn výsledků míry předsudků a rasistických postojů k Romům u všech škol.

Tabulka 5. Míra předsudků a rasistických postojů vůči Romům u studentů všech škol

Míra předsudků vůči Romům	n	%
Bezpředsudečnost	2	1,61
Přijatelná míra	3	2,42
Předsudek zpracován v rámci systému	16	12,90
Postoje blížíci se skinheadské normě	42	33,87
Skinheadské postoje	61	49,19
Celkem	124	100,00

Graf 3. Míra předsudků a rasistických postojů vůči Romům u všech škol

V **Opavě** z celku 42 studentů zastává 17 studentů (40 %) vůči Romům postoje, které se blíží „skinheadské normě“ a u stejného počtu studentů se objevují, až postoje skinheadské. 5 studentů (12 %) zpracovává své předsudky v rámci určitého systému. 2 studenti (5 %) jsou zcela bez předsudků a 1 student (2 %) spadá do přijatelné míry předsudků.

Na **Střední zdravotnické škole v Ostravě** z celkového počtu 46 studentů, 22 studentů (48 %) zastává skinheadské postoje. Postoje, které se blíží „skinheadské normě“ byly zjištěny u 16-ti studentů (35 %). Předsudky zpracovány v rámci určitého systému zastává 6 studentů (13 %). Přijatelná míra předsudků byla zjištěna u 2 studentů (4 %).

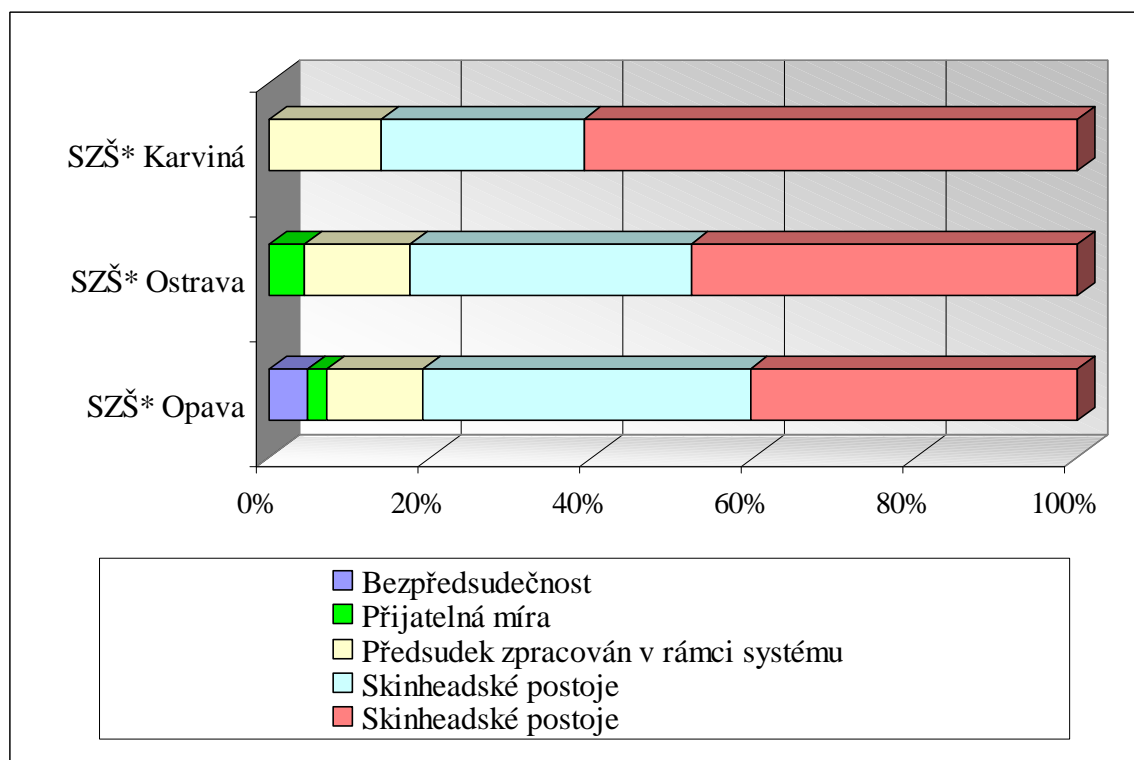
Dle výsledků výzkumného šetření na **Střední zdravotnické škole v Karvině** 22 studentů (61 %) z celku 36 studentů zastává skinheadské postoje. U 9 studentů (25 %) se jejich postoje blíží „skinheadské normě“. 5 studentů (14 %) své předsudky zpracovává v rámci nějakého systému. Žádný ze studentů nezastoupil kategorie bezpředsudečnosti a přijatelné míry. Tabulka 6 a graf 4 představují výsledky míry předsudků a rasistických postojů vůči Romům u studentů na jednotlivých školách.

Tabulka 6. Míra předsudků a rasistických postojů vůči Romům u jednotlivých škol

Míra předsudků vůči Romům	SZŠ* Opava		SZŠ* Ostrava		SZŠ* Karviná	
	n	%	n	%	n	%
Bezpředsudečnost	2	4,76	0	0,00	0	0,00
Přijatelná míra	1	2,38	2	4,35	0	0,00
Předsudek zpracován v rámci systému	5	11,90	6	13,04	5	13,89
Postoje blíží se skinheadské normě	17	40,48	16	34,78	9	25,00
Skinheadské postoje	17	40,48	22	47,83	22	61,11
Celkem	42	100,00	46	100,00	36	100,00

Vysvětlivky: *SZŠ-Střední zdravotnická škola.

Graf 4. Míra předsudků a rasistických postojů vůči Romům u jednotlivých školách

Vysvětlivky: *SZŠ-Střední zdravotnická škola.

Jiný pohled na tuto citlivou problematiku přináší Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav Akademie věd České republiky, jenž uskutečnilo roku 2005 projekt Naše společnost, kde v kvótním výběru vybralo 1067 respondentů ve věku nad 15 let. Jedním z témat byla problematika tolerance ve společnosti ve vztahu k určitým skupinám lidí. Respondenti byli požádáni, aby vybrali, které z takových skupin by nechtěli mít za sousedy. Z reakcí respondentů vyplynulo, že nejčastěji se lidé chtějí distancovat vedle alkoholiků, narkomanů a hned za nimi se podle frekvence odmítání umístili lidé

s kriminální minulostí a také Romové. Většina české veřejnosti tyto skupiny považuje za problémové z hlediska soužití, a to se projevuje v otevřeně a výrazně většinové neochotě mít s nimi cokoli do činění. V případě Romů výsledek šetření odráží dlouhodobě problematické vztahy mezi romskou menšinou a většinovou společností. Z ostatních méně zastoupených skupin se přibližně pětina přiznala, že by za sousedy nechtěla lidi s jinou barvou pleti (22 %) či cizince žijící v České republice (21 %) a Židy (6 %). Dále se respondenti vyjadřovali k toleranci celé společnosti vůči týmž skupinám obyvatel, jež v předchozím případě sami zvažovali jako své sousedy. Jak ukazují výsledky, více než polovina dotázaných soudí, že lidé u nás nejsou tolerantní ve vztahu k Romům. Ve všech těchto případech se podíl respondentů, kteří vyjadřovali mínění, že společnost je vůči jmenovaným skupinám spíše či velmi netolerantní, pohyboval na hranici či těsně pod hranicí tří pětín, zatímco opačný názor sdílela vždy o málo více než třetina dotázaných. Okolo dvou pětín respondentů uvedlo, že lidé nejsou tolerantní vůči homosexuálům a jedincům jiné barvy pleti, tři z deseti dotázaných vyjádřili podobné mínění v případě starých či bohatých lidí nebo cizinců žijících v ČR. Okolo jedné desetiny účastníků šetření pak soudí, že společnost není tolerantní vůči Židům a lidem jiné náboženské víry (http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100476s_ov50427.pdf).

Srovnáme-li výsledky předchozího výzkumu s našim výzkumem můžeme tvrdit, že studenti středních zdravotnických škol a obyvatelé České republiky jsou vůči Romům velmi netolerantní.

Znovu uvádíme výzkum Centra pro výzkum veřejného mínění, Sociologického ústavu Akademie věd České republiky, jenž uskutečnilo roku 2010 projekt Naše společnost, kde v kvótním výběru vybrala 1053 respondentů ve věku nad 15 let. Dotázaní hodnotili soužití romské populace s ostatními obyvateli v rámci České republiky. Z výsledku plyne, že soužití Romů a ostatních obyvatel je většinou veřejnosti vnímáno jako problematické. Za špatné jej označily více než čtyři pětiny respondentů, z toho 33 % dokonce za „velmi špatné“. Naopak jako dobré toto soužití hodnotí pouze 13 % respondentů, kteří volili méně rozhodnou variantu odpovědi „spíše dobré“. Z podrobnější analýzy výsledku šetření vyplývá, že rozdíly v hodnocení celkového soužití Romů s ostatními nejsou mezi různými sociodemografickými skupinami výrazné. Vyšší podíl příznivého hodnocení byl v tomto ohledu zaznamenán jen mezi absolventy vysokých škol a dotázanými s dobrou životní úrovní. Naprostá většina české veřejnosti vnímá jako horší možnosti Romů při zaměstnání. V šetření tento názor vyjádřily asi tři pětiny respondentů.

Dále si pak více než dvě pětiny dotázaných myslí, že Romové mají horší možnosti i pokud jde o uplatnění ve veřejném a občanském životě. Při získávání kvalifikace za horší podmínky Romů označila třetina populace, při vzdělávání se nebo při získávání bydlení se podíl podobného názoru pohybuje okolo jedné čtvrtiny. V případě získávání bydlení si přitom více než dvě pětiny respondentů myslí, že možnosti Romů jsou v tomto směru dokonce lepší než možnosti většinové populace. Při zajišťování osobní bezpečnosti podmínky Romů jako horší vidí pětina dotázaných. Relativně nejpříznivěji lidé hodnotí možnosti Romů z hlediska rozvoje jejich vlastní kultury, při jednání na úřadech nebo při hájení svých zájmů v občanských sporech a konfliktech, kde se podíly těch, kdo situaci z pohledu Romů označují za horší, pohybovaly pod hladinou jedné pětiny

(http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101037s_ov100512.pdf).

Představujeme další zjištění z jiného výzkumu vztahu k „cizímu“, které byly prováděny na našem území. Gabal (2004) prezentuje názor, že v ČR jde o „silný odmítavý postoj k otevírání společnosti vůči cizincům a imigraci“ a „krajně problematické“ vnímání soužití s Romy, kteří „představují ty nejčistší cizince“. Ve svém reprezentativním výzkumu z roku 2004 srovnává se svými staršími výzkumy z let 1994 a 1996. Konstatuje, že česká společnost je nadále „relativně uzavřená vůči příchodu a usídlování cizinců“. Za příznivý tento jev pokládalo 24 % tázaných v roce 2004 a to nejčastěji z hlediska zlepšení situace na trhu práce. Zhruba polovina předpokládala další příliv cizinců, velké obavy z toho vyjádřilo 26 % respondentů. Česká společnost projevuje vůči cizincům silný asimilační tlak (75 % tázaných). Přitom lidé rozlišují cizince na „bezproblémové“ a ty, kteří mohou problémy přinášet. K „bezproblémovým“ tázaní řadili cizince ze západní Evropy a USA, blízké sousedy (Slováky, Poláky) a příslušníky vzdálených a oceňovaných kultur (Japonce). „Málo přijatelní“ jsou ti, kteří přináležejí k jiným vzdálenějším kulturám a ti z méně vyspělých zemí (např. Rusové, Ukrajinci), muslimové, cizinci z arabského světa a z dálného východu (např. Vietnamci, Číňané).“ 66 % respondentů požadovalo pro cizince z některých zemí zákaz podnikání u nás, 46 % by přiznalo diferencovaná práva usazeného cizince podle toho, z které země pochází. Dalším motivem odmítání či přijetí cizinců jsou „bezpečnostní důvody“. Výrazně narostla obava z průniku nových náboženství (56 %), ale poklesly obavy z kriminality páchané cizinci (78 %). Obavy z ohrožení národní identity vyjádřilo 48 %. Obavy, že „cizinci obsazují nejlepší pracovní místa“, vyjádřilo 22 % respondentů (Gabal, 2004).

5.4 Okruh otázek zjišťující sociální distanc

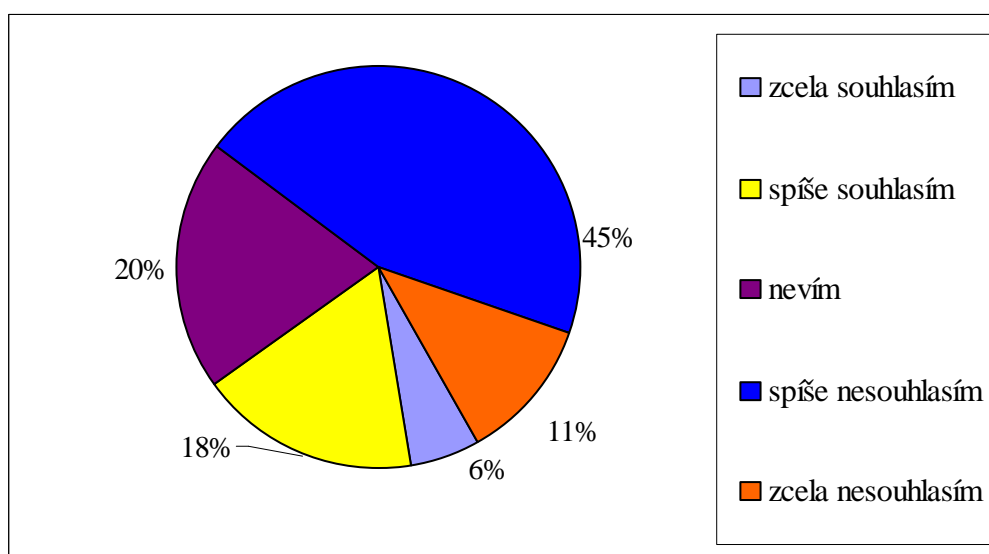
Otázky číslo 6, 7, 8, 9, 10 a 11 zjišťují vztah nebo-li sociální distanc k jedincům jiného etnika či národnosti. Studenti odpovídali na škále (zcela souhlasím, spíše souhlasím, spíše nesouhlasím, zcela nesouhlasím či nevím), zda by přijali souseda, partnera, spolupracovníka, úředníka, hlasatele a kamaráda jiného etnika či národnosti. Znění otázek bylo následující: „Vadili by Vám sousedé cizích národností či etnických skupin?“, „Dokážete si představit, jako svého životního partnera příslušníka/ci jiného etnika či národnosti?“, „Nastoupili byste do zaměstnání, kde pracují lidé jiných etnických skupin či národností?“, „Vadil by Vám úředník jiného etnika či národnosti?“, „Vadila by Vám televizní hlasatel jiného etnika či národnosti?“, „Přijali byste kamaráda jiného etnika či národnosti?“.

Souseda cizí národnosti nebo jiné etnické skupiny by zcela přijalo 14 studentů (11 %). 56 studentů (45 %) by ho přijalo spíše. 7 studentů (6 %) by souseda cizí národnosti nebo jiné etnické skupiny zcela nepřijalo a 22 studentů by ho nepřijalo spíše. 25 studentů (20 %) nemá vyhraněný názor. Souhrnem můžeme konstatovat, že 56 % studentů by souseda jiné národnosti či etnika přijalo a 23 % naopak nepřijalo. Tabulka 7 a graf 5 dokumentuje výsledky sociální distanc k sousedovi jiného etnika či národnosti.

Tabulka 7. Sociální distanc k sousedovi jiného etnika nebo národnosti

Soused	n	%
zcela souhlasím	7	5,65
spíše souhlasím	22	17,74
nevím	25	20,16
spíše nesouhlasím	56	45,16
zcela nesouhlasím	14	11,29
Celkem	124	100,00

Graf 5. Sociální distance k sousedovi jiného etnika nebo národnosti

Mezinárodní srovnání xenofobie z výzkumu European Values Study (EVS) (1999) zahrnuje 23 zemí podle vztahu k lidem odlišné rasy, muslimům, přistěhovalcům a zahraničním dělníkům, Židům a Romům. Tento vztah je hodnocen podle procent odpovědí „nechtěli by mít za sousedy“. Podle tohoto kritéria se řadíme na 10. místo v pořadí „míry xenofobie“ podle vztahu k Romům. Podíl odmítajících jejich sousedství (39,8 %) je vcelku vysoký a odpovídá evropskému průměru. Nad průměrem „xenofobie“ (7. místo) se česká populace nachází jen ve vztahu k imigrantům a zahraničním dělníkům (19,1 %). Ve vztazích k ostatním skupinám jsme pod evropským průměrem. Ve vztahu k lidem jiné rasy jsme na 13. místě. (9,6 %), ve vztahu k muslimům na 14. místě (15,4 %), nízký je u nás podle daného kritéria antisemitismus (na 20. místě s 4,4 %). Burjanek (2001) vytváří souhrnný vztah ke všem pěti skupinám tzv. index „xenofobie“, podle kterého se dostáváme na příznivější 13. místo v pořadí sledovaných zemí a to těsně před Francií. Z uvedených vyspělých zemí Evropské unie byl index „xenofobie“ vyšší jen v Itálii, Belgii a Řecku. Naopak z postkomunistických zemí byly hodnoty naší „xenofobie“ relativně jedny z nejpříznivějších. Srovnání šetření z roku 1991 a 1999 pak dokladuje „výrazný pokles české xenofobie“ (Burjanek, 2001).

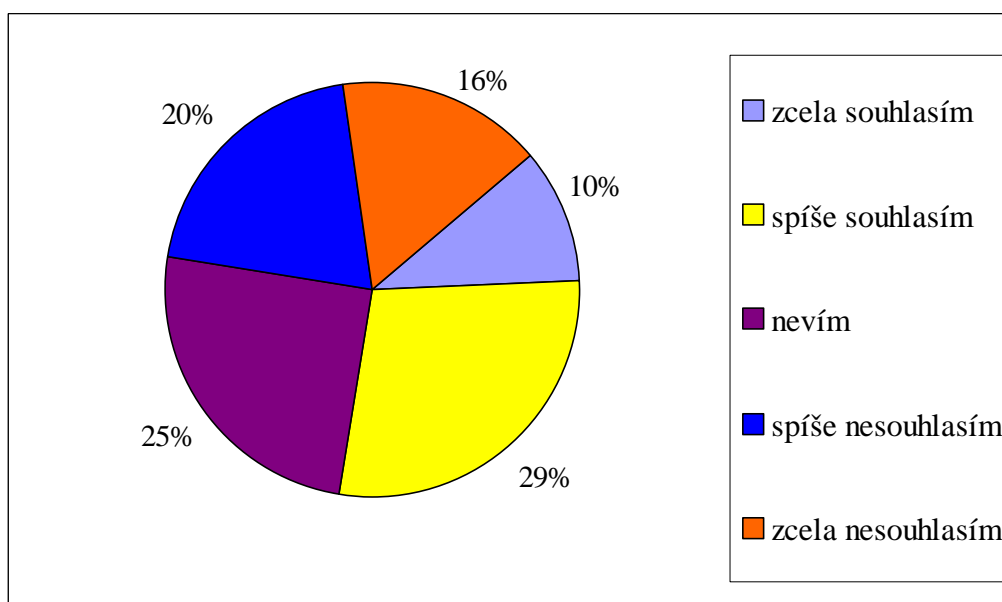
Partnera jiného etnika či národnosti si dokáže jednoznačně představit 13 studentů (10 %), 35 studentů (28 %) si to dokáže představit spíše. Partnera odlišného etnika či národnosti si vůbec nedokáže představit 20 studentů (16 %) a 25 studentů (20 %) spíše nesouhlasí. Studentů, kteří měli nevyhraněný názor bylo 31 (25 %). Obecně 38 % studentů

by si takového partnera dokázalo představit, 36 % naopak ne. V tabulce 8 a grafu 6 dokumentujeme, zda by studenti přijali životního partnera jiného etnika či národnosti.

Tabulka 8. Sociální distance k životnímu partnerovi jiného etnika nebo národnosti

Životní partner	n	%
zcela souhlasím	13	10,48
spíše souhlasím	35	28,23
nevím	31	25,00
spíše nesouhlasím	25	20,16
zcela nesouhlasím	20	16,13
Celkem	124	100,00

Graf 6. Sociální distance k životnímu partnerovi jiného etnika nebo národnosti

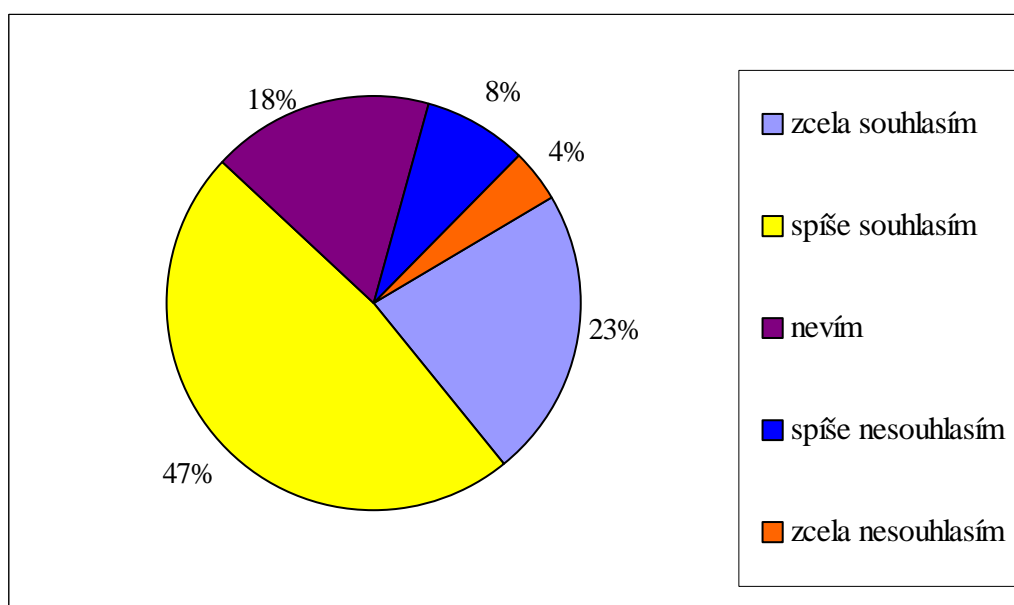

28 studentů (23 %) zcela souhlasí s tím, že by nastoupilo do zaměstnání, kde pracují lidé jiného etnika nebo národnosti. Nejvyšší počet odpovědí 59 studentů (48 %) bylo spíše souhlasím. 5 (5 %) studentů zcela nesouhlasí a 10 studentů (8 %) nesouhlasí spíše. 22 studentů (17 %) neví, co by udělalo. Celkově můžeme zhodnotit odpovědi takto: 70 % studentů souhlasí se vstupem do zaměstnání, kde by pracovali lidé jiného etnika či národnosti a pouze 12 % naopak nesouhlasí. Tabulka 9 a graf 7 představuje výsledky sociální distance ke spolupracovníkovi jiného etnika či národnosti.

Tabulka 9. Sociální distance k spolupracovníkovi jiného etnika nebo národnosti

Spolupracovník	n	%
zcela souhlasím	28	22,58
spíše souhlasím	59	47,58
nevím	22	17,74
spíše nesouhlasím	10	8,06
zcela nesouhlasím	5	4,03
Celkem	124	100,00

Graf 7. Sociální distance k spolupracovníkovi jiného etnika nebo národnosti

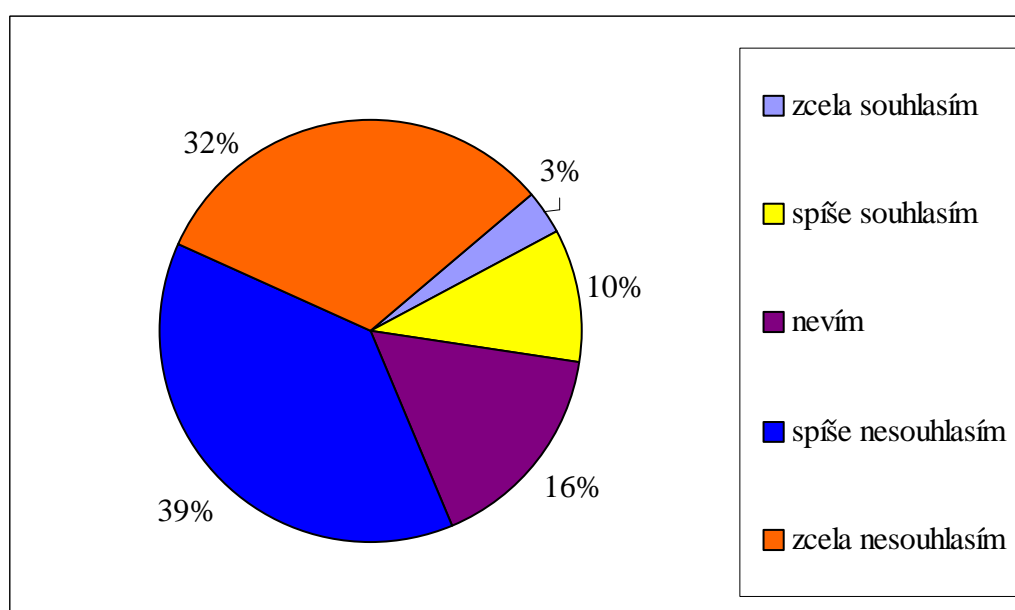

87 (70 %) studentům úředník jiného etnika či národnosti vůbec nevadí, 20 studentů (16 %) nemá vyhraněný názor a 17-ti studentům (14 %) by vadil úředník jiného etnika či národnosti. Tabulka 10 a graf 8 shrnuje výsledky sociální distance k úředníkovi jiného etnika či národnosti.

Tabulka 10. Sociální distance k úředníkovi jiného etnika nebo národnosti

Úředník	n	%
zcela souhlasím	4	3,23
spíše souhlasím	13	10,48
nevím	20	16,13
spíše nesouhlasím	47	37,90
zcela nesouhlasím	40	32,26
Celkem	124	100,00

Graf 8. Sociální distance k úředníkovi jiného etnika nebo národnosti

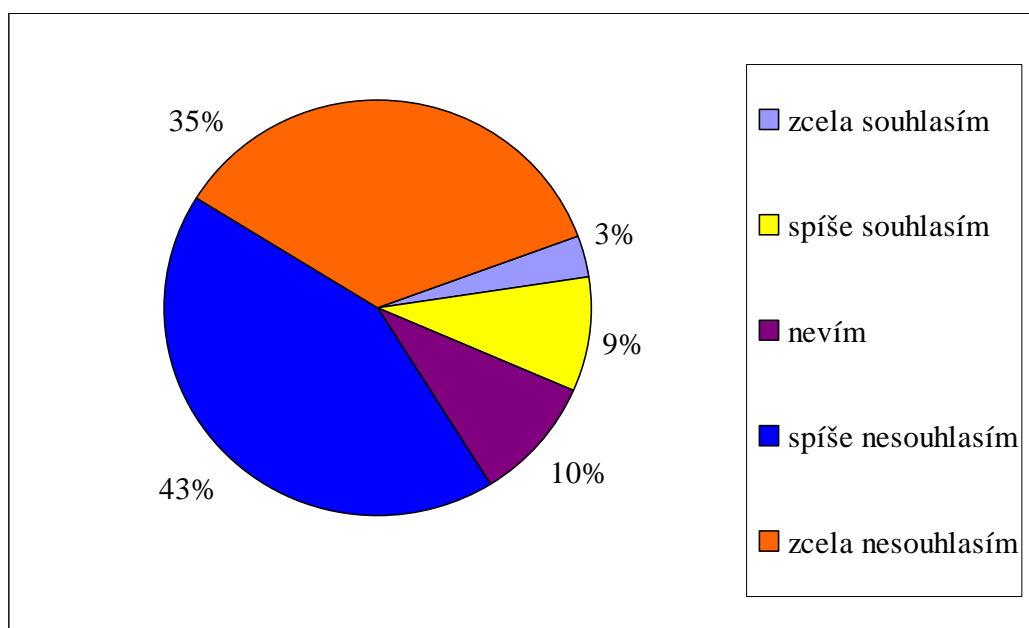

Hlasatel jiného etnika či národnosti jednoznačně nevdí 44 studentům (35 %), 53 studentů (43 %) spíše nesouhlasí. 4 studentům (3 %) vadí hlasatel jiného etnika či národnosti. Odpověď spíše souhlasím byla zastoupena u 11 studentů (9 %). 12 studentů (10 %) označilo odpověď nevím. Souhrnem můžeme konstatovat, že 78 % studentů nevdí hlasatel jiného etnika či národnosti a 12 % studentům naopak vadí. Tabulka 11 a graf 9 prezentují výsledky sociální distance k televiznímu hlasateli jiného etnika či národnosti.

Tabulka 11. Sociální distance k televiznímu hlasateli jiného etnika nebo národnosti

Televizní hlasatel	n	%
zcela souhlasím	4	3,23
spíše souhlasím	11	8,87
nevím	12	9,68
spíše nesouhlasím	53	42,74
zcela nesouhlasím	44	35,48
Celkem	124	100,00

Graf 9. Sociální distance k televiznímu hlasateli jiného etnika nebo národnosti

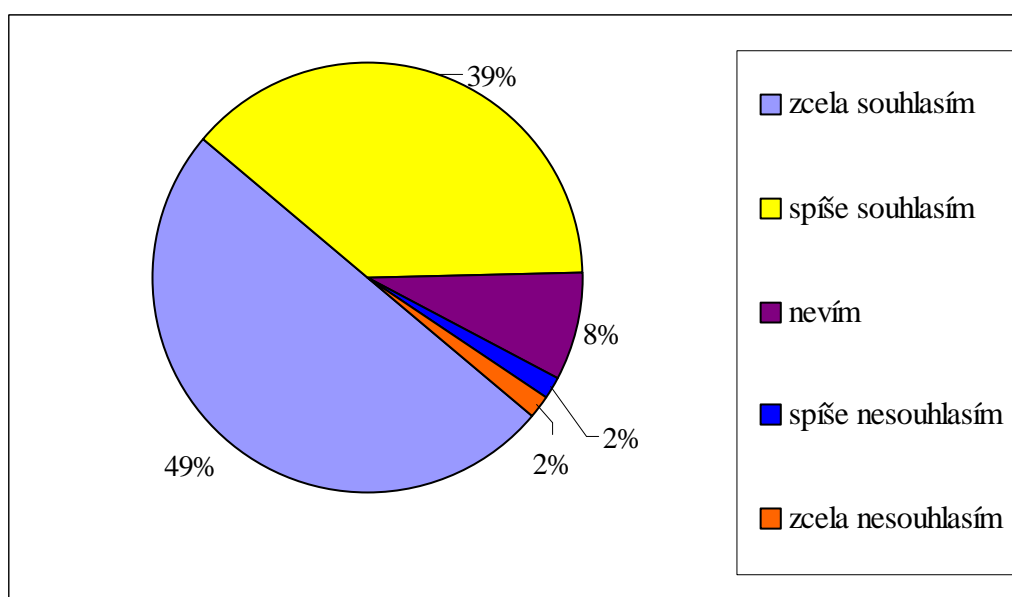

62 respondentů (50 %) by kamaráda zcela přijalo, 48 respondentů (39 %) spíše souhlasí s tímto tvrzením. Zcela nesouhlasí a spíše nesouhlasí s přijetím kamaráda 2 respondenti (2 %). 10 respondentů (8 %) odpovědělo nevím. Souhrnem by 89 % dotazovaných přijalo kamaráda jiného etnika či národnosti, pouhé 3 % se staví odmítavě. Tabulka 12 a graf 10 dokumentují, zda by studenti přijali kamaráda jiného etnika či národnosti.

Tabulka 12. Sociální distance ke kamarádovi jiného etnika nebo národnosti

Kamarád	n	%
zcela souhlasím	62	50,00
spíše souhlasím	48	38,71
nevím	10	8,06
spíše nesouhlasím	2	1,61
zcela nesouhlasím	2	1,61
Celkem	124	100,00

Graf 10. Sociální distance ke kamarádovi jiného etnika nebo národnosti

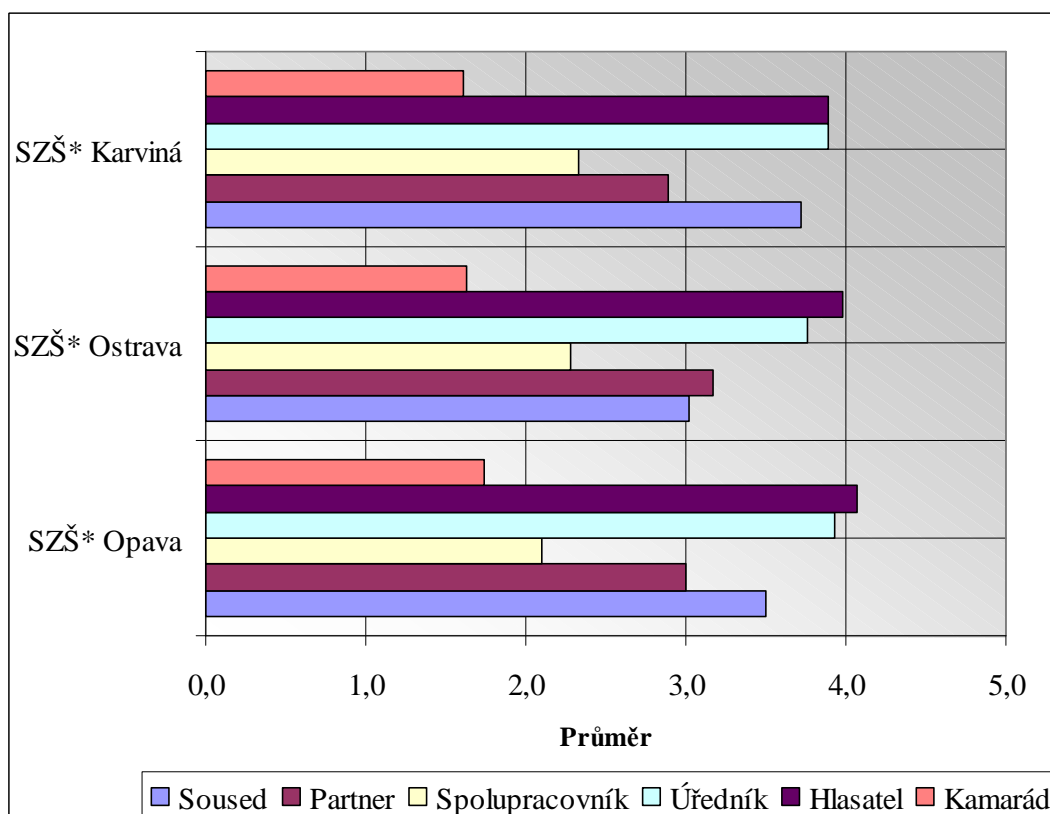
Téměř ve většině výsledků sociální distance odpovídali studenti jednotlivých škol podobně s drobnými zanedbatelnými rozdíly. Evidentní rozdílná sociální distance byla patrná u studentů Střední zdravotnické školy v Karviné (3,72), kteří se spíše přiklání k přijetí souseda jiného etnika či národnosti oproti studentům Střední zdravotnické školy v Ostravě (3,02), kteří zaujímají spíše nerozhodný postoj. V tabulce 13 a grafu 11 prezentujeme aritmetické průměry výsledků sociální distance k jiným etnikům a národnostem na jednotlivých školách.

Tabulka 13. Sociální distance k jiným etnikům či národnostem jednotlivých škol

	SZŠ* Opava	SZŠ* Ostrava	SZŠ* Karviná
	Průměr	Průměr	Průměr
Soused	3,50	3,02	3,72
Partner	3,00	3,17	2,89
Spolupracovník	2,10	2,28	2,33
Úředník	3,93	3,76	3,89
Hlasatel	4,07	3,98	3,89
Kamarád	1,74	1,63	1,61

Vysvětlivky: *SZŠ-Střední zdravotnická škola.

Graf 11. Sociální distance k jiným etnikům či národnostem na jednotlivých školách

Vysvětlivky: *SZŠ-Střední zdravotnická škola.

Výzkumný projekt VaV MS6-2 zadaný Ministerstvem práce a sociálních věcí, který se zabývá podobnou problematikou vztahů k jiným etnikům a národnostem předvádí zajímavé výsledky jiného výzkumného vzorku. Respondenti odpovídali na otázku: Jak byste vycházeli s příslušníkem/příslušníky následujících národnostních, popř. rasových skupin. Respondentům byla předložena verbální škála 1–7, kde 1 vyjadřuje velmi pozitivní vztah, stupně 6 a 7 výrazně xenofobní (1= klidně by se mohl stát mým životním partnerem, 2= mohli bychom být přáteli, 3= mohli bychom být spolupracovníky, 4= mohli bychom

být sousedy, 5= mohli by být mými známými, 6= byl bych rád, kdyby nebydleli v mém sousedství, 7= byl bych rád, kdyby bydleli v jiné zemi). Nejpříznivěji se dotazovaní stavěli ke Slovákům (2,21), nejhůře k Romům (5,74). K Romům dokonce 36,6 % uvedlo, že by byli „raději, kdyby Romové žili v jiné zemi“. Převážně pozitivně česká společnost vnímá své vztahy k Američanům (2,64), Němcům (3,12) a Židům (3,30). Rezervovanější vztahy zaujímáme k černochoům (4,33), pak již míra distance roste. Vysoké procento lidí zaujímá výrazně xenofobní postoje k Rusům (4,82), Arabům (4,92) a Ukrajincům (5,01). U posledních tří skupin 21–24 % volí respondenti výrok o „bydlení těchto skupin v jiné zemi“ (Čabanová, 2004).

Pozastavme se u srovnání výroků o „přijatelnosti různých podob chování“ vůči příslušníkům jiných etnik a náboženství, které provedl Prudký (2004). Pro většinu jsou přijatelné neformální a pracovní vztahy s Němci, katolíky, Afričany, Ukrajinci a Vietnamci, pro menšinu s Romy a muslimy. Výraznější je ale odmítání intimních vztahů a sňatku zvláště s Romy, muslimy a Vietnamci, ale i Albánci, Afričany a Ukrajinci (u posledních dvou skupin se ale většina kladně vyjadřuje k možnosti spolupráce a kamarádství). Spíše než z národnostního hlediska je odmítání z důvodů náboženských – nejméně přijatelní jsou jehovisté, mormoni a pak muslimové. Teprve pak Romové, Albánci a Vietnamci. Rozdíly dle věkových kategorií jsou ve všech ukazatelích vůči všem etnikům, a to vždy ve prospěch vyšší tolerance u mladých do 30 let než u padesátiletých a starších. Vyšší tolerance je u mladých i k náboženským skupinám (Prudký, 2004).

5.5 Otázka zjišťující míru sympatie

Otázka číslo 12 zjišťovala míru sympatie studentů k vybraným národnostem a etnikům: Němcům, Polákům, Rakušanům, Rusům, Slovákům, Vietnamcům, Romům, Ukrajincům, Občanům balkánských států a Židům. Studenti odpovídali na škále od 1-5, kde 1 znamenala největší sympatie a 5 nejmenší sympatie.

Nejvyšší míru sympatií vyjádřili studenti na škále 1 vůči Slovákům (80 %) a nejmenší míru sympatií na škále 5 vůči Romům (62 %). Neutrální postoj zaujali studenti na škále 3 vůči Němcům 43 %, Rakušanům 32 %, Rusům 41 %, Vietnamcům 29 %, Ukrajincům 36 %, Židům 34 % a občanům Balkánu 42 %. Pouze sympatie k Polákům hodnotí 27 % studentů na škále 2. Tabulka 13 znázorňuje pro zajímavost i vyjádření aritmetického průměru výsledků sympatií. Tabulka 13 a graf 11 znázorňují míru sympatií

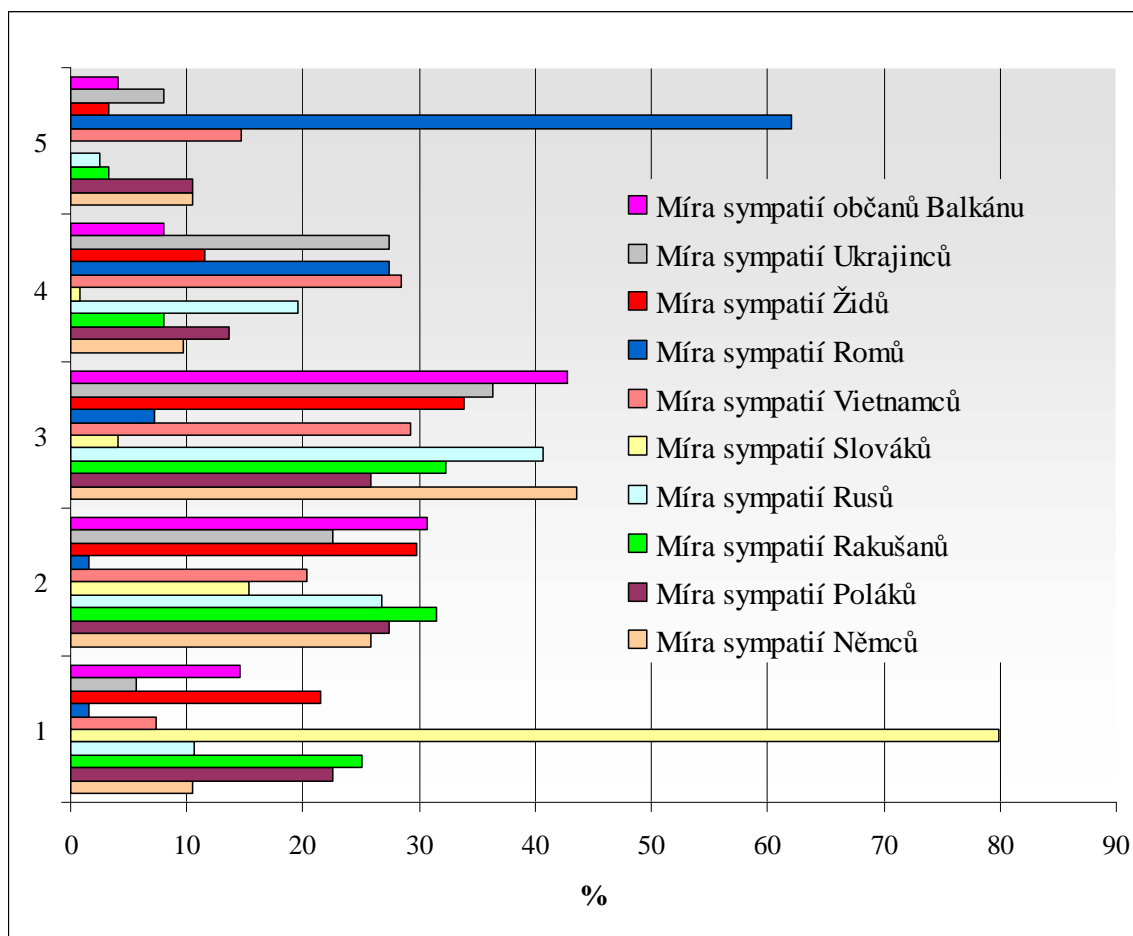
studentů k vybraným národnostem či etnikům, které pobývají v České republice nebo jsou blízkými sousedy.

Tabulka 13. Míra sympatie jiného etnika nebo národnosti

	1*		2**		3***		4**** *		5**** **		Průmě r
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Poláci	28	22,58	34	27,42	32	25,81	17	13,71	13	10,48	2,62
Rakušané	31	25,00	39	31,45	40	32,26	40	8,06	4	3,23	2,33
Rusové	13	10,48	33	26,61	51	41,13	24	19,35	3	2,42	2,77
Slováci	99	79,84	19	15,32	5	4,03	1	0,81	0	0,00	1,26
Vietnamci	9	7,26	25	20,16	37	29,84	35	28,23	18	14,52	3,23
Romové	2	1,61	2	1,61	9	7,26	34	27,42	77	62,10	4,47
Ukrajinci	7	5,65	28	22,58	45	36,29	34	27,42	10	8,06	3,31
Balkánci	18	14,52	38	30,65	53	42,74	10	8,06	5	4,03	4,03
Židé	26	20,97	36	29,03	44	35,48	14	11,29	4	3,23	2,47
Celkem	124	100	124	100	124	100	124	100	124	100	

Vysvětlivky: *1-největší sympatie, **2-sympatie, ***3-neutrální postoj, ****4-nesympatie, 5*****-největší nesympatie.

Graf 11. Míra sympatie jiného etnika nebo národnosti

Vysvětlivky: *1-největší sympatie, **2-sympatie, ***3-neutrální postoj, ****4-nesympatie, 5*****-největší nesympatie.

Nejvyšší sympatie mají studenti na všech školách ke Slovákům, na škále označili Slováky na stupni 1. Na nejmenších sympatiích se studenti všech škol též shodli. Nejmenší sympatie přisuzují studenti Romům, na škále je označili na stupni 4. Studenti ze Střední zdravotnické školy v Ostravě hodnotili Romské etnikum přísněji (4,67), jejich hodnocení se blížilo na škále stupni 5. Hodnocení sympatií u ostatních etnik a národností se u jednotlivých škol v některých případech odlišoval. U většiny výsledků se odlišnosti vyskytují jen v samotném stupni škály, kdy studenti jednotlivých škol se přiklání k horní nebo spodní hranici daného stupně. Studenti Střední zdravotnické školy v Ostravě vyjádřili nižší míru sympatií k Němcům, označili je na škále stupněm 3 oproti ostatním středním zdravotnickým školám, kteří hodnotili o stupeň příznivěji. Rusy hodnotili příznivěji na škále studenti Střední zdravotnické školy v Opavě (2,38) oproti studentům Střední zdravotnické školy v Ostravě (3,04). Studenti Střední zdravotnické školy v Karviné (2,83)

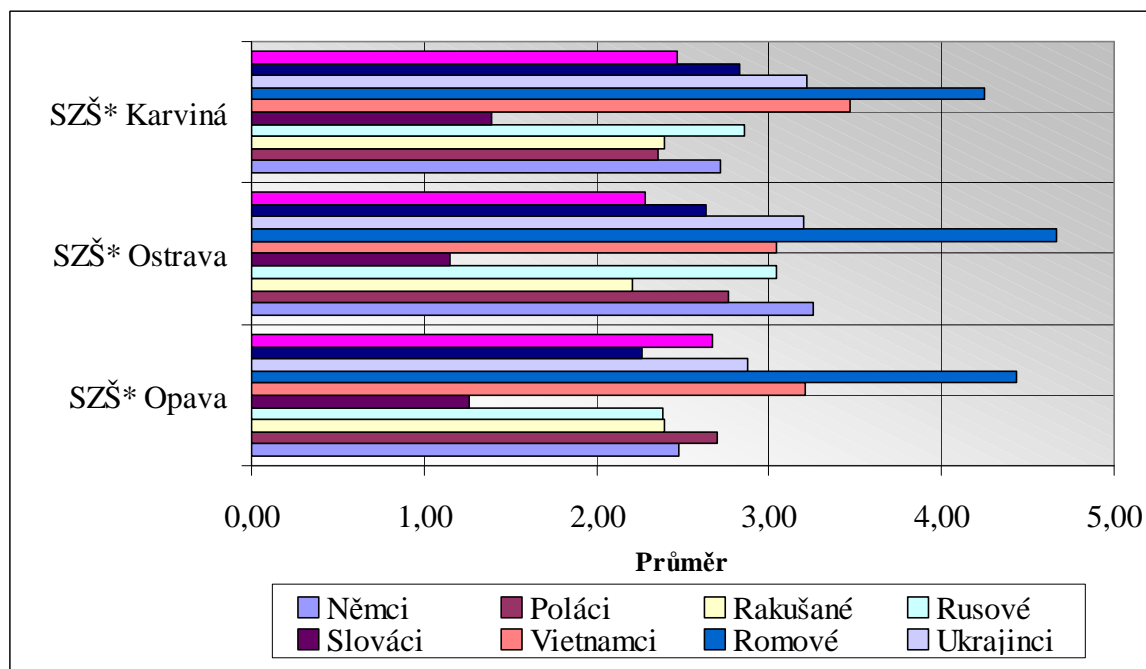
vyjádřili vyšší míru nesympatií vůči občanům Balkánu oproti studentům Střední zdravotnické školy v Opavě (2,26). V tabulce 14 a grafu 12 prezentujeme průměrné výsledky míry sympatií k jiným etnikům či národnostem na jednotlivých školách.

Tabulka 14. Míra sympatie jiného etnika nebo národnosti na jednotlivých školách

	SZŠ* Opava	SZŠ* Ostrava	SZŠ* Karviná
	Průměr	Průměr	Průměr
Němci	2,48	3,26	2,72
Poláci	2,76	2,70	2,36
Rakušané	2,21	2,39	2,39
Rusové	2,38	3,04	2,86
Slováci	1,26	1,15	1,39
Vietnamci	3,21	3,04	3,47
Romové	4,43	4,67	4,25
Ukrajinci	2,88	3,20	3,22
Balkánci	2,26	2,63	2,83
Židé	2,67	2,28	2,47

Vysvětlivky: *SZŠ-Střední zdravotnická škola.

Graf 12. Míra sympatie jiného etnika nebo národnosti na jednotlivých školách

Vysvětlivky: *SZŠ-Střední zdravotnická škola.

Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav Akademie věd České republiky uskutečnilo roku 2010 projekt Naše společnost, kde v kvótním výběru vybralo 1079 respondentů ve věku nad 15 let. Zkoumán byl vztah veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v České republice. Do šetření bylo zahrnuto celkem 15 národností žijících v naší zemi. Respondenti své sympatie či antipatie vyjadřovali pomocí sedmibodové škály, na které body znamenaly velmi sympatičtí (1) a velmi nesympatičtí (7). Skutečně velkou míru sympatií projevují občané ke Slovákům (91 % zvolilo známky 1 – 3). S jistým odstupem následují Poláci, kterým projevují sympatie (tj. známky 1 - 3) zhruba tři čtvrtiny veřejnosti, dále jsou to Řekové (63 %) a Židé (57 %). Zhruba polovina populace starší 15 let dává najevo náklonnost k Němcům (51 %) a Bulharům (48 %). Pozitivní vnímání převažuje ještě u maďarské menšiny (44 %). Přibližně vyrovnané jsou sympatie (známky 1 – 3) a nesympatie (známky 5 – 7) v případě Srbů (37 % sympatie : 35 % nesympatie), Rusů (41 % : 39 %) a Vietnamců (40 % : 37 %). Větší míru antipatií pociťují obyvatelé k Rumunům (51 % zvolilo známky 5 – 7), Ukrajincům (55 %) a Albáncům (53 %). Z hodnocených národností se naprosto vymykají Romové, u kterých lze výrazně zaznamenat negativní postoj ze strany veřejnosti. Tři čtvrtiny občanů v tomto případě uvedly nesympatie, přičemž zhruba dvě pětiny zvolily přímo nejhorší známku 7. Naopak sympatie zmiňuje 14 % lidí (http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101041s_ov100604b.pdf).

Dalším z výzkumů, které slouží k rozšíření pohledu na tuto problematiku z jiného směru je výzkum Saka a Sakové (2004) srovnávají postoje k národnostním, náboženským a rasovým skupinám u mládeže ve věkové skupině 15–30 let. Na základě odpovědi na otázku: Jak jsou Vám sympatické následující národnostní, náboženské, etnické a politické skupiny? Nejvyšší „sympatie“ měli u mládeže Slováci, spíše převažují sympatizující postoje vůči Francouzům, Američanům a „cizincům“. Kolem průměru a mírně nad ním jsou sympatie ke katolíkům a Židům. Spíše již nesympatizující postoje se častěji objevují vůči Němcům (zhoršení od roku 1992) a Rusům. Vyjadřují nejmenší sympatie Romům, a to i přes zlepšení v čase (Sak a Saková, 2004).

Výzkum Prudkého (2004) upozorňuje na relativně příznivější postoje mladých do třiceti let proti starším 50 let k národnostním a rasovým skupinám. V uvedeném výzkumu 54 % tázaných uvedlo, že v ČR „existuje národ, který je jim nesympatický“, 81 % soudilo, že u nás existuje „problémová menšina“ (jednalo se o menšinu romskou). Nejsilnější jsou postoje k Slovákům (výrazně příznivé), pak, zhruba poloviční, k Romům (převažují

postoje nepříznivé – „nesympatičtí a problémoví“) a také vůči Němcům (vysoce nesympatičtí), Ukrajincům (sympatičtí, ale problémoví), Vietnamcům a Rusům (v obou případech kladné i záporné postoje vyrovnané). Starší reagují nepříznivěji na Němce, příznivěji na Rusy, Srby, Slováky a Poláky. Mladší chápou etnické problémy spíše skrze reflexe vztahu k Romům, Vietnamcům a Ukrajincům a jsou otevřenější i k Afričanům, Číňanům a Arabům (Prudký, 2004).

Pokud budeme náš výzkum srovnávat s výše uvedenými výzkumy sympatií výsledky nebudou příliš odlišné. Studenti středních zdravotnických škol ve srovnání s vybraným obyvatelstvem České republiky zauímají vysoké sympatie ke Slovákům a naopak nízké sympatie k Romům. Odchylka nastává v hodnocení sympatií k Němcům, Vietnamcům, Ukrajincům, Rusům a Polákům. V našem výzkumu jsou sympatie k těmto národnostem neutrální ve srovnání s uvedenými výzkumy má obyvatelstvo tendenci stavět se k těmto národnostem spíše negativně.

5.6 Otázka zjišťující míru ovlivnění postojů

Otázka číslo 13 zjišťuje, jak jednotlivé uvedené faktory (odlišnost kultury, odlišnost způsobu chování a stylu života, etnická a rasová odlišnost, pozice ve společnosti, ekonomická situace skupiny, odlišnost hodnotových orientací, náboženství, barva pleti a styl oblékání) ovlivňují postoje studentů k cizincům a Romům. Studenti vyjadřovali své postoje na pětistupňové škále od 1-rozhodně neovlivňuje, 2-spíše neovlivňuje, 3-nevím, 4-spíše ovlivňuje do 5-rozhodně ovlivňuje.

Prvním výsledkem je ovlivnění postojů studentů k odlišnosti kultury cizinců. Nejvyšší zastoupení 92 studentů (74 %) odlišnost kultury neovlivňuje, 19 studentů (15 %) naopak ovlivňuje. Vyhraněný názor má 13 studentů (10 %).

Druhý výsledek dokumentuje míru ovlivnění postojů studentů k odlišnosti způsobu chování a stylu života cizinců. Výsledky ukazují, že převážná část 76 studentů (61 %) tento faktor neovlivňuje, menšinu 27 studentů (22 %) spíše či rozhodně ovlivňuje. 21 studentů (17 %) nezauímá žádný postoj.

Třetím výsledkem je míra ovlivnění postojů k etnické a rasové odlišnosti cizinců. Vysoké zastoupení 94 studentů (76 %) tento faktor neovlivňuje. 9 studentů (7 %) uvedlo, že je ovlivňuje a 21 studentů (17 %) neví.

Zda pozice cizinců ve společnosti ovlivňuje postoje studentů k nim dokumentují následující údaje. Pozice cizinců ve společnosti neovlivňuje 76 studentů (61 %), 17 studentů (14 %) ovlivňuje. 31 studentů (25 %) nemá vyhraněný názor k tomuto faktoru.

Ekonomická situace cizinců neovlivňuje 78 studentů (63 %), naopak 16 studentů (13 %) tento faktor ovlivňuje a 30 studentů (24 %) nemá vyhraněný postoj.

Postoje studentů k odlišnosti hodnot cizinců. 68 studentů (55 %) uvádí, že je tento faktor neovlivňuje. 19 studentů (15 %) uvádí, že ovlivňuje. Vysoký počet 37 studentů (30 %) uvádí, že neví.

Výsledky míry ovlivnění studentů k náboženskému vyznání cizinců. Náboženské vyznání neovlivňuje 90 studentů (73 %), 16 studentů (13 %) spíše či rozhodně ovlivňuje. 18 studentů (15 %) je nerozhodných.

Náboženské vyznání neovlivňuje 90 studentů (73 %), 16 studentů (13 %) spíše či rozhodně ovlivňuje a taktéž 8 % respondentů nemá vyhraněný názor.

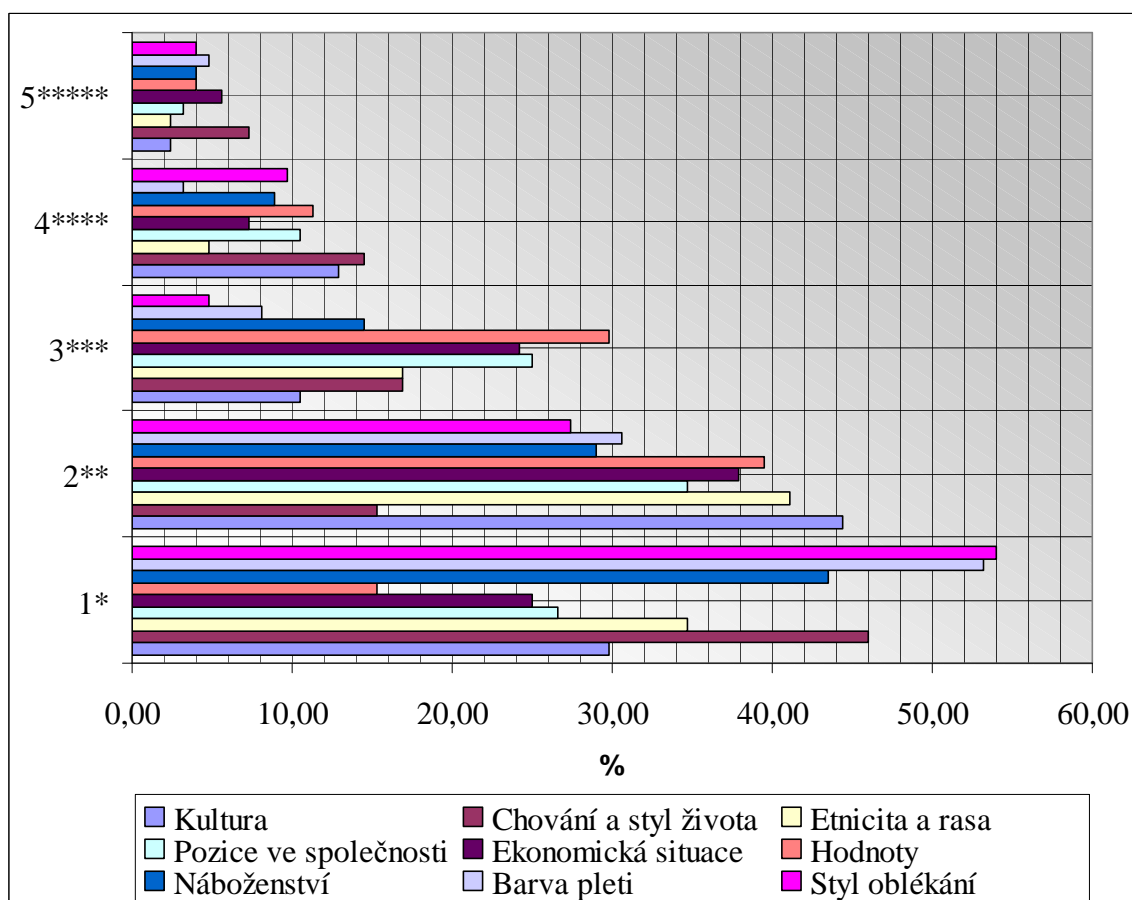
Výsledky postojů studentů ke stylu oblékání cizinců. 101 studentů (82 %) styl oblékání neovlivňuje, 17 studentů (14 %) naopak ovlivňuje. 6 studentů (5 %) neví.

Tabulka 15 a graf 13 prezentují, v jaké míře uvedené faktory ovlivňují postoje studentů k cizincům.

Tabulka 15. Faktory ovlivňující postoje studentů k cizincům

Faktory u cizinců	rozhodně		spíše		neví		spíše		rozhodně	
	neovlivňuje		neovlivňuje				ovlivňuje		ovlivňuje	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Kultura	37	29,84	55	44,35	13	10,48	16	12,90	3	2,42
Chování a styl života	19	15,32	57	45,97	21	16,94	18	14,52	9	7,26
Etnicita a rasa	43	34,68	51	41,13	21	16,94	6	4,84	3	2,42
Pozice ve společnosti	33	26,61	43	34,68	31	25,00	13	10,48	4	3,23
Ekonomická situace	31	25,00	47	37,90	30	24,19	9	7,26	7	5,65
Hodnoty	19	15,32	49	39,52	37	29,84	14	11,29	5	4,03
Náboženství	54	43,55	36	29,03	18	14,52	11	8,87	5	4,03
Barva pleti	66	53,23	38	30,65	10	8,06	4	3,23	6	4,84
Styl oblékání	67	54,03	34	27,42	6	4,84	12	9,68	5	4,03
Celkem	124	100	124	100	124	100	124	100	124	100

Graf 13. Faktory ovlivňující postoje studentů k cizincům

Vysvětlivky: *1-rozhodně neovlivňuje, **2-spíše neovlivňuje, ***3-nevím, ****4- spíše ovlivňuje, 5*****-rozhodně ovlivňuje.

Výsledky k odlišnosti kultury Romů byly ve vyrovnaném zastoupení: 54 studentů (43 %) odpovědělo, že je neovlivňuje a 46 studentů (37 %) odpovědělo naopak, že odlišnost kultury jejich postoje k Romům ovlivňuje. 24 studentů (19 %) odpovědělo, že neví.

Výsledky postojů respondentů k odlišnému způsobu chování a stylu života Romů byly v následujícím zastoupení. Převážná většina studentů 92 (80 %) odlišné chování Romů ovlivňuje. 21 studentů (17 %) uvádí, že je tento faktor neovlivňuje. 4 studenti (3 %) nemají vyhraněný názor.

Zda etnická odlišnost Romů ovlivňuje postoje studentů uvádíme v následujícím komentáři. 57 studentů (46 %) etnická a rasová odlišnost Romů neovlivňuje, 45 studentů (36 %) uvádí, že je tento faktor ovlivňuje. Z toho 25 studentů (20 %) zvolilo odpověď rozhodně ovlivňuje!

Pozice Romů ve společnosti neovlivňuje postoje 42 studentů (34 %). Téměř vyrovnanému počtu studentů 43 (35 %) pozice Romů ve společnosti v postojích ovlivňuje. 39 studentů (tj. 31 %) nemá vyhraněný názor.

Výsledky postojů studentů k ekonomické situaci Romů byly v tomto zastoupení. Ekonomická situace Romů neovlivňuje postoje 53 studentů (43 %), 57 studentů (46 %) tento faktor ovlivňuje. 14 studentů (11 %) neví.

Výsledky postojů studentů k odlišným hodnotám Romů. 36 studentů (29 %) hodnoty neovlivňují, 50 studentů (40 %) odlišné hodnoty ovlivňují. Vysoký počet 38 studentů (31 %) nemá vyhraněný postoj vůči odlišným hodnotám.

Výsledky postojů studentů k náboženství Romů. 85 studentů (68 %) náboženství Romů neovlivňuje, 21 studentů (17 %) ovlivňuje. 18 studentů (14 %) neví.

Barva pleti neovlivňuje 82 studentů (66 %), naopak ovlivňuje 31 studentů (25 %). 11 studentů (9 %) nemá vyhraněný názor.

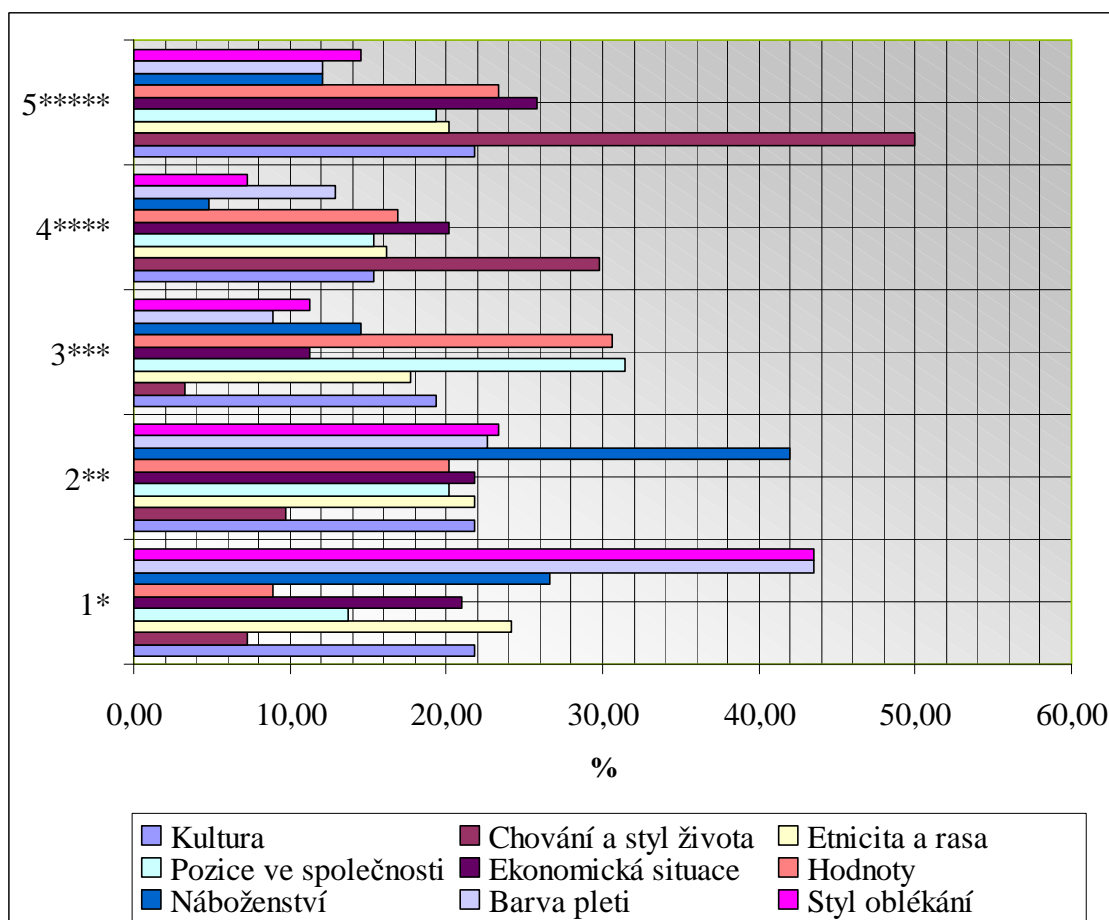
Výsledky postojů studentů ke stylu oblékání Romů. Styl oblékání neovlivňuje 83 studentů (67 %) a 31 studentů (22 %) naopak ovlivňuje. 14 studentů (11 %) je nerozhodných.

Tabulka 16 a graf 14 ukazují výsledky ovlivnění postojů studentů vlivem uvedených faktorů.

Tabulka 16. Faktory ovlivňující postoje studentů k Romům

Faktory u Romů	rozhodně		spíše		nevím		spíše		rozhodně	
	neovlivňuje		neovlivňuje				ovlivňuje		ovlivňuje	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Kultura	27	21,77	27	21,77	24	19,35	19	15,32	27	21,77
Chování a styl života	9	7,26	12	9,68	4	3,23	37	29,84	62	50,00
Etnicita a rasa	27	21,77	30	24,19	22	17,74	20	16,13	25	20,16
Pozice ve společnosti	17	13,71	25	20,16	39	31,45	19	15,32	24	19,35
Ekonomická situace	26	20,97	27	21,77	14	11,29	25	20,16	32	25,81
Hodnoty	11	8,87	25	20,16	38	30,65	21	16,94	29	23,39
Náboženství	52	41,94	33	26,61	18	14,52	6	4,84	15	12,10
Barva pleti	54	43,55	28	22,58	11	8,87	16	12,90	15	12,10
Styl oblékání	54	43,55	29	23,39	14	11,29	9	7,26	18	14,52
Celkem	124	100	124	100	124	100	124	100	124	100

Graf 14. Faktory ovlivňující postoje studentů k Romům

Vysvětlivky: *1-rozhodně neovlivňuje, **2-spíše neovlivňuje, ***3-nevím, ****4- spíše ovlivňuje, 5*****-rozhodně ovlivňuje.

Sak, Saková (2004) ve svém výzkumu zjišťovali, které faktory ovlivňují utváření postojů u věkové skupiny 15-30 let k cizincům a Romům. Cizinci jsou v tomto výzkumu definováni, jako vzájemně se lišící, ale se společným znakem odlišnosti od české populace. Romové, jako minoritní etnikum. Metodika výzkumu byla prezentována otázkou: „Jak ovlivňují Vaše postoje k etnickým, národnostním skupinám a rasám jejich uvedené charakteristiky?“. Charakteristiky byly následující: odlišnost jejich kultury, odlišnost jejich zvyků, způsobu chování a stylu života, etnická a rasová odlišnost, pozice ve společnosti, společenská prestiž, ekonomická situace skupiny, odlišnost jejich hodnotových preferencí. Respondenti měli k dispozici pětistupňovou škálu od 1 - rozhodně neovlivňuje, 2 - spíše neovlivňuje, 3 -nevím, 4 - spíše ovlivňuje do 5 - rozhodně ovlivňuje na níž vyjadřovali svůj názor. Výsledky výzkumu u cizinců ukazují, že postoje k cizincům jsou ovlivněny především jejich odlišným stylem života a hodnotovou orientací. Etnická (rasová)

odlišnost hraje slabou roli při formování postoje. Uvedená zjištění potvrzuje prezentovaný názor, že česká společnost není ve svých postojích rasistická (Sak a Saková, 2004).

Pokud budeme srovnávat náš výzkum s výzkumem Saka a Sakové (2004) dozvíme se zajímavé výsledky. Sak a Saková (2004) uvádí, že postoje k cizincům jsou ovlivněny především jejich odlišným stylem života a hodnotovou orientací. Etnická (rasová) odlišnost hraje slabou roli při formování postoje. Výsledky studentů středních zdravotnických škol ukazují, že faktor stylu života a hodnot cizinců neovlivňuje velkou měrou postoje studentů. Shoda nastala při zhodnocení míry ovlivnění postojů k etnické a rasové odlišnosti cizinců, kdy tento faktor neovlivňuje převážnou většinu studentů.

Ve srovnání s výzkumem Sak a Saková (2004) je postoj k Romům utvářen především odlišným stylem života a odlišností hodnotového systému romského etnika, což se shoduje i v našem výzkumu u studentů středních zdravotnických škol. Etnická (rasová) odlišnost je z faktorů na posledním místě. Rozdíl spočívá v hodnocení etnické odlišnosti Romů, které ovlivňují postoje 46% studentů a tento faktor není u studentů na posledním místě.

Obecně z výsledků vyplývá, že čím je postoj k minoritě vyhraněnější, tím mají faktory silnější váhu a jejich působení je diferencovanější. Postoj k minoritám nejvíce určuje odlišnost hodnot, styl života a společenská prestiž minority. Etnická a rasová odlišnost ovlivňuje postoj k minoritě nejméně. Ve vztahu k Romům síla pěti faktorů překračuje středový stupeň tři. Tento stupeň vypovídá o tom, že hodnoty vyšší než 3 znamenají, že daný faktor se podílí na utváření tím silněji, čím více se blíží hodnotě 5. Jedná se o odlišnost hodnot a styl života, pozici ve společnosti, odlišnost kultury a společenskou prestiž. Postoje mládeže představují ve společnosti dynamickou stránku směřující do budoucnosti. Pozitivnější postoje mládeže k Romům představují subjektivní stránku možného sblížení těchto dvou skupin české populace. Výsledky ukazují, že bariérou sblížení u mládeže nejsou rasové postoje. Problémem jsou socio-kulturní otázky např. rozšíření drog, vysoká nezaměstnanost a vzdělanostní či kvalifikační vybavení mladé generace Romů (Sak a Saková, 2004).

5.7 Okruh otázek zjišťující osobní zkušenosti

Otázky číslo 14 a 15 zjišťovaly negativní a pozitivní zkušenosti studentů k etnickým a národnostním skupinám. Studenti mohli odpovědět, buď ano nebo ne. V případě

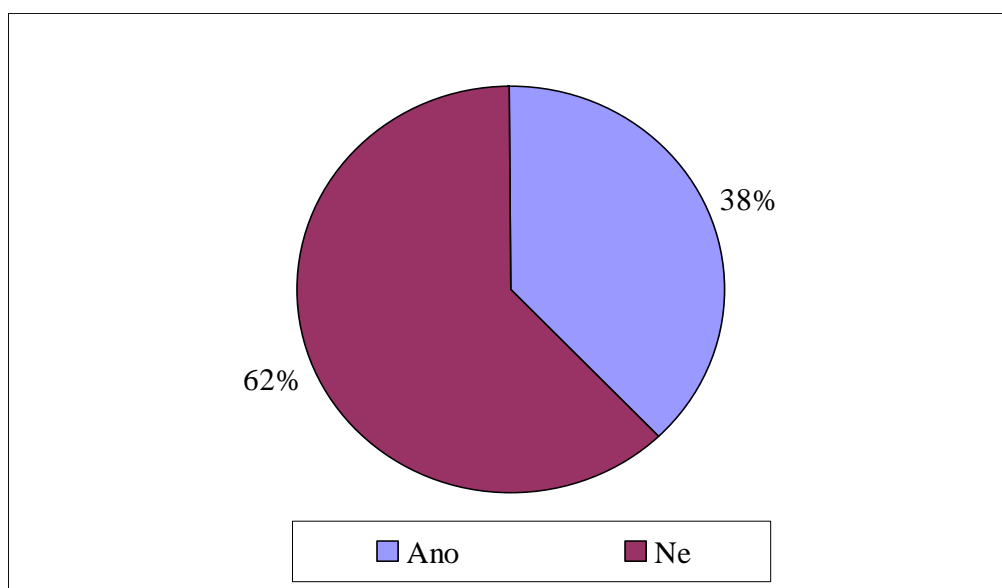
odpovědi ano měli uvést s jakými etniky či národnostmi se setkali bez omezení jejich počtu. Znění otázek: „Máte nějaké negativní osobní zkušenosti s etnickými skupinami či národnostmi, pokud jste se s nimi setkal/a?“, „Máte nějaké pozitivní osobní zkušenosti s etnickými skupinami či národnostmi, pokud jste se s nimi setkal/a?“.

47 studentů (38 %) tvrdí, že mají negativní osobní zkušenost a naopak 77 studentů (62 %) negativní osobní zkušenost neuvádí. 40 studentů s negativní osobní zkušeností uvádělo ve volné odpovědi setkání s Romy a jejich zkušenosti s nimi jsou následující: fyzické napadání, vulgární chování, kouření, slovní vyhrožování, ohrožování bezpečnosti, slovní napadání, nepořádnost, agresivní chování, krádeže, problémová komunikace, problémová spolupráce, hlučné chování, zanedbanost a nevděčnost. 1 student měl negativní zkušenost s Židem u něhož uvedl nespolečnost. Na tuto doplňující otázku neodpovědělo 6 respondentů. Z tabulek 17, 18 a grafu 15 můžeme vyčíst negativní osobní zkušenost k jiným etnikům či národům.

Tabulka 17. Negativní osobní zkušenosti s jiným etnikem nebo národností

Negativní zkušenosti	n	%
Ano	47	37,90
Ne	77	62,10
Celkem	124	100,00

Graf 15. Negativní osobní zkušenosti s jiným etnikem nebo národností

Tabulka 18. Četnost negativního setkání s etniky či národnostmi

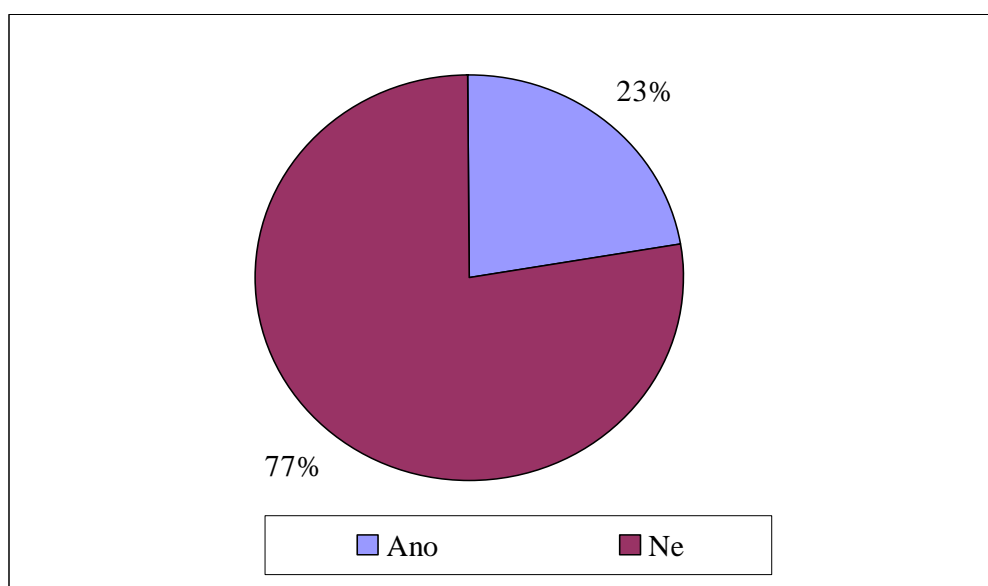
Zkušenost	n	%
Rom	40	85,11
Žid	1	2,13
Neodpovědělo	6	12,77
Celkem	47	100,00

28 studentů (23 %) uvádí pozitivní osobní zkušenosti, 96 studentů (77 %) pozitivní zkušenost nemá. 8 studentů s pozitivní osobní zkušeností uvedlo v největším zastoupení setkání s Romy u nichž se setkali s vstřícným, milým, slušným chováním. Na druhém místě uvedli 4 studenti Vietnamce, které studenti hodnotili, jako příjemné, vděčné a pracovitě. Třetí místo, co se četnosti týče zastoupili u tří studentů, kteří byli hodnoceni podobně, jako přátelští a pohostinní. Dále v zastoupení jednoho studenta uváděli jednotlivci Filipínce, Rusy, Angličany, Finy, Belgičany a Poláky, které dotazovaní hodnotili, jako milé, přátelské či ochotné. 29 % studentů na tuto doplňující neodpovědělo. Tabulky 19, 20 a graf 16 ukazují pozitivní osobní zkušenosti s jinými etniky či národy.

Tabulka 19. Pozitivní osobní zkušenosti s jiným etnikem nebo národností

Pozitivní zkušenosti	n	%
Ano	28	22,58
Ne	96	77,42
Celkem	124	100,00

Graf 16. Pozitivní osobní zkušenosti s jiným etnikem nebo národností

Tabulka 20. Četnost pozitivního setkání s etniky či národnostmi

Zkušnost	n	%
Rom	8	25,81
Vietnamec	4	12,90
Slovák	3	9,68
Angličan	1	3,23
Rus	1	3,23
Rakušan	1	3,23
Belgičan	1	3,23
Polák	1	3,23
Fin	1	3,23
Filipíнец	1	3,23
Nedpovědělo	9	29,03
Celkem	31	100,00

5.8 Otázka zjišťující přítomnost předsudků

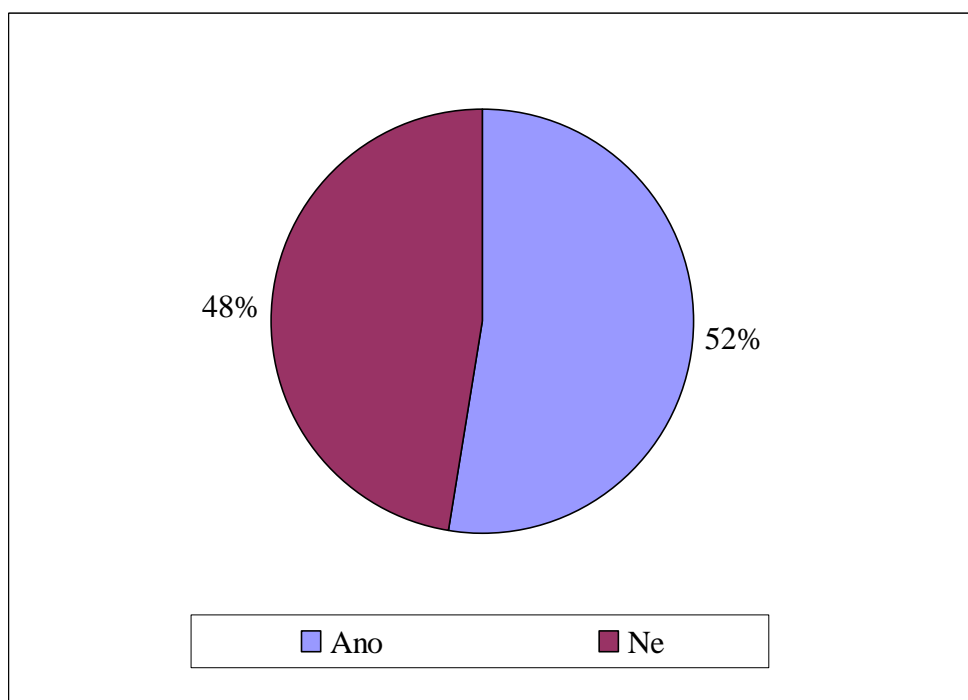
Poslední otázka číslo 16 zjišťovala přítomnost předsudků u studentů. Otázka zněla: „Máte předsudky vůči některé z etnických skupin či národností?“. Studenti měli možnost odpovídat dvěma uzavřenými odpověďmi: ano, ne. V případě odpovědi ano měli doplnit k jakým etnikům či národnostem vztahují své předsudky.

Tabulky 21, 22 a graf 17 představují výsledky přítomnosti předsudků u studentů k jiným etnikům a národnostem. 65 studentů (52 %) přiznává, že má předsudky vůči jiným etnikům a národnostem. 59 studentů (48 %) předsudky nemá. 8 předsudečných studentů uvedlo nejčastěji předsudky vůči Romům, 4 studenti uvedli předsudky vůči Vietnamcům, 3 studenti vůči Polákům. V zastoupení jednoho studenta se objevily předsudky k Ukrajincům, Němcům, Rusům, Židům a Rakušanům.

Tabulka 21. Předsudky u studentů

Předsudky	n	%
Ano	65	52,42
Ne	59	47,58
Celkem	124	100,00

Graf 17. Předsudky u studentů

Tabulka 22. Četnost předsudků studentů k jiným etnikům a národnostem

Předsudek	n	%
Rom	8	30,77
Vietnamec	4	15,38
Polák	3	11,54
Ukrajinec	1	3,85
Němec	1	3,85
Rus	1	3,85
Žid	1	3,85
Rakušan	1	3,85
Neodpovědělo	6	23,08
Celkem	26	100,00

5.9 Vyhodnocení stanovených hypotéz

Vzhledem k hlavnímu cíli diplomové práce jsme si stanovili následující nulové hypotézy (H_0) a alternativní hypotézy (H_A). Hypotézy se vztahují k dílčímu úkolu diplomové práce a to k zjištění sociální distanc. Sociální distanc sleduje sociální odstup nebo sociální blízkost osob a skupin. Pro studenty středních zdravotnických škol je sociální distanc nedílnou součástí jejich budoucí profese. A proto jsme považovali za nezbytné

stanovit dané hypotézy a následně je vyhodnotit statistickou metodou. Hypotézy jsme vyhodnotili statistickou metodou chí-kvadrát.

H_0 : Studenti nebudou shovívavější přijmout souseda jiného etnika či národnosti, než životního partnera jiného etnika či národnosti.

H_A : Studenti budou shovívavější přijmout souseda jiného etnika či národnosti, než životního partnera jiného etnika či národnosti.

Souseda cizí národnosti nebo jiné etnické skupiny by přijalo 70 studentů (56 %). Životního partnera jiného etnika či národnosti si dokáže představit 48 studentů (38 %). Hypotézu jsme ověřili statistickou metodou zvanou chí-kvadrát.

Výsledná hodnota testovaného kritéria $\chi^2 = 4,10$. Podle 5% hladiny významnosti a stupně volnosti 1 překračuje vypočtená hodnota kritickou hodnotu 3,84. Považujeme tento výsledek za vyvrácení nulové hypotézy a přijetí alternativní hypotézy. Výsledky jsou statisticky významné. Výsledky chí-kvadrátu prezentuje tabulka 23.

Tabulka 23. Zjištění vztahu mezi sousedem a životním partnerem

	O*	P**	P-O	(P-O)²	(P-O)²/O
Soused	59	70	11	121	2,05
Partner	59	48	-11	121	2,05
Σ^{***}	118	118	0	242	4,10

Vysvětlivky: *O-očekávaná četnost, P**-pozorovaná četnost, Σ^{***} -součet.

H_0 : Studenti nebudou shovívavější přijmout televizního hlasatele jiného etnika či národnosti, než spolupracovníka jiného etnika či národnosti.

H_A : Studenti budou shovívavější přijmout televizního hlasatele jiného etnika či národnosti, než spolupracovníka jiného etnika či národnosti.

97 studentů (78 %) televizní hlasatel nevdává, 87 studentů (70 %) souhlasí se vstupem do zaměstnání, kde by pracovali lidé jiného etnika či národnosti.

Výsledná hodnota testovaného kritéria $\chi^2 = 0,54$. Podle 5% hladiny významnosti a stupně volnosti 1 nepřekračuje vypočtená hodnota kritickou hodnotu 3,84. Považujeme tento výsledek za potvrzení nulové hypotézy a vyvrácení alternativní hypotézy, za statisticky nevýznamný. Podrobnější výsledky chí-kvadrátu prezentuje tabulka 24.

Tabulka 24. Zjištění vztahu mezi hlasatelem a spolupracovníkem

	O*	P**	P-O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
Spolupracovník	92	87	-5	25	0,27
Hlasatel	92	97	5	25	0,27
Σ^{***}	184	184	0	50	0,54

Vysvětlivky: *O-očekávaná četnost, P**-pozorovaná četnost, Σ^{***} -součet.

H₀: Studenti nebudou shovívavější přijmout úředníka jiného etnika či národnosti, než kamaráda jiného etnika či národnosti.

H_A: Studenti budou shovívavější přijmout úředníka jiného etnika či národnosti, než kamaráda jiného etnika či národnosti.

87 (70 %) studentům úředník jiného etnika či národnosti vůbec nevdá. 110 studentů (89 %) přijalo kamaráda jiného etnika či národnosti.

Výsledná hodnota testovaného kritéria $\chi^2 = 10,74$. Podle 5% hladiny významnosti a stupně volnosti 1 překračuje vypočtená hodnota kritickou hodnotu 3,84. Považujeme tento výsledek za potvrzení alternativní hypotézy a vyvrácení nulové hypotézy. Výsledek je statisticky významný. Tabulka 25 názorně prezentuje výsledky chí-kvadrátu.

Tabulka 24. Zjištění vztahu mezi úředníkem a kamarádem

	O*	P**	P-O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
Úředník	98,5	87	-23	529	5,37
Kamarád	98,5	110	23	529	5,37
Σ^{***}	197	197	0	1058	10,74

Vysvětlivky: *O-očekávaná četnost, P**-pozorovaná četnost, Σ^{***} -součet.

6 ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo zjistit postoje studentů středních zdravotnických škol v Moravskoslezském kraji k etnikům a národnostem. Výzkumným souborem byli studenti tří středních zdravotnických škol 3. a 4. ročníků oboru Zdravotnický asistent ve věku 18-20 let. Dotazníky byly distribuovány osobně prostřednictvím ředitelů škol, celkem bylo rozdáno 124 s 100% návratností. Dotazník obsahoval 16 otázek. Získané výsledky jsme ověřovali statistickou metodou zvanou chí-kvadrát.

V diplomové práci jsme stanovili tyto dílčí úkoly práce vycházející z hlavního cíle, které byly splněny a následně bychom je chtěli vyhodnotit. Prvním dílčím úkolem bylo **zjistit, zda jsou studenti středních zdravotnických škol tolerantní či xenofobní vůči všem etnikům a národům**. Zjistili jsme, že postoje většiny studentů jsou dány jejich neznalostí či špatnou zkušeností. Spíše bychom se přikláněli k tomu, že tento výsledek je způsoben neznalostí studentů, neboť většina studentů neměla podle výsledků negativní osobní zkušenost s odlišným etnikem či národností. Necelá třetina studentů zastávala názory, které se podobaly rasistickým, tento postoj může být způsoben spíše xenofobií.

Druhým dílčím úkolem bylo **zjistit u studentů přítomnost předsudků a rasistických postojů vůči Romskému etniku**. Výsledky přináší alarmující zjištění, téměř polovina studentů zaujímá vůči Romům skinheadské postoje (40 %) a postoje blízké se „skinheadské normě“ (41 %). Výsledek by mohl být zapříčiněn tím, že převážnou část studentů spíše ovlivňuje (30 %) a rozhodně ovlivňuje (50 %) způsob chování a životní styl Romů.

Třetím dílčím úkolem bylo **zjistit, jakou sociální distance mají studenti k národnostem a etnikům žijícím v ČR**. Sociální distance podle zjištěných výsledků je překvapivá. Převážná část studentů by přijala kamaráda, spolupracovníka, úředníka, televizního hlasatele jiného etnika či národnosti. Souhrnem můžeme tvrdit, že studenti se staví k přijetí životního partnera a kamaráda rozdílně i přes to, že tyto dvě položky patří do intimní sféry. Můžeme si to vysvětlit tak, že studenti přemýšlí více do budoucna a uvědomují si rizika tohoto přijetí. Přijetí životního partnera jiného etnika či národnosti přináší zcela jinou roli, než role kamaráda. Souseda jiného etnika by přijalo 56 %. Tento výsledek je zřejmě dán tím, že studenti si uvědomují negativa sousedství např. v případě některých Romů hluk, nepořádek, kriminální činnost apod. Studenti jsou celkově otevřeni

přijmout etnické a národnostní skupiny zejména v obecnějších položkách tj. úředník a televizní hlasatel.

Čtvrtý dílčí úkol měl za cíl **zjistit, jaké faktory a do jaké míry utváří postoje k etnickým skupinám či národnostem.** Faktory, jako odlišnost kultury, odlišnost způsobu chování a stylu života, etnická a rasová odlišnost, pozice ve společnosti, ekonomická situace skupiny a odlišnost hodnotových orientací studenty spíše neovlivňuje. Rozhodně studenty neovlivňují faktory náboženství, barva pleti a styl oblékání. Celkově mají studenti své postoje obecně k etnikům a národnostem velmi tolerantní. Postoje k specifické české minoritě tj. Romskému etniku jsou, ale zcela jiné. Převážnou část studentů (80 %) ovlivňuje způsob chování a životní styl Romů. Rozhodně studenty u Romského etnika neovlivňují faktory náboženství, barva pleti a styl oblékání. Čtvrtinu studentů ovlivňuje odlišnost kultury, etnická a rasová odlišnost, pozice ve společnosti, ekonomická situace skupiny a odlišnost hodnotových orientací. Nazírání na Romské etnikum je mnohem kritičtější, což může být způsobeno velkou „odlišností“ ve všech faktorech od české populace.

Pátý dílčí úkol **zjišťoval, zda osobní zkušenosti studentů ovlivňují postoje k odlišným etnikům a rasám.** Osobní zkušenosti, ať pozitivní či negativní ovlivňují postoje studentů k danému etniku. Nejvíce je to patrné u studentů, kteří uváděli nejčastěji negativní osobní zkušenost k Romskému etniku. Vliv negativní osobní zkušenosti s Romy můžeme deklarovat na nízké míře sympatií k tomuto etniku.

Šestým dílčím úkolem bylo **zjistit, zda existují rozdíly mezi jednotlivými středními zdravotnickými školami v postojích k odlišným etnikům a národnostem.** Rozdíly v postojích studentů mezi jednotlivými středními zdravotnickými školami nebyly výrazné.

Výsledky stanovených hypotéz oblasti sociální distanc, které jsme ověřovali statistickou metodou chí-kvadrát byly následující. Statisticky významné byly tyto hypotézy: „Studenti budou shovívavější přijmout souseda jiného etnika či národnosti, než životního partnera jiného etnika či národnosti“, „Studenti budou shovívavější přijmout úředníka jiného etnika či národnosti, než kamaráda jiného etnika či národnosti“. Jako statisticky nevýznamnou jsme vyhodnotili tuto hypotézu: „Studenti nebudou shovívavější přijmout televizního hlasatele jiného etnika či národnosti, než spolupracovníka jiného etnika či národnosti“.

6.1 Přínos do praxe

Diplomová práce bude jistě přínosem pro pedagogickou praxi, zejména v multikulturní výchově. Z výsledků výzkumu vyplývá, že nejvíce negativních postojů mají studenti k Romskému etniku a proto může tato práce přispět k směřování multikulturní výchovy tímto směrem k většímu zájmu o Romské etnikum. Studenti středních zdravotnických škol by měli být především ve vyučovacích hodinách multikulturní výchovy, vedeni k vytváření samostatného a kreativního myšlení, ujasnění si svých postojů pomocí různých metod a forem výuky na daná témata např. diskusí, besedou, brainstormingem, dotazníky nebo případovými studiemi. Podpořit by se měly pozitivní postoje a negativním postojům k jiným etnikům a národnostem porozumět a hledat jejich kořeny. Dalším aspektem je nevztahovat negativa na celé etnikum, ale na jedince. Pedagogové by si měli též ujasnit svůj postoj k této problematice, aby byla výuka pro žáky efektivní. Práce může být přínosem i pro instituce, které se zabývají touto problematikou u mládeže. Celá společnost nejen pedagogové a rodiče by měla u mládeže správnou výchovou, vedením, informovaností podporovat a učit, už děti v ranném věku toleranci a respektu k „odlišným“ lidem. Šetření zmapovalo současnou situaci postojů studentů středních zdravotnických škol k jiným etnikům a národnostem a tím přineslo zajímavé a podnětné výsledky z této oblasti.

7 SOUHRN

V současné době je migrace jedním z mnoha celosvětových problémů a má velmi rozmanité důvody např. politické, ekonomické, sociální, humanitární či profesionální. V České republice dochází v souvislosti se vstupem do Evropské unie k zvyšování počtu přistěhovalců různých etnik a národností. V této situaci často dochází ke střetu dvou odlišných kultur, který může být doprovázen řadou projevů: etnocentrismem, předsudky či dokonce projevy rasismu a xenofobie.

Teoretická část práce shrnuje psychologické, pedagogické, sociologické a antropologické poznatky z oblasti multikulturalismu na základě prostudované odborné literatury. Vysvětluje podstatu multidisciplinárního pohledu na tuto problematiku. Seznamuje s vysvětlením základních pojmů multikulturalismu, předsudku, postoje a stereotypu. Přibližuje etnickou strukturu v České republice.

Součástí práce je empirický výzkum, jehož hlavním cílem je zjistit postoje a výskyt předsudků u studentů 3. a 4. ročníků tří středních zdravotnických škol v Moravskoslezském kraji k jiným rasám a etnikům. Metodikou výzkumu bylo dotazníkové šetření u 124 studentů. Získaná data byla analyzována a vyhodnocena. Hlavní výsledky práce byly následující. Zjistili jsme, že postoje většiny studentů k etnikům a národům jsou dány jejich neznalostí či špatnou zkušeností. Necelá třetina studentů zastávala názory, které se podobaly rasistickým. Výsledky přináší alarmující zjištění, téměř polovina studentů zaujímá vůči Romům skinheadské postoje a postoje blízké se „skinheadské normě“. Sociální distance podle zjištěných výsledků je překvapivá. Převážná část studentů by přijala kamaráda, spolupracovníka, úředníka, televizního hlasatele jiného etnika či národnosti. Faktory, jako odlišnost kultury, odlišnost způsobu chování a stylu života, etnická a rasová odlišnost, pozice ve společnosti, ekonomická situace skupiny, náboženství, barva pleti a styl oblékání, odlišnost hodnotových orientací postoje studentů neovlivňuje. Postoje k Romům jsou jiné. Převážnou část studentů ovlivňuje způsob chování a životní styl Romů. Rozhodně studenty u Romského etnika neovlivňují faktory náboženství, barva pleti a styl oblékání. Osobní zkušenosti, ať pozitivní či negativní mají vliv na postoje studentů k danému etniku. Nejvíce je to patrné u studentů, kteří uváděli nejčastěji negativní osobní zkušenost k Romskému etniku. Celkově mají studenti své postoje obecně k etnikům a národnostem velmi tolerantní narozdíl ve vztahu k Romům. Na základě zjištěných poznatků z výzkumu jsou v práci nastíněny doporučení pro praxi.

SUMMARY

Currently, migration is one of many global problems and has a varied reasons such as political, economic, social, humanitarian and professional. In the Czech Republic occurred in connection with its accession to the European Union to increase the number of immigrants of different ethnicities and nationalities. In this situation there is often a conflict between two different cultures, which may be accompanied by many symptoms: ethnocentrism, prejudice and even racism and xenophobia. Prejudices and stereotypes are a form can be defined as a priori ideas about individual or group to which an individual belongs, where those concepts are usually based on unverified information.

The theoretical part summarizes the educational, psychological, sociological and anthropological knowledge of multiculturalism on the basis of studied literature. It explains the essence of a multidisciplinary perspective on this issue. It introduces an explanation of basic concepts of multiculturalism, prejudice, attitudes and stereotypes. It shows the ethnic structure in the Czech Republic.

The thesis is an empirical research whose main objective is to determine the attitudes and prejudices in the presence of students of the 3rd and 4 three years of secondary medical schools in the Region to other races and ethnic groups. Research methodology was a questionnaire survey in 124 students. Obtained data were analyzed and evaluated. Based on the findings of the research work outlined in recommendations for practice. The thesis is an empirical research whose main objective is to determine the attitudes and prejudices in the presence of students of the 3rd and 4 three years of secondary medical schools in the Region to other races and ethnic groups. Research methodology was a questionnaire survey in 124 students. Obtained data were analyzed and evaluated. The main results of the work were as follows. We found that the attitudes of most students of ethnic groups and nations are determined by their ignorance or bad experience. Nearly a third of students held views that were similar to racist. The results bring an alarming finding, almost half of the students has a skinhead attitude towards Roma and attitudes upcoming "skinhead standard. Social distance from observed results are surprising. Most of the students would accept a friend, colleague, official television broadcaster of another ethnic group or nationality. Factors such as cultural differences, behavioral differences and lifestyles, ethnic and racial diversity, a position in society, the economic situation of the group, religion, color, and style of dress, the divergence of the values and attitudes affect the

attitudes of students. Attitudes towards the Roma are different. The majority of students affects the behavior and lifestyle of the Roma. Certainly students of Roma ethnic factors affect religion, color, and style. Personal experiences, whether positive or negative influence on students' attitudes to a given ethnic group. This is most evident in those students who most frequently reported negative personal experience to the Roma ethnic group. Overall, students in general, their attitudes to ethnic groups and nationalities, unlike very tolerant with respect to Roma. Based on the findings of the research work outlined in recommendations for practice.

8 REFERENČNÍ SEZNAM

1. ADORNO, T. W. et al. *The authoritarian personality*. New York: Harper, 1950.
2. ALLPORT, G. W. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor, 2004. 574 s. ISBN 80-7260-125-6.
3. ARDREY, R. *The territorial imperative*. New York: Dell, 1966.
4. BAGLEY, C., VERMA G. K. *Racial prejudice: The individual and society*. Farnborough: Saxon House, 1979.
5. BERRY, J. W. et al. *Cross-cultural psychology: Research and applications*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002. ISBN 0-521-64617-0.
6. BITTNEROVÁ, D., MORAVCOVÁ, M. *Etnické komunity v české společnosti*. Praha: ERMAT, 2006. 411 s. ISBN 80-903086-7-8.
7. BOGARDUS, E. S. Measuring Social Distances. *Journal of Applied Sociology*, 1925, no. 9, s. 299–308.
8. BROUČEK, S. et al. *Základní pojmy etnické teorie*. Český lid, 1991, roč. 78, č. 4. s. 237-257. ISSN 0009-0794.
9. BURJANEK, A. Xenofobie po česku – jak si stojíme mezi Evropany, In *Sborník prací FSS Brněnské univerzity*, s. 73–89, Sociální studia 6, 2001.
10. CASTLES, S. *The Age of Migration*. Macmillan Press, Basingstoke. 1998.
11. ČABANOVÁ, B. *Mechanismy sociální soudržnosti, stratifikace a role sociálního státu*, Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004. 223 s. ISBN 80-86552-86-1.
12. BETHLEHEM, W. D. *A social psychology of prejudice*. London: Croom Helm, 1985.
13. DRBOHLAV, D., JANSKÁ, E., ŠELEPOVÁ, P. *Ukrajinská komunita v České republice. Výzkumná zpráva grantu MV č.j.: U-2116/99*. Praha: Přírodovědecká fakulta UK, 1999.
14. DRBOHLAV, D., LUPTÁK, M., JANSKÁ, E. *Ruská komunita v České republice. (Výzkumná zpráva grantu MV č. j.: U-2115/99)*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 1999.

15. FAFEJTA, M. *Problémy sociálního soužití*. Olomouc: UP, 2006. 90 s. ISBN 80-244-1466-X.
16. FISCHBEIN, M., AJZEN, I. *Attitude intention and behaviour: An introduction to theory and research*. Reading Mass: Ahdison-Wesley, 1975.
17. GABAL, I. *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. Praha: G plus G, 1999. 341 s. ISBN 80-86103-23-4.
18. GÁL, F. *O jinakosti*. 1. vyd. Praha: G plus, 1998. 173 s. ISBN 80-86103-09-9.
19. GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
20. GULOVÁ, L., ŠTĚPAŘOVÁ, E. *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. 1. vyd. Brno: Katedra sociální pedagogiky Pedagogické fakulty MU v Brně, Kabinet multikulturní výchovy při PdF MU v Brně ve spolupráci s MSD, spol. s. r. o., 2004. 231 s. ISBN 80-86633-14-4.
21. GUTMAN, D., HICKSON, F. The development of racial prejudice in children, *Educational Practice and Theory*, 1996, vol. 18, no. 1, s. 3-13.
22. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
23. HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. 5. vyd. Praha: Portál, 2009 168 s. ISBN 978-80-7367-639-1.
24. HOVLAND, C. I., SEARS, R. Minor studies in aggression, IV: Correlation of lynchings with economics indices. *Journal of psychology*, 1940, no. 9, s. 301-310.
25. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu: vědecký výzkum a analyzování, statistické metody, výhody a nevýhody kvantitativního přístupu, měření v pedagogickém výzkumu, metody zpracování výsledků, sběr dat*. Praha: Grada, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
26. NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 1997.
27. NOVÁK, T. *O předsudcích*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2002. 106 s. ISBN 80-7239-121-6.
28. PETY, R. E., CACCIOPPO, J. T. *Attitudes and persuasion: Classic and contemporary aproaches*. Dubuque: WC Brown, 1981.

29. PRUDKÝ, L. *Přináležitost k národu, vztahy k jiným národnostem a k cizincům v České republice*. Brno: Akademické nakladatelství CERM pro Kabinet pro výchovu k demokratickému občanství FHS UK, 2004. 34 s. ISBN 80-7204-359-5.
30. PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 224 s. ISBN 978-80-7367-280-5.
31. PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova (Teorie, praxe, výzkum)*. 1. vyd. Praha: ISV, 2001. 211 s. ISBN 80-85866-72-2.
32. PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova: Příručka (nejen) pro učitele*. 1. vyd. Praha: Triton, 2006. 263 s. ISBN 80-7254-866-2.
33. ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie*. 1. vyd. Praha: Codex Bohemia, 1997. 384 s. ISBN 80-85963-43-4.
34. SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*, Praha: Svoboda Servis s.r.o., 2004. 240 s. ISBN 80-86320-33-2.
35. SHERIF, M., et al. *Intergroup conflict and co-operation: The Robbers' Cave experiment*. Norma, Ok.: University of Oklahoma Press, 1961.
36. SMITH, P. B., BRUNER, J. S., WHITE, R. W. Opinions and personality. In J. Murphy et al.: *Dialogues and debates in social psychology*, Hove U. K.: Lawrence Erlbaum Associates Ltd. 1998.
37. ŠATAVA, L. *Národnostní menšiny v Evropě*. 1. vyd. Praha: Železný, 1994. 385 s. ISBN 80-7116-375-9.
38. ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001. 188 s. ISBN 80-7178-648-9.
39. ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998. 273 s. ISBN 80-7178-285-8.
40. ŠKACHOVÁ, T. Přístup žáků mladšího školního věku k cizincům a kulturním odlišnostem. In PROKOP, J.; RYBIČKOVÁ, M. (ed.) *Proměny pedagogiky*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2005, s. 448-451. ISBN 80-7290-226-1.
41. TAJFEL, H. Cognitive aspects of prejudice. *Journal of Social Issues*, 1969, vol. 25, no. 4, s. 79-97.

42. TAJFEL, H. Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations. *European Monographs in Social Psychology*, 1978, no. 14. London: Academic Press.
43. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 1627 s. ISBN 80-7184-311-3.
44. WEATHERLEY, D. Anti-semitism and the expression of fantasy aggression. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1961, vol. 62, s. 454-457.
45. WOLF, J. *Lidské rasy a rasismus v dějinách a současnosti: Člověk a jeho svět II*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. 223 s. ISBN 80-246-0099-4.

Internetové zdroje:

1. Vybrané národnosti ČR. [online] cit. [1.2.2011]. Dostupné na [http://notes3.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/C2002EA6AD/\\$File/Kapitola3.pdf](http://notes3.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/C2002EA6AD/$File/Kapitola3.pdf)
2. Cizinci podle typu pobytu, pohlaví a státního občanství. [online] cit. [28.2.2011]. Dostupné na [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/DC0053CB0B/\\$File/c01t01.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/DC0053CB0B/$File/c01t01.pdf)
3. Cizinci podle kraje, okresu a typu pobytu [online] cit. [1.2.2011]. Dostupné na [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/DC00541777/\\$File/c01t02.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/DC00541777/$File/c01t02.pdf)
4. Moravskoslezský kraj [online] cit. [1.2.2011]. Dostupné na [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/5E0036343A/\\$File/1377060214.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/5E0036343A/$File/1377060214.pdf)
5. Měla by ČR přijímat uprchlíky? [online] cit. [15.2.2011]. Dostupné na http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100892s_ov90410a.pdf
6. Názory české veřejnosti na cizince v ČR [online] cit. [15.2.2011]. Dostupné na http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100913s_ov90518.pdf
7. Jak jsme na tom s tolerancí? [online] cit. [15.2.2011]. Dostupné na http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100476s_ov50427.pdf
8. Občané o soužití s Romy. [online] cit. [15.2.2011]. Dostupné na http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101037s_ov100512.pdf

9. Vztah Čechů k národnostním skupinám v ČR [online] cit. [15.2.2011]. Dostupné na http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101041s_ov100604b.pdf
10. Vývoj migrace v českých zemích [online] cit. [15.2.2011]. Dostupné na (http://mighealth.net/cz/index.php/V%C3%BDvoj_migrace_v_%C4%8Desk%C3%BDch_zem%C3%Adch).
11. European Values Study. The most comprehensive research project on human values in Europe [online] cit. [15.2.2011]. Dostupné na (<http://www.europeanvaluesstudy.eu/>)

9 PŘÍLOHY

Příloha č. 1 Dotazník

Příloha č. 1 Dotazník

Dobrý den, jmenuji se Veronika Kolečkářová a jsem studentkou Univerzity Palackého v Olomouci, obor Učitelství odborných předmětů pro střední zdravotnické školy. Tento dotazník, který jste obdrželi slouží k výzkumu rasových a etnických předsudků u studentů. Prosím Vás tedy o anonymní vyplnění jednotlivých dotazníkových otázek, všechny informace z dotazníku budou sloužit jen pro vědecký výzkum.

Předem Vám děkuji za spolupráci a čas věnovaný vyplňování dotazníku a přeji Vám mnoho úspěšných studijních výsledků.

1) Jaké je Vaše pohlaví?

A) muž

B) žena

2) Kolik je Vám let? (doplňte)

3) Jaké je Vaše bydliště?

A) vesnice

B) město

4) Do jaké míry souhlasíte s uvedenými výroky? Na zadané výroky odpovězte prosím do kolonky za výrokem buď: souhlasím (S), nesouhlasím (N).

	S	N
a) Mezinárodní kuchyně je výborná a ochutnám si na ní.		
b) Souhlasíte s tím, aby na školách vyučovali i učitelé jiné barvy pleti?		
c) Přistěhovalci a imigranti přinášejí do naší společnosti mnohé kladné podněty.		
d) Otevřít náš trh práce cizincům je prospěšné pro naši společnost.		
e) Rozložení inteligence a kladných osobnostních rysů je u všech ras zhruba stejné.		
f) Žlutá, bílá a černá rasa jsou si rovnocenné.		
g) Nezáleží na barvě pleti, ale na osobnosti jedince.		
h) Rasy se mají navzájem inspirovat.		
i) Při tvorbě zákonů o možnosti azylu má mít humanita přednost před ekonomickými zřeteli.		
j) Za stejnou práci mají mít být cizinci i Češi ohodnoceni stejně.		

5) Která tvrzení jsou podle Vás pravdivá? Můžete zakroužkovat i více odpovědí.

- a) Romové nechtějí žít v míru s ostatními.
- b) Romové jsou schopni jakéhokoliv podvodu, jen když je přivede k cíli.
- c) Mezi Romy je víc lidí se špatnými charakterovými vlastnostmi než mezi příslušníky jiných národů.
- d) Romové nerespektují zákony, jen aby získali vlastní prospěch.
- e) Neoblíbenost Romů u většiny lidí je odůvodněná.
- f) Romové nejsou vlastenci ve vztahu k zemi, v níž žijí.
- g) Romové jsou hrozbou pro každý národ s nímž žijí.
- h) Romové by se chovali k ostatním ještě hůře, než jak se ostatní chovají k nim.
- i) Romové získávají peníze nečestným způsobem.
- j) Romové jsou nepřizpůsobiví a nezmění se.

6) Vadí mi sousedé cizích národností či etnických skupin? (zakroužkujte)

- a) zcela souhlasím b) spíše souhlasím c) nevím d) spíše nesouhlasím e) zcela nesouhlasím

7) Dokážete si představit, jako svého životního partnera příslušníka/ci jiného etnika či národnosti? (zakroužkujte)

- a) zcela souhlasím b) spíše souhlasím c) nevím d) spíše nesouhlasím e) zcela nesouhlasím

8) Nastoupil bych by do zaměstnání, kde pracují lidé jiných etnických skupin či národností? (zakroužkujte)

- a) zcela souhlasím b) spíše souhlasím c) nevím d) spíše nesouhlasím e) zcela nesouhlasím

9) Vadí mi úředník jiného etnika či národnosti? (zakroužkujte)

- a) zcela souhlasím b) spíše souhlasím c) nevím d) spíše nesouhlasím e) zcela nesouhlasím

10) Vadí mi televizní hlasatel jiného etnika či národnosti? (zakroužkujte)

- a) zcela souhlasím b) spíše souhlasím c) nevím d) spíše nesouhlasím e) zcela nesouhlasím

11) Přijal bych kamaráda jiného etnika či národnosti? (zakroužkujte)

- a) zcela souhlasím b) spíše souhlasím c) nevím d) spíše nesouhlasím e) zcela nesouhlasím

12) Označte **KRÍŽKEM** stupeň Vaší sympatie k uvedeným národům a etnickým skupinám na škále od 1-5. Hodnoty ve škále vyjadřují: 1-největší sympatie, 5-nejmenší sympatie

	1	2	3	4	5
Němci					
Poláci					
Rakušané					
Rusové					
Slováci					
Vietnamci					
Romové					
Ukrajinci					
Občané balkánských států					
Židé					

13) Uveďte, jak jednotlivé faktory níže uvedené ovlivňují Vaše postoje k etnikům a národnostem. Silu ovlivnění vyjádřete pomocí 5-ti stupňové škály.

1-rozhodně neovlivňuje, 2-spíše neovlivňuje, 3-ani tak, ani tak, 4-spíše ovlivňuje, 5-rozhodně ovlivňuje

Faktory:	CIZINCI	ROMOVÉ
Odlišnost jejich kultury		
Odlišnost jejich způsobu chování a stylu života		
Etnická a rasová odlišnost		
Pozice ve společnosti		
Ekonomická situace skupiny		
Odlišnost jejich hodnotových		

orientací		
Náboženství		
Barva pleti		
Styl oblékání		

14) Máte nějaké negativní osobní zkušenosti s etnickými skupinami či národnostmi, pokud jste se s nimi setkal/a?

a) Ano (doplňte k jakým)

b) Ne

15) Máte nějaké pozitivní osobní zkušenosti s etnickými skupinami či národnostmi, pokud jste se s nimi setkal/a?

a) Ano (doplňte k jakým)

b) Ne

16) Máte předsudky vůči některé z etnických skupin či národností?

a) Ano (doplňte k jakým)

b) Ne

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Veronika Kolečkářová
Katedra:	Katedra antropologie a zdravotní vědy
Vedoucí práce:	doc. PaedDr. Miroslav Kopecký, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Rasové a etnické předsudky v postojích studentů středních zdravotnických škol
Název v angličtině:	Racial and ethnic prejudice in the attitudes of medical students from secondary schools
Anotace práce:	Diplomová práce pojednává o citlivém a křehkém tématu. Cílem práce je poskytnout souhrnné a přehledné informace o dané problematice. Diplomová práce se skládá ze dvou částí: z teoretické a empirické. Teoretická část vymezuje základní pojmy jako jsou: rasa, etnikum, etnicita, etnická příslušnost a vědomí, národ, národnost, menšina. Zabývá se problematikou rasismu, diskriminace a xenofobie. Nedílnou součástí práce je také pohled antropologie. Poslední kapitoly se týkají oblasti předsudků a multikulturní situace v ČR. Empirická část zjišťuje postoje k etnikům a rasám u vybraného vzorku středoškolské populace pomocí dotazníkové metody.
Klíčová slova:	Rasa, etnikum, etnicita, etnická příslušnost, etnické vědomí, národ, národnost, multikulturalita, předsudky,

	postoje, národnostní menšiny a migranti.
Anotace v angličtině:	The thesis deals with the sensitive and delicate issue. The aim is to provide comprehensive and clear information on the issue. The thesis consists of two parts: theoretical and empirical. The theoretical part defines basic concepts such as: race, ethnicity, ethnicity, nationality and ethnic consciousness, nation, ethnicity, minority. It deals with issues of racism, discrimination and xenophobia. An integral part of this work is also the view of anthropology. The last chapters concern the area of bias and multicultural situation in the country. Empirical often finds attitudes toward ethnic groups and races, the sample population with secondary questionnaire method.
Klíčová slova v angličtině:	Race, ethnicity, ethnicity, ethnicity, ethnic consciousness, nation, ethnicity, multiculturalism, prejudice, attitudes, ethnic minorities and migrants.
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 Dotazník
Rozsah práce:	86 s.
Jazyk práce:	český jazyk